

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE SERVET DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ VE BİR
SERVET VERGİSİ ÖNERİSİ

Doktora Tezi

Ali Sertaç KANACI

ANKARA 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE SERVET DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ VE BİR
SERVET VERGİSİ ÖNERİSİ

Doktora Tezi

Ali Sertaç KANACI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Serdal BAHÇE

ANKARA 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)

TÜRKİYE'DE SERVET DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ VE
BİR SERVET VERGİSİ ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serdal BAHÇE

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1-Prof. Dr. Serdal BAHÇE

2-Prof. Dr. Abuzer PINAR

3-Prof. Dr. Pelin VAROL İYİDOĞAN

4-Doç. Dr. Eda ÖZDİLER KÜÇÜK

5-Doç. Dr. Emel MEMİŞ PARMAKSIZ

Tez Savunması Tarihi

11.06. 2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Serdal BAHÇE danışmanlığında hazırladığım “Türkiye’de Servet Dağılımının Ölçülmesi ve Bir Servet Vergisi Önerisi (Ankara, 2024)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:27.06.2024

Ali Sertaç KANACI

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Günümüzde kitle iletişim araçların toplumsal yaşamdaki rolünün artması hem zenginliği hem de yoksulluğu tarihte belki de daha önce hiç olmadığı kadar görünür hale getirdi. Bu da toplumsal eşitsizlikleri, o ya da bu şekilde, günlük sohbetlerin dahi konusu haline getirdi. Ancak bu konuda, özellikle de servet dağılımı hakkında, Türkiye için yapılan bilimsel çalışmalar tez önerisini verdiğim dönemde oldukça kısıtlıydı. Yıllık olarak yayımlanan bir rapor ve iki tekil yıl için yapılmış tahminlerden ibaretti. Tezi yazdığım süreçte ise bu sayı arttı.

Bu çalışmayı yapmaya girerken esas niyetim yaşadığımız ülkede toplumsal eşitsizliklerden belki de en önemlisi servet dağılımını bu konuda mevcut veri kaynakları ile en geniş zaman aralığı için tahmin etmek, bu konuda somut bir söz söylemek idi. Çalışmanın bu hale gelmesinde büyük emekleri olan, bu alandaki uzmanlığını ve entelektüel bilgi birikimini asla yadsıyamayacağımız değerli danışmanım Prof. Dr. Serdal Bahçe'ye ne kadar teşekkür etsem azdır. Kendisinin katkıları olmasa bu çalışma tamamlanamazdı. Doktora derslerinde kamu politikaları ile gelir ve servet dağılımı ilişkisini sürekli vurgulayan ve dağılım ölçüm yöntemlerini öğreten, kıymetli yorumları ile tezin ana gövdesinin oluşmasını sağlayan hocam Prof. Dr. Hakkı Hakan Yılmaz'a minnettarım. Tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Pelin Varol İyidoğan'a ve Doç. Dr. Eda Özdiler Küçük'e tez yazım sürecindeki katkıları için teşekkür ederim. Akademiye asistanı olarak girdiğim Prof. Dr. Abuzer Pınar'ın yorum ve eleştirileri önemli eksikliklerinin giderilmesini sağladı. Doç. Dr. Emel Memiş Parmaksız'ın tavsiye ve yorumları da önemli katkılar getirdi. Ayrıca doktora derslerinde Thomas Piketty'nin 21. Yüzyıl'da Kapital eserinin ayrıntılı bir eleştirel okumasını yaptıran,

servet dağılımı çalışmalarını bize tanıtan ve bu konu hakkındaki ilk soru işaretlerini aklımda uyandıran Doç. Dr. Yiğit Karahanoğulları da özel bir teşekkürü hak ediyor.

Bu süreçte yanımda olan anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim. Doktora sürecinde önemli fedakarlıklarda bulunan, kahrımı çeken sevgili eşim Hatice Gül Ertuğrul'a minnettarım. Çalışmamın sonlarına yaklaşırken oğlum Deniz Eren dünyaya geldi. Hepimize neşe ve umut verdi. Bu çalışmayı biricik oğluma ithaf ediyorum.

Ali Sertaç Kanacı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SERVET DAĞILIMI

1.1. Servet Kavramı ve Servet Dağılımı.....	9
1.2. Servet Dağılımı ve Gelir Dağılımı İlişkisi.....	10
1.3. Servet Dağılımını Ölçüm Yöntemleri.....	12
1.3.1. Hanehalkı Servet Dağılımı Anketleri.....	12
1.3.2. Veraset Çarpanı Tahminleri.....	15
1.3.3. Servet Vergisi Kayıtları.....	16
1.3.4. Yatırım Gelirleri Yöntemi.....	16
1.3.5. Çeşitli Verileri Birleştirmek.....	17
1.4. Dünyada ve Türkiye’de Servet Dağılımının Ölçülmesine İlişkin Çalışmalar.....	18
1.4.1. Çeşitli Ülkeler İçin Yapılan Tekil Çalışmalar.....	18
1.4.2. Hanehalkı Servet Dağılımı Araştırmaları.....	24
1.4.3. Servet Dağılımı Raporları.....	26
1.4.4. Türkiye İçin Yapılan Servet Dağılımının Hesaplamaları.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SERVET DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ

2.1. Çalışmada Kullanılan Yöntem.....	36
2.2. Gelir Dağılımına İlişkin Göstergeler.....	41
2.3. Analiz Sonuçları.....	50
2.3.1. Verilerin Zengin Kişiler Listeleriyle Birleştirilmesinin Analiz Sonuçlarına Etkileri.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERVETİN VERGİLENDİRİLMESİ

3.1. Servet Vergileri.....	84
3.1.1. Tarihte Servet Vergileri.....	85

3.1.2.	İktisadi Düşüncede Servet Vergilerinin Yeri.....	86
3.2.	Servet Vergilerinin Fonksiyonları	90
3.2.1.	Ödeme Gücüne Göre Vergilendirme	90
3.2.2.	Denetim	91
3.2.3.	Tamamlayıcılık	91
3.3.	Servet Vergisi Türleri	91
3.3.1.	Geçici Servet Vergileri.....	92
3.3.2.	Sürekli Servet Vergileri.....	92
3.3.3.	Servet Transferi Üzerinden Alınan Vergiler	93
3.4.	Türkiye’de Servet Vergileri.....	95
3.4.1.	Emlak Vergisi.....	95
3.4.2.	Motorlu Taşıtlar Vergisi	98
3.4.3.	Veraset ve İntikal Vergisi	101
3.4.4.	Değerli Konut Vergisi	103
3.4.5.	Varlık Vergisi	105
3.4.6.	Gelir Vergisi Beyanında Servet Beyanı	108
3.4.7.	Net Aktif Vergisi	108
3.4.8.	1999 Depremlerinden Sonra Getirilen Geçici Servet Vergileri	112
3.5.	Bazı Ülkelerde Uygulanan Net Servet Vergileri	113
3.5.1.	Fransa	113
3.5.2.	Norveç	116
3.5.3.	İspanya.....	118
3.5.4.	İsviçre	120
3.6.	OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Servet Vergilerinin Büyüklükleri	122
3.6.1.	Türkiye’de Servet Vergilerinin Büyüklüğü	122
3.6.2.	OECD Ülkelerinde Servet Vergileri	124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN BİR NET SERVET VERGİSİ ÖNERİSİ

4.1.	Neden Servet Vergisi	127
4.2.	Nasıl Bir Servet Vergisi.....	129
4.3.	Türkiye İçin Bir Servet Vergisi ve Dağılımsal Sonuçları	131
4.3.1.	Net Servet Vergisi ile İlgili Veriler ve Verginin Servet Dağılımı Üzerindeki Etkisi	132
4.3.2.	Yeniden Dağıtım Programının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	136
SONUÇ	140
KAYNAKÇA	142

EKLER	153
ÖZET	184
ABSTRACT	185

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: : Credit Suisse'e göre Türkiye'de En Varlıklı Kesimlerin Toplam Servetten Aldığı Pay (%)	32
Şekil 2: Credit Suisse'e göre Türkiye'de Servet Dağılımının Gini Katsayısı	33
Şekil 3: WID'ye göre Türkiye'de Servet Dağılımı	34
Şekil 4: WID'ye göre Türkiye'de Servet Dağılımının Gini Katsayısı	35
Şekil 5: Türkiye'de Gelir Dağılımının Gini Katsayısı.....	42
Şekil 6: Çeşitli Kesimlerin Hanehalkı Kullanılabilir Geliri İçindeki Payı	43
Şekil 7: En Üst %5'in Gelir Kaynakları	46
Şekil 8: En Zengin %10'un Gelir Kaynakları	47
Şekil 9: Orta Sınıfın Gelir Kaynakları.....	48
Şekil 10: En Yoksul %50'nin Gelir Kaynakları	49
Şekil 11: Nominal ve Reel Ortalama Net Servet (2003=100).....	51
Şekil 12: Türkiye'de Servet Dağılımı.....	51
Şekil 13: Fed Bilanço Büyüklüğü Ve Efektif Faiz Oranı.....	53
Şekil 14: Servet Dağılımının Gini Katsayısı (2003-2019)	54
Şekil 15: P99/P50, P90/P50 ve P10/P50 Oranları	55
Şekil 16: En Üst %1'in Varlık Türleri.....	56
Şekil 17: En Üst %10'un Varlık Türleri	57
Şekil 18: Orta Sınıfın Varlık Türleri	58
Şekil 19: En Yoksul %50'nin Varlık Türleri.....	59
Şekil 20: En Zengin %1'in Ev Sahipliği Oranı	60
Şekil 21: En Zengin %10'un Ev Sahipliği Oranı	60
Şekil 22: Orta Sınıfın Ev Sahipliği Oranı.....	61

Şekil 23: En Yoksul %50'nin Ev Sahipliği Oranı.....	62
Şekil 24: En Zengin %1'in Varlık Türleri Ve Yükümlülükler İçindeki Payları	63
Şekil 25: En Zengin %10'un Varlık Türleri Ve Yükümlülükler İçindeki Payları.....	64
Şekil 26: Orta Sınıfın Varlık Türleri Ve Yükümlülükler İçindeki Payları.....	65
Şekil 27: En Yoksul %50'nin Varlık Türleri Ve Yükümlülükler İçindeki Payları	66
Şekil 28: Gelire Göre En Üst %10'un Servet Dağılımı İçindeki Yeri.....	67
Şekil 29: Hanehalkı Tipleri Açısından En Üst %1	68
Şekil 30: Hanehalkı Tipleri Açısından En Üst %10	69
Şekil 31: Hanehalkı Tipleri Açısından Orta Sınıf	70
Şekil 32: Hanehalkı Tipleri Açısından En Alt %50	71
Şekil 33:Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumuna Göre En Üst %10.....	72
Şekil 34: Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumuna Göre Orta Sınıf	73
Şekil 35: Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumuna Göre En Alt %50	74
Şekil 36: Forbes Listesindeki Kişilerin Toplam Serveti (Milyon \$)	75
Şekil 37: Forbes Listesinin Ortalama Net Servete Etkisi	77
Şekil 38: En zengin %1'in Servetinin Karşılaştırılması	78
Şekil 39: En Zengin %10'un Servetinin Karşılaştırılması.....	79
Şekil 40: Orta Sınıf %40'ın Servetinin Karşılaştırılması	80
Şekil 41: En Alt %50'nin Servetten Aldığı Payın Karşılaştırılması.....	81
Şekil 42: Gini Katsayısının Karşılaştırılması	82
Şekil 43: Emlak Vergisinin Genel Yönetim Vergi Gelirleri İçindeki Payı	98
Şekil 44: Motorlu Taşıtlar Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	100
Şekil 45: Veraset ve İntikal Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	102
Şekil 46: Fransa'da Net Servet Vergileri ve Bu Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	115

Şekil 47: Norveçte Net Servet Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı	117
Şekil 48: İspanya'da Varlık Vergisi Gelirleri	119
Şekil 49: İsviçre'de Net Servet Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı	121
Şekil 50: Servet Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%).....	123
Şekil 51: Servet Vergilerinin GSYH'ye Oranı (%).....	124
Şekil 52 : Vergi Türlerinin Genel Devlet Vergi Gelirleri İçindeki Payı	127
Şekil 53: Gelir Vergisi Stopajının Gelir Vergisi Hasılatı İçindeki Payı.....	128

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Birleşik Krallık'ta Servet Dağılımı	20
Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde En Üst %10'luk Kesimin Toplam Servetten Aldığı Pay	25
Tablo 3: Seçilmiş Ülkeler İçin Servet Dağılımının Dilimlere Göre Payları (%)	27
Tablo 4: Çeşitli Ülkeler İçin 2021 Yılı Servet Dağılımı Tahminleri.....	29
Tablo 5: Yıllar İtibariyle Hanehalkı Bütçe Araştırmasındaki Kişi ve Hane Sayısı.....	37
Tablo 6: Değerli Konut Vergisi Tarifesi.....	104
Tablo 7: Değerli Konut Vergisi Tahsilat ve Tahakkuk Verileri (Bin TL).....	105
Tablo 8: İspanya'da Dayanışma Vergisi Tarifesi.....	119
Tablo 9: OECD Ülkelerinde Servet Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı...	126
Tablo 10: Net Servet Vergisinin Büyüklüğü ve Servet Dağılımı Üzerine Etkisi.....	134
Tablo 11: Yoksulluk Açığının ve Yeniden Dağıtım Programlarının Betimleyici İstatistikleri	137

KISALTMALAR

ABD: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

DİBS: DEVLET İÇ BORÇLANMA SENEDİ

EVDS: ELEKTRONİK VERİ DAĞITIM SİSTEMİ

FAO: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GIDA VE TARIM ÖRGÜTÜ

Fed: AMERİKAN MERKEZ BANKASI

GSYH: GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA

IMF: ULUSLARARASI PARA FONU

İBBS: İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI

NOK: NORVEÇ KRONU

OECD: EKONOMİK KALKINMA VE İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

TCMB: TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

TL: TÜRK LİRASI

TÜİK: TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

WDI: DÜNYA KALKINMA GOSTERGELERİ

WID: DÜNYA EŞİTSİZLİK VERİTABANI

GİRİŞ

Bir bilim olarak politik iktisadın temel inceleme alanlarından biri “Ulusların Zenginliği”nin incelenmesidir. Üretim ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan servetin dağılımı en önemli eşitlik göstergelerinin başında gelir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar, son yıllara kadar, hiçbir zaman gelir dağılımı üzerine yapılan çalışmalar kadar derinlikli ve çeşitli olmamıştır. Bunun en temel nedeni son kırk yıl içinde servet ve gelir dağılımında adaletin politik öncelikler arasında geriye düşmesidir. Buna bağlı olarak da servet ve gelir dağılımının ölçülmesine ilişkin veriler son dönemlere kadar oldukça kısıtlıdır. Ancak 2008 krizi sonrasında artan eşitsizliklerin daha görünür hale gelmesiyle servet ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler yeniden tartışılır hale geldi. Bu eşitsizlikler açıkçası 1970’li yılların sonundan itibaren uygulamaya girmeye başlayan neoliberal politikaların sonucuydu. Neoliberal politikaların uygulamaya girmesinin ardında yatan neden ise savaş sonrası uzlaşma sonucu oluşmuş Keynesyen birikim rejimin sınırlarına ulaşmış olmasıyla ilgilidir. Bu anlamda neoliberalizm Keynesyen birikim rejiminin karlılık krizine verilmiş bir cevaptır.

Sosyal bilimlerin farklı alanlarında farklı yönleriyle değerlendirilen bu kavramın kapsayıcı bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu anlamda Dardot ve Laval (2012)’a başvurmak gerekmektedir.

“Neoliberalizm çağdaş kapitalizmin aklıdır, kendisini tarihsel oluşum olarak ve yaşamın genel normu olarak tamamen kabul etmiş ve arkaikleştirici referanslarından kurtulmuş bir kapitalizmin aklıdır. Neoliberalizm, insanların evrensel rekabet ilkesi uyarınca yönetilmesinin yeni bir tarzını belirleyen söylemlerin, pratiklerin, düzeneklerin bütünü olarak tanımlanabilir” (Dardot ve Laval, 2012: 2).

Bu tanımdan yola çıkarak neoliberalizmi toplumsal yaşamın her alanına belirleyici norm olarak rekabetçi piyasa mantığını ve onun ilkelerini yerleştirmeyi hedefleyen politikalar bütünü olarak ele almamız mümkündür. Buna bağlı olarak iktisadi bir tanım yapacak olursak “Neoliberalizm ilk etapta, insan refahının en iyi şekilde, güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret ile karakterize edilen kurumsal bir çerçeve içerisinde bireysel girişimcilik özgürlüklerinin ve becerilerinin özgürleştirilmesiyle geliştirilebileceğini öne süren politik ekonomik uygulamaların teorisidir” (Harvey, 2005: 2). Peki bu uygulamalar nelerdir diye sorduğumuzda ise karşımıza Williamson (1990)’ın özetlediği on maddelik bir liste çıkmaktadır.

- Kamu açıklarının azaltılması ve makroekonomik istikrar (fiyat istikrarı)
- Kamu harcamalarının sübvansiyon ve sosyal transferler gibi “verimsiz” alanlardan yatırım, eğitim ve sağlık gibi “verimli” alanlara kaydırılması
- Açıkların kapatılması için vergi gelirlerinin yükseltilmesi ve bunun vergi tabanını genişletilmesi ve marjinal vergi oranlarının düşürülmesi yoluyla yapılması
- Faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi ve pozitif olması. Böylece sermaye çıkışlarının engellenmesi ve tasarrufların arttırılması
- Döviz kurlarının piyasa tarafından belirlenmesi ve mümkün olduğunca rekabetçi olması
- Dış ticaretin serbestleştirilmesi
- Doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi
- KİT’lerin verimlilik ve bütçe üzerindeki yükleri kaygılarıyla özelleştirilmesi
- Piyasaların kuralsızlaştırılması (deregülasyonu) (Fiyat kontrollerinin kaldırılması, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi, işgücü piyasasının esnekleştirilmesi)

- Mülkiyet haklarının korunması

Bu liste her ne kadar aşırı basitleştirilmiş olsa da bize neoliberalizmin iktisat politikası alanındaki uygulamalarına dair önemli bir bilgi sunmaktadır. Politikaların ortak amacı sermayenin sürekli genişlemesini sağlamaktır. Bunun arkasında yatan teori ise Stiglitz (2008)'e göre piyasa köktencilidir. Bu teorinin kendi sınırlılıkları bulunmaktadır. Teori eksik bilgi, dışsallıklar ve kamusal mallar gibi olguları görmezden gelmektedir. Bu nedenle piyasaların etkin sonuç üretmesi beklenemez. Bunun yanında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ülkeleri daha riske açık hale getirmiştir. Bu nedenle makroekonomik istikrarsızlıklar artmıştır. Hızla yapılan özelleştirmeler nedeniyle özel tekeller oluşmuş ve tüketiciler daha yüksek fiyatlarla karşılaşmaya başlamıştır. Tüm bunlara ek olarak eşitlik ve hakkaniyet konuları tamamen görmezden gelinmektedir. İktisat politikasının hedefi GSYH'nin artırılması ile sınırlı tutulmuştur. Ekonominin büyümesinden toplumun bütün kesimlerinin faydalanacağı (*trickle down economics*) varsayılmaktadır. Ancak uzun dönemde ortalama gelir artarken dahi en yoksul kesimlerin gelirleri artmamaktadır (Stiglitz, 2008: 42-48). Bu nedenle gelir ve servet dağılımı da giderek bozulmaktadır.

21. yy'ın başında bu konuyla alakalı önemli bir literatür oluşmaya başlamıştır. Piketty ve Saez (2003) ABD'deki gelir dağılımının uzun vadeli değişimini incelemiştir. En zengin %10'un toplam gelirden aldığı payın 1917-1998 arasında U biçiminde bir seyir izlediğini ifade etmişlerdir. Savaşlar arasındaki dönemde %40-45 arasında değişen bu pay savaş sonrası dönemde 1970'li yıllara gelindiğinde %30-32 seviyelerine kadar düşmüştür. 1990'lı yılların ortalarında ise tekrar %40'lara ulaşmıştır (Piketty ve Saez, 2003: 7). Bu pay günümüzde WID'nin hesaplamalarına göre %45 seviyelerinde seyretmektedir. Savaş sırasında ve sonrasındaki düşüşün altında yatan neden, marjinal vergi oranları oldukça yüksek olan artan

oranlı gelir, kurumlar ve veraset vergileridir. Bu vergiler en yüksek gelirlilere ve özellikle gelirleri içinde sermaye gelirlerinin oldukça yüksek olduğu kesimlere isabet etmektedir. Böylece en zengin kesimler için servetin net getirisini düşürmekte ve gelecekteki servetlerin artışını yavaşlatmaktadır (Piketty ve Saez, 2003: 23). 1970’li yıllardan sonra ise gelir ve kurumlar vergilerinde marjinal vergi oranlarının düşürülmesi ve üst düzey yönetici ücretleri ile ortalama ücret arasındaki farkın açılması nedeniyle ise en yüksek gelirlilerin payı artmıştır (Piketty ve Saez, 2003: 11, 32).

Benzer bir çalışmayı Birleşik Krallık için yürüten Atkinson (2005) Birleşik Krallık’ta gelir dağılımının ABD ile benzer bir seyir izlediğini ifade etmektedir. En zengin %1’in payı I. Dünya Savaşı sonrasında %19 seviyesindeyken Büyük Buhran’ın da etkisiyle 1938’de %13 seviyelerine düşmüştür. Bu düşüş II. Dünya savaşı sonrasında da devam etmiş 1979 yılında %6 seviyesinin altına düşmüştür. Thatcher’ın 1979’da iktidara gelmesiyle bu gidişat kökten değişmiştir. En zengin %1’in payı 2000 yılında tekrar II. Dünya Savaşı seviyelerine yükselerek %13 seviyesine ulaşmıştır (Atkinson, 2005: 335). Bu dönüşüm II. Dünya savaşı sonrasında yüksek marjinal oranlı gelir vergisi oranlarının azaltılması ve üst düzey yöneticilerin ücretlerinin hisse senedi opsiyonları nedeniyle aşırı yükselmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Atkinson, 2005: 338).

Bunun yanında Behrman vd. (2003) 18 Latin Amerika ülkesinde 1977-1998 yılları arasında iktisat politikası değişimleri ile ücret farkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmaya göre serbestleşme politikaları ücret farklılıklarını arttırmaktadır. Özellikle sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, finansal piyasa ve vergi reformları ve emek piyasasının yeniden düzenlenmesi ücret farklılıklarını arttırmıştır (Behrman vd., 2003: 25-26). Bu da gelir dağılımının bozulduğuna dair bir başka sonuç sunmaktadır.

Gelir dağılımı ile ilgili yapılan bu çalışmalar bize servet dağılımında da önemli değişimlerin oluşmuş olduğuna dair önemli ipuçları vermiştir. Bu sonuçları ve çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanmış olan servet dağılımı ilgili çalışmaları birlikte ele aldığımızda yaşanan dönüşümü Harvey (2005)'den yola çıkarak mülksüzleştiren birikim (*accumulation by dipossession*) olarak değerlendirmek mümkündür. Harvey (2005)'e göre mülksüzleştiren birikimin 4 ana özelliği bulunmaktadır.

Bunlardan ilki özelleştirme ve metalaşmadır. Bu aşamada daha önce kamuya ait olan varlıklar (özellikle doğal tekeller) özelleştirilir ve sermayeye yeni birikim alanları açılır. Bunun yanında fikri mülkiyet düzenlemeleri ile tohum vb. diğer genetik maddeler özel mülkiyet altına alınabilir hale getirilir. Emek ve çevreyi koruyan düzenlemeler zayıflatılır. Böylece sağlık ve emeklilik sistemleri ile daha önceleri korunmuş doğal kaynaklar sermayenin genişleme alanına girer (Harvey, 2005: 160-161). Sonuç olarak toplumsal müşterekler rekabetçi piyasa aklına tabi hale gelirler.

Mülksüzleştiren birikimin bir diğer özelliği finansallaşmadır. Finansallaşmayı “finansal güdülerin, finansal piyasaların, finansal aktörlerin ve finansal kurumların ulusal ve uluslararası ekonomilerin işleyişindeki rolünün artması” (Epstein, 2006: 3) biçiminde tanımlamak mümkündür. Finansallaşmanın arkasında yatan temel neden ise finansal piyasaların bir dizi politika yoluyla kuralılaşdırılmasıdır. Bunlar sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, yatırım bankacılığı ve ticari bankacılık faaliyetlerinin birleştirilmesi, hisse senedi opsiyonlarının yükselişi ve çalışan sınıfların borçlanmasının artmasıdır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve yatırım ve ticari bankacılık faaliyetlerinin birleştirilebilmesi finansal piyasaları spekülasyona açık hale getirmiş finansal kuruluşlar bundan büyük oranda faydalanmıştır. Bunu yöneticilere tanınan hisse senedi opsiyonları ile

birlikte düşündüğümüzde ise üst düzey şirket yöneticilerin finansal sistemi manipüle ederek gelirlerini ve servetlerini arttırmalarının da yolu açılmıştır. Tüm bunlar gerçekleşirken reel ücretlerin baskılanması ise çalışan sınıfların borçlanmasını arttırmış servetlerini azaltmıştır. Böylece gelir ve servet en üst dilimlerde yoğunlaşmıştır.

Mülksüzleştiren birikimin bir diğer özelliği kriz yönetimi ve manipülasyonudur. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi özellikle çevre ülkelerde makroekonomik dengesizlikleri arttırmış ve krizlere neden olmuştur. Bu krizler sonrası yukarıda on madde halinde özetlenen ve IMF tarafından önerilen yapısal uyum programları gelir ve servetin en üst dilimlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır.

Mülksüzleştiren birikimin son özelliği ise devlet yeniden dağıtımlarıdır. “Devlet neoliberalleştikten sonra üst sınıflardan alt sınıflara yapılan transferleri tersine çevirmiştir” (Harvey, 2005: 163). Bunu hem özelleştirmeler hem de refah devleti uygulamalarını azaltarak yapmıştır. Örneğin İngiltere’de sosyal konutların kullanıcılarına satılması ilk başta bu konut kullanıcılarının servetlerini arttırmıştır. Ancak bu konutların bulunduğu bölgelerdeki soylulaştırma girişimleri bu konut sahiplerini bu bölgelerden uzaklaştırılmasına neden olmuştur (Harvey, 2005: 163). Bunun yanında vergi politikalarındaki değişim servet ve gelir transferinin bir başka yönünü ortaya koymaktadır. Yatırım gelirleri üzerindeki vergiler azaltılırken şirketlere verilen teşvikler arttırılmış, vergi gelirleri içinde satış vergilerinin payının arttırılmış ve kurumlar vergisi oranları düşürülmüştür (Harvey, 2005: 164). Bu da gelir ve servetin üst dilimlerde yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Tüm bu bulgular ve iktisat politikasına ilişkin tartışmalar Kuznets Hipotezi’nin geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu hipoteze göre kapitalist gelişmenin ilk

aşamalarında eşitsizliklerin artmasının nedeni zenginlikten küçük bir azınlığın faydalanmasıdır. Belirli bir aşamadan sonra ise toplumun genişleyen bir kesimi bu zenginlikten faydalanacak, eşitsizlikler azalacaktır (Kuznets, 1955: 18-19). Bu anlamda Kuznets Hipotezi daha çok damlama teorisinin (*trickle-down theory*) bir türevidir gibi görünmektedir. Eşitsizliklerin uzun dönemli tarihi incelendiğinde kendiliğinden bir dönüşümün ortaya çıkmadığı görülmektedir. Ortaya çıkan dönüşümler kamu politikalarındaki değişimin bir sonucudur. Kamu politikalarındaki bu değişim ise tarihin belirli bir noktasındaki toplumsal güç ilişkileriyle alakalıdır.

Türkiye’de 1980 sonrasında 24 Ocak kararları ve ona eşlik eden 12 Eylül askeri darbesi ile birlikte neoliberal iktisat politikaları uygulamaya girmeye başlamıştır. Dış ticaret kademeli olarak serbestleştirilmiştir. Serbestleştirmenin genel çerçevesi bir yandan yüksek devalüasyona, diğer yandan ücretlerin baskılanmasına dayanmaktadır. Kamu maliyesi alanında kurumlar ve gelir vergisi oranlarının düşürülmesi, destekleme alımlarının sınırlandırılması, KİT’lerin özelleştirilmesi hedeflenmiştir. Finansal alanda ise 1980’li yılların ortalarında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuş, 1989 yılında 32 sayılı karar ile sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir.

2001 yılına gelindiğinde ise Türkiye tarihinin II. Dünya Savaşı’ndan bu yana en büyük resesyonu yaşanmıştır. Buna cevap olarak uygulanan güçlü ekonomiye geçiş programı ile telekomünikasyon, doğalgaz, elektrik, havayolu taşımacılığı, şeker ve tütün piyasaları serbestleştirilmiştir. Bu alanlardaki KİT’ler özelleştirilmiştir. Bunun yanında tekelleşen konumunda bulunan kamuya ait petrol rafinerileri, limanlar ve demir-çelik fabrikaları da özelleştirilmiştir. Türkiye’nin neoliberalizme geçişi tam olarak sağlanmıştır. Türkiye ekonomisi tamamen sermaye hareketlerine duyarlı bir hale gelmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi neoliberal politikalar servet dağılımının bozulmasının temel nedenini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı 2003-2019 yılları arasında Türkiye’de servet dağılımını ölçmek ve neoliberal politikaların servet dağılımı üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve uygulanacak bir servet vergisinin dağılımsal etkilerini tartışmaktır.

Çalışmanın ilk kısmında servet kavramı, servet dağılımı, servet dağılımının gelir dağılımı ile ilişkisi, servet dağılımını lme yöntemleri ve dünyada ve Türkiye’de servet dağılımının llmesine ilişkin çalışmalar açıklanmıştır. İkinci kısımda ise Türkiye’de servet dağılımı hesaplanmıştır. nc kısımda teoride ve uygulamada servet vergileri tartışılmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise Türkiye’de net servete göre en st % 1’de yer alan kesime uygulanacak bir servet vergisinin dağılımsal etkileri tartışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SERVET DAĞILIMI

1.1. Servet Kavramı ve Servet Dağılımı

Servet kavramı sıklıkla sermaye kavramı ile karıştırıldığı için yaygın tanımı tartışmalı bir kavramdır. Bazen bu kavramlar Piketty (2015) çalışmasında görüldüğü gibi birbirlerinin yerine geçen bir biçimde kullanılmaktadır. Kanbur ve Stiglitz (2015) ise servet ve sermayeyi birbirinden ayırır. Piketty (2015)'nin servet tanımının daha çok kaynaklar üzerindeki hâkimiyeti gösterdiğini, sermayenin ise üretim sürecinde kullanılan fiziksel girdi anlamında kullanıldığını ifade eder. Bu anlamda üretim aracı olarak sermaye aynı zamanda şeyler ve insanlar arasındaki bir ilişkiyi anlatırken, servet ise daha çok birikmiş değeri ifade etmektedir. Servet genellikle kişiler ile ilişkilendirilirken ve gelecekteki tüketim için saklanan bir stok olarak görülürken; sermaye kavramı ise çoğunlukla üretim ile ilgilidir (Heper, 1982: 5). Genel anlamda servet, “gerçek veya tüzel kişilerin belirli bir zamanda sahip bulunduğu bütün iktisadi değerlerin toplamıdır” (Nadaroğlu, 1981: 382) şeklinde tanımlanabilir. Bu değerler menkul (taşınır) ve gayrimenkul (taşınmaz) varlıkların tümünü kapsamaktadır. Menkul varlıklar (hisse senetleri, borçlanma senetleri vb.) daha çok sermaye sahipliğini vurgularken, gayrimenkuller ise daha çok barınma ihtiyacı ile ilgilidir. Bu anlamda servet kavramı bir yandan üretim araçları anlamında sermaye kavramını öte yandan ise diğer metalleri kapsayan geniş bir kavramdır.

Bunun yanında yaygın kullanılan tanımlardan biri de net servet büyüklüğüdür. Net servet büyüklüğü sahip olunan varlıkların değerinin yükümlülüklerin toplamından farkı olarak tanımlanmaktadır. Ödenen emeklilik primleri yaşam boyu tasarrufun bir parçası

olarak görüldüğünden, primlerin kapitalize edilmiş değeri varlıklara dâhil edildiğinde *genişletilmiş servet* büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Hangi tanımın kullanılacağı genel olarak analizde kullanılan verilerin kapsamı ile alakalıdır (Davies ve Shorrocks, 2000: 629).

Servet dağılımının ölçümü ile ilgili bir başka farklılık ölçüm biriminden kaynaklanmaktadır. Ölçüm biriminin hane mi yoksa birey mi olacağı veri seti tarafından belirlenmektedir. Bu konuda tam bir fikir birliğinin olduğu ifade edilemez. Verinin toplandığı yıl ve uygulanan düzeltmeler hesaplamaları önemli ölçüde etkilemektedir (Davies ve Shorrocks, 2000: 629).

Servetin önemli bir işlevi de refah devletinin yeterince kurumsallaşmadığı yerlerde bir sosyal güvenlik ağı görevi görmesidir. Özellikle konut sahipliği bireylerin hayatlarındaki risklere karşı önemli bir güvence oluşturmaktadır. “Servet; işsizlik, ağır hastalık, boşanma, iş kazası ve emeklilik durumlarında özel bir güvenlik ağı işlevi görebilir” (Shin, 2020: 5).

1.2. Servet Dağılımı ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Servet dağılımı ve gelir dağılımı ilişkisini ele aldığımızda ise öncelikle gelir dağılımı kavramını incelemek gerekmektedir. Piyasa, devlet müdahalesinin olmadığı hallerde, belirli bir gelir dağılımı yaratmaktadır. Bu dağılım birincil gelir dağılımı olarak adlandırılır. Üretim sürecine katılan üretim faktörleri, süreç sonucunda ortaya çıkan geliri paylaşmaktadırlar. Bu dağılımın arkasında ise servetin bireyler ve haneler arasındaki dağılımı yatmaktadır. Eşitsiz bir servet dağılımı eşitsiz bir gelir dağılımı oluşturmaktadır.

Servet ve gelir arasındaki temel fark ise ilkinin stok, diğèrinin akım değişken olmasdır. Servet kavramının stok değişken olmasının nedeni, kişinin veya kurumun belirli bir anda sahip olduğu değeri ifade etmesidir. Bu nedenle GSYH, harcama, gelir vb. belirli bir zaman aralığı için ölçölen akım değişkenlerden farklılık gösterir. Ancak servetin ortaya çıkmasının ve büyümesinin kökeninde gelir yatar. Servetin kendisinin gelir yaratma kabiliyetine sahip olmasına rağmen, bu servetin üretim süreci sonucunda ortaya çıkan bir gelirden kaynaklanması lazımdır. Ortaya çıkan gelir kısmen yaşamın ilerleyen dönemlerindeki üretime veya tüketime saklanır. Gelirin ilerleyen dönemlere ayrılan bu parçası ise servetin kaynağıdır. Bu yönüyle servet iktisadi aktörlerin tasarruflarının toplamıdır (Heper, 1982: 6-7).

Açıkça ifade etmek gerekirse bu tanımlama oldukça eksik kalmaktadır. Başlangıç durumunda ekonomik birimler arasında eşitlik olduğu varsayımı vardır. Bu açıdan bakıldığında eşitsiz servet dağılımının verili olduğu bir ekonomide gelir dağılımının da eşitsiz olması kaçılmazdır. Bunun yanında sahip olunan varlıklardan üretici olmayan iktisadi faaliyetler sonucunda elde edilen gelirlerin harcanmayan kısmı göz önünde bulundurulurken, miras yoluyla elde edilen varlıklar dikkate alınmamaktadır.

Servet oluşumunun ve genişlemesinin diğer yollarından biri de Piketty (2015)'nin ifade ettiği gibi servetin getiri oranının (r), gelirin büyüme oranından (g) büyük olmasıdır. Bunun yanında servetin kendisinin yeni yatırımlarda teminat olarak kullanılabilmesi de eşitsizliği arttıran bir başka unsurdur. Böylece eşitsiz başlangıç durumu yine eşitsiz bir sonuç üretir. Piketty (2015)'ye göre servet dağılımındaki bozulmanın ardında yatan diğer temel nedenler řu şekilde özetlenebilir.

- Düşük nüfus artış oranı servet yoğunlaşmasını arttırmaktadır. Düşük veraset ve intikal vergileri bu yoğunlaşmayı daha da artırır.
- Servet seviyesi arttıkça getiri oranının da artması.
- Finansal serbestleşmeyle beraber ortaya çıkan borsa balonları da servet yoğunlaşmasının önemli nedenleri arasındadır.
- Gelir ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi servetin daha varlıklı kesimlerde yoğunlaşmasını hızlandırmıştır.
- Bir başka önemli neden ise özelleştirmelerdir. Bu yolla daha önce kamunun elinde bulunan varlıklar özel mülkiyete tabi olmuş ve üst servet gruplarında varlık yoğunlaşması artmıştır.

1.3. Servet Dağılımını Ölçüm Yöntemleri

Servet dağılımının ölçülmesine ilişkin dört temel veri kaynağı ve buna bağlı olarak çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu veri kaynakları şunlardır:

- Resmi istatistik kurumlarının ya da merkez bankalarının hanehalkı varlıkları ve yükümlükleri anketleri
- Resmi servet, gelir ve veraset ve intikal vergileri kayıtları
- Yatırım geliri verileri
- Ünlü zenginlerin servetlerinin araştırılması

1.3.1. Hanehalkı Servet Dağılımı Anketleri

Hanehalkı servet dağılımı anketleri önemli bir veri kaynağı olmalarına rağmen gelir dağılımı anketlerinden daha az güvenilirdir. Çünkü servet dağılımı o kadar çarpıktır ki geniş

bir örneklem seçildiğinde dahi örneklem hatası (*sampling error*) dağılımı etkileyebilmektedir. Eğer örneklem içinde varlıklı hanelerin hiçbiri kapsanmamışsa dağılımın üst kuyruğu çok kısa olacaktır. Yalnızca bir milyoner kapsanmışsa üst kuyruk uzun olacaktır. En varlıklı grubu kendi içinde yeniden örneklemeyen bir hanehalkı anketi bu grubun servet sahipliğini yapısını yansıtamaz (Davies ve Shorrocks, 2000: 629-630).

Örneklem dışı hata da (*Non-sampling error*) dağılımın üst kuyruğunu önemli ölçüde etkilemektedir. Hanehalkı anketlerinde karşılaşılan bu sorun farklı bildirim ve yanlış bildirimden kaynaklanmaktadır. Farklı bildirim hanenin anketin tamamına ya da bir kısmına cevap vermemesinden kaynaklanmaktadır. Anketin bir kısmının yanıtsız kalması sorunu eksik miktara atfedilen değerin yakınsanması yoluyla aşılabilir. Anketin reddi ise varlık sahipliği ile ilişkili değilse önemsizdir. Ancak bulgular varlık sahipliği ile anket reddi arasında ciddi bir ilişki olduğunu göstermektedir. Servet dağılımı anketlerinin reddedilme oranı, gelir dağılımı anketlerine göre oldukça yüksektir. Ayrıca belirli bir servet seviyesinin üzerinde cevap oranı düşmektedir. Bu konuda çeşitli örnekler vermek mümkündür. 1977 tarihli Kanada Tüketicilerin Mali Durumu Araştırması'nın (*Canadian Survey of Consumer Finances*) genel cevap oranı %79,7 iken yüksek gelirli kesimin cevap oranı %45'te kalmaktadır. Benzer biçimde ABD'de 1962 tarihli Tüketicilerin Mali Nitelikleri Araştırması'nın (*Survey of Financial Characteristics of Consumers*) genel cevap oranı %85 iken en yüksek gelirli kesimin cevap verme oranı %34'dür. Bu araştırmanın günümüzdeki devamı niteliğindeki 2013 tarihli Tüketicilerin Mali Durumu Araştırması'nda (*Survey of Consumer Finances*) yanıt oranı alt servet tabakalarında % 50, en yüksek ikinci tabakada % 25 ve en yüksek tabakada %12'dir. Standart ağırlıklandırma yöntemiyle farklı bildirim sorunu kısmen aşılabilir. Eğer belirli bir servet seviyesi üzerindeki hiçbir haneden cevap alınamadıysa bu eksiklik yeniden ağırlıklandırma yoluyla giderilemez. (Bricker, J. Vd.,

2016: 282; Davies ve Shorocks, 2000: 630; Oja, 1983: 170-171; Projector ve Weiss, 1966: 152).

Örneklem dışı hatanın (*Non-sampling error*) diğer yönü yanlış bildiriminden kaynaklanır. Bu durum bazı varlıkların ve yükümlülüklerin bildirilmemesi ya da değerinin eksik bildirilmesinden kaynaklanır. 1967 yılında ABD için yapılan bir araştırmada yanlış bildirim ortalama piyasa değerinin sadece yüzde dördü kadardır. 2009-2011 dönemi için yapılan bir başka araştırmada ise ortalama olarak, örneklem döneminde evlerin %13,4 oranında yüksek değerlendirildiği ve hataların ortalamasının evin değerlendirilen değerinin %18,9'u olduğunu tespit edilmiştir. (Davies ve Shorocks, 2000: 630; Haurin, Moulton ve Shi, 2018: 692; Kain ve Quigley, 1972: 804).

Anketlerden elde edilen toplam büyüklüklerinin hanehalkı kesimi bilançosuyla karşılaştırılması sonucunda örneklem dışı hatanın net etkisi hesaplanabilmektedir. Anket verileri bilanço büyüklüklerine uygun olarak düzeltilmeye çalışılmakta ve hata derecesi azaltılmaktadır. 1970 yılı Kanada Tüketicilerin Mali Durumu Araştırması'nda hanehalkı kesiminin varlık ve borçlarının toplamı, hanehalkı kesimi için tahmin edilen bilançonun oldukça altındadır. Net servet büyüklüğünün yüzde 35 oranında düşük hesaplandığı, bu durumun bazı varlıklar için ise yüzde 80'e varan oranlarda olduğu gösterilmiştir. 1988 Kore Gelir ve Servet Dağılımı Araştırması ise hanehalkı kesimi bilançosuyla karşılaştırılarak düzeltildiğinde en yüksek servete sahip %1'lik kesimin servetinin en az %5 puan arttığı görülmektedir. (Davies, 1979: 255; Davies ve Shorocks, 2000: 630-631; Leipziger vd., 1992: 54).

Örneklemeden kaynaklanan hataların giderilmesinde kullanılabilecek birkaç yöntem bulunmaktadır. Uygun verilerin bulunduğu varsayımı altında birkaç yıl için verilerin havuzlanarak kullanılması bu yöntemlerden biridir. Bir diğer yöntem ise anket tasarımı sırasında çift örnekleme başvurmaktır. Bu yöntemde gelir vergisi beyanlarından ya da diğer veri kaynaklarından belirli bir gelir ya da varlık seviyesinin üzerinde bulunduğu tespit edilen birey ya da haneler örnekleme dâhil edilir. Böylece dağılımın üst kuyruğunun örnekleme temsil edilmesi sağlanmaya çalışılır. Bu yöntem günümüzde ABD Tüketicilerin Mali Durumu Araştırması'nda kullanılmaktadır. (Davies ve Shorocks, 2000: 631).

1.3.2. Veraset Çarpanı Tahminleri

Veraset ve intikal vergisi kayıtları servet dağılımı anketlerine benzerler. Ancak veri birimi bireylerdir ve miras ve bağış alanları kapsarlar. Yaş dağılımı nüfusun yaş dağılımından farklıdır. Eğer ölüm oranı yalnızca yaş ve cinsiyete dayanıyorsa bu sorun örneklemin yaş ve cinsiyete bağlı ölüm oranı ile yeniden ağırlıklandırılması ile çözülebilir. Örneğin %2 ölüm riski bulunan bir gruptaki merhumun kendisi ile benzer varlık seviyesinde bulunan 50 kişilik bir gruptan seçilmiş olduğu ifade edilebilir. Bulgular, meslek ve gelir seviyesine göre ölüm oranlarının özellikle yaşlılık döneminde daha az varlıklılar için daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu da daha az varlıklıların veraset vergisi kayıtlarında bütün yaş grupları için aşırı örneklendiğini göstermektedir. Bu nedenle farklı varlık seviyelerine farklı ölüm çarpanları uygulanmalıdır.

Bir başka sorun ise merhumun ölümünden önce kötü sağlık koşullarında bulunmasıdır. Bu nedenle çalışamaz ve yüksek sağlık ve bakım masrafı ortaya çıkabilir. Bunun yanında veraset vergisinin etkisini azaltmak için bağışta bulunabilir. Bu nedenle

merhumun varlık seviyesi kendisi ile benzer durumda olup yaşayan kişilerden daha düşük seviyede bulunabilir. Bunu hesaba katmak zordur. Bunun yanında belirli bir vergi diliminin altındakiler veraset vergisi vermezler. Bu nedenle veri setinde bu kişiler ile ilgili bilgi bulunmaz (Eksik kişiler problemi). Eksik servet problemi ise vergi kolaylıklarından kaynaklanmaktadır. Bunlardan en önemlisi eşini kaybeden mirasçıya aktarılan mülklerden ya da yararlanıcı gizliliği sağlayan vakıflara bırakılan miraslardan kaynaklanır. Anket verisiyle benzer biçimde bu yöntemle elde edilen veriler hanehalkı kesimi bilançosu ile karşılaştırılarak eksik kişi ve eksik servet problemlerinin büyüklüğü anlaşılır. (Davies ve Shorocks, 2000: 637-638)

1.3.3. Servet Vergisi Kayıtları

Servet vergisi uygulayan ülkelerin vergi kayıtlarından servet dağılımının hesaplanması mümkündür. Bu vergilerin kapsamı veraset ve intikal vergilerinin kayıtlarından daha geniştir. Ancak bazı varlıklar (dayanıklı tüketim malları vb.) vergi kayıtlarında bulunmamaktadır. Diğer varlıkların değeri ise gerçek değerinden düşük hesaplanmıştır. Bu nedenle yalnızca birkaç ülke için bu veri kaynağından faydalanarak servet dağılımı hesaplamaları yapılmıştır. Bu ülkeler İsveç, Norveç, Danimarka ve İspanya'dır. (Davies ve Shorocks, 2000: 631-632).

1.3.4. Yatırım Gelirleri Yöntemi

Eğer yatırım gelirlerine ilişkin veri mevcut ise (örneğin, vergi kayıtları) varlıkların değeri, yatırım gelirinin uygun getiri oranına bölünmesiyle hesaplanabilir. Vadeli mevduatlar ya da devlet tahvilleri için getiri oranının belirli bir duyarlılık ile hesaplanabilir. Bu oran

servet sahipleri arasında çok büyük farklılık göstermez. Ancak hisse senetleri ve gayrimenkul gibi varlıklar için bu getiri oranları yatırımcılar arasında genellikle servet seviyesine göre değişkenlik gösterir. Bu nedenle bu yöntemin güvenilirliği azalır. Benzer biçimde hanehalkı gelir dağılımı anketleri de yatırım gelirlerine ilişkin bir veri kaynağı oluşturabilir. Ancak bu veri seti için de yukarıda ifade edilen kısıtlar geçerlidir. Bu yöntemle elde edilen veriler hanehalkı kesimi bilançosu ile karşılaştırılarak eksik kişi ve eksik servet problemlerinin büyüklüğü anlaşılır (Davies ve Shorrocks, 2000: 642).

1.3.5. Çeşitli Verileri Birleştirmek

Ne kapitalizasyon yöntemi ne de veraset çarpanı yöntemi tek başına servet eşitsizliğine ilişkin kapsamlı tahminler sunabilir. Veraset vergisi ve gelir vergisi verilerinin her zaman diğer veri kaynaklarıyla birleştirilmesi gerekir. En azından, toplam servet miktarının tahminlerini içeren makroekonomik hanehalkı bilançolarıyla birleştirilmeleri gerekir (Zucman, 2019:117).

Anket verilerinin, gelirleri kapitalize ederek veya veraset çarpanı yöntemini kullanarak elde edilemeyen servet biçimlerini ölçmek için de kullanılması gerekir. Bazı önemli varlık kategorileri, özellikle mülk sahibi tarafından kullanılan konutlar, sıfır faizli banka mevduatları ve vergiden muaf emeklilik hesaplarında tutulan yatırımlar gibi varlıklar vergiye tabi gelir akımları oluşturmazlar. Benzer biçimde emeklilik fonları ve hayat sigortaları miras bırakılmadığı için veraset vergilerinde görülmezler. Bu servet biçimlerini hesaba katmak için anketlerden faydalanmak gerekir. Tüm bunlara ek olarak anket verilerinin zengin bireylerin listelerinden gelen servet tahminleri ile birleştirmek gerekir. Böylece anketlerdeki örneklem hatası ve örneklem dışı hataların önüne geçilir (Zucman, 2019: 118).

1.4. Dünyada ve Türkiye’de Servet Dağılımının Ölçülmesine İlişkin Çalışmalar

Servet dağılımıyla ilgili geçmişten günümüze kadar gelen çalışmalara baktığımızda çeşitli ülkeler için farklı yöntemlerle yapılmış hesaplamalar karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle çeşitli ülkeler için yapılmış servet dağılımı araştırmalarına değinilmektedir. Ardından ulusal merkez bankalarının ya da ulusal istatistik kurumlarının yaptığı hanehalkı servet dağılımı araştırmalarının sonuçları sunulmaktadır. Daha sonra ise Credit Suisse’in ve World Inequality Database’in servet dağılımı tahminleri sunulmakta, Türkiye özelinde yaptıkları tahminler ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır.

1.4.1. Çeşitli Ülkeler İçin Yapılan Tekil Çalışmalar

1.4.1.1. ABD

ABD için servet dağılımının ölçülmesi önemli bir araştırma konusu olagelmiştir. Bu konuda veraset çarpanı yöntemi ile yapılan önemli çalışmalardan biri Lampman (1962)’dir. Smith ve Franklin (1974) ve daha sonra ise Smith (1984) çalışmaları bu çalışmanın kapsamını genişletmiştir. Wolff ve Marley (1989) çalışması ise sonuçları revize etmiştir. Wolff ve Marley (1989)’ye göre 1922’de en varlıklı %1’lik kesimin toplam varlıklardan aldığı pay %37,1 iken bu oran 1939’da %35,9’a 1945’de %27 seviyesine düşmüş, 1976 yılında en düşük seviye olan %17,3’e kadar gerilemiştir (Wolff ve Marley, 1989: 782). Wolff (1996) çalışmasına göre ise en varlıklı %1’lik kesimin toplam servetten aldığı pay 1976’dan sonra hızla artmış ve 1992 yılında %34’e ulaşmıştır (Wolff, 1996:436).

Veraset çarpanı yöntemiyle yapılan bir diğer çalışma ise Kopczuk ve Saez (2004)'in çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre 1916-2000 yılları arasında en varlıklı %1'lik kesimin toplam servetten aldığı pay 1930 yılında %40,2'ye kadar yükselmiştir. Bu tarihten 1982 yılına gelindiğinde ise en düşük seviye olarak %19 olarak gözlenmiştir. Araştırmanın son gözlem yılı olan 2000 yılına gelindiğinde ise bu pay %20,8 seviyesindedir (Kopczuk ve Saez, 2004: 454-455).

Saez ve Zucman (2016) ise ABD gelir vergisi kayıtlarına dayanarak yatırım gelirlerinin kapitalizasyonu yoluyla 1913-2013 dönemi için servet dağılımı hesaplaması yapmışlardır. Araştırmaya göre 1917 yılında en varlıklı %1, %5 ve %10'luk kesimin toplam servetten aldığı pay sırasıyla %41,1; %67,3 ve %79,5'tir. Bu paylar 1928 yılında tarihi zirvesine ulaşmış ve sırasıyla %51,4; %74,1 ve %84,4 olarak gerçekleşmiştir. 1978 yılında tarihin en düşük seviyeye düşerek sırasıyla %22,9; %49,4 ve %66,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren artış trendi içinde 2012 yılında bu büyüklükler sırasıyla %41,8; %64,6 ve %77,2'ye kadar yükselmiştir. Son dönem için elde edilen sonuçlar *Survey Consumer Finances* (SCF) araştırmasının sonuçlarıyla tutarlı sonuçlar vermektedir. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın tutarlılığı yüksektir. Bunun en önemli nedeni SCF'nin örneklem seçiminde çift örnekleme yöntemi kullanarak gelir vergisi kayıtlarından tespit edilen varlıklı kesimlerin örneklem içindeki temsiliyetini sağlamasıdır (Saez ve Zucman, 2016: 543-544, 552-554 ve çevirimiçi ek Tablo B1).

1.4.1.2. Birleşik Krallık

Bugünkü anlamıyla veraset çarpanı yöntemi ile yapılan servet dağılımı ölçümlerinin ilk örneklerinden biri de Birleşik Krallık için yapılmıştır. İngiliz gelir idaresinin

hesaplamasına ve Atkinson ve Harrison (1978) çalışmasına göre 1966-1972 arasındaki servet dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Birleşik Krallık'ta Servet Dağılımı

	%1			%5			%10		
	IR	AH ₁	AH ₂	IR	AH ₁	AH ₂	IR	AH ₁	AH ₂
1966	31,8	34,8	31,1	56,7	58,7	55,4	71,8	71,3	68,5
1967	32,1	35,1	31,3	57,2	58,6	55,2	72,3	71,5	68,6
1968	32,7	36,9	32,9	59,0	60,6	57,0	73,8	72,8	69,8
1969	29,0	34,2	30,2	54,0	58,0	54,2	69,4	69,0	65,7
1970	29,0	33,3	29,4	56,3	55,6	51,9	70,1	69,2	66,1
1971	27,6	31,6	28,1	52,1	54,5	50,5	67,4	68,3	64,8
1972	29,9	34,7	31,4	56,3	58,2	54,7	71,9	71,2	68,2

IR: Inland Revenues hesaplamaları, AH₁, AH₂ ise Atkinson ve Harrison (1978)'in iki farklı değerlendirme yöntemine göre yaptıkları hesaplamalardır.

Kaynak: Atkinson ve Harrison, 1978: 123

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere Atkinson ve Harrison'ın hesaplamalarına göre en varlıklı kesimin toplam varlıklardan aldıkları pay yaptıkları düzeltmeler sonucunda Gelir İdaresinin hesaplamalarından birkaç puan daha yüksek görünmektedir. 1966'dan 1971'e kadar bu payın bütün seviyeler için azaldığı, 1972 yılında ise dramatik bir artış meydana geldiği görülmektedir.

Yatırımlardan elde edilen gelirlerin kapitalizasyonu da servet dağılımını ölçmede kullanılan önemli bir yöntemdir. Atkinson ve Harrison (1978) Birleşik Krallık için yatırım gelirleri yöntemiyle yaptıkları servet dağılımı hesaplamalarının veraset çarpanı yöntemine

göre daha az güvenilir olduğunu ifade etmişlerdir (Atkinson ve Harrison, 1978: 199-200). Bu durum daha çok ülkenin vergi sistemi ile ilgilidir.

Bu çalışmanın bulguları mevcut serilerin genişletilmesi ve güncellenmesiyle 1923-1981 arasını kapsayacak biçimde Atkinson vd. (1989) çalışmasında genişletilmiştir. Bu çalışmaya göre 1923 yılında en varlıklı %1, %5, ve %10'luk kesimin toplam varlıklar içerisinde almış olduğu pay sırasıyla %60,9; %82 ve %89,1 iken bu paylar 1980 yılında %19,4; %42,4 ve %59,3 seviyesine kadar düşmüştür (Atkinson vd. 1989: 318).

Günümüzde Birleşik Krallık için bu yöntem ile yapılan çalışmaların en günceli Alverado vd. (2018) çalışmasıdır. Bu çalışma varlık dağılımı hesaplamalarını 1895'e kadar götürmüştür. Hesaplamalarına göre 1901 yılında en varlıklı %1, %5, ve %10'luk kesimin toplam varlıklar içerisinde almış olduğu pay tarihteki en yüksek seviyeye ulaşmış ve sırasıyla %73,8; %89,8 ve %92,9 olarak gerçekleşmiştir. 20.yy'ın büyük bir bölümü boyunca bu kesimlerin servet dağılımından aldıkları pay azalmıştır. 1984 yılında bu paylar sırasıyla %15,2; %33,8 ve %46,7 seviyesine kadar düşmüştür. Bu paylar 1984'ten itibaren ise artış trendi içinde olmuş ve 2009 yılında ise 25 yıllık periyodun en yüksek değerleri olan %20,6; %40,3 ve %54 seviyelerine kadar yükselmiştir. 2012 yılında ise bu büyüklükler sırasıyla %19,9; %39 ve %51,9 seviyesindedir (Alverado vd. 2018: 34 ve çevrimiçi ek Tablo G1).

1.4.1.3. Fransa

Fransa için bu konuda yapılan ilk çalışma Fouquet ve Strauss-Kahn (1984)'in çalışmasıdır. Veraset çarpanı yöntemiyle yapılan bu çalışmaya göre en varlıklı %1, %5 ve

%10'un 1977 yılında toplam servetten aldığı pay sırasıyla %18,5; %45 ve %61,7'dir (Fouquet ve Strauss-Kahn, 1984: 408).

Bu yöntemle yapılan bir başka çalışma ise Piketty vd. (2006)'dır. Bu çalışmaya en varlıklı %1 ve %10'un ölümlerde toplam servetten aldığı pay 1807'de sırasıyla %43,4 ve %79,1 iken 1913'te sırasıyla %54,9 ve %86,3; 1994'te ise sırasıyla %21,3 ve %61 olarak gerçekleşmiştir (Piketty vd. 2006: 248). Bu çalışmanın sonuçları ise Piketty (2015) için genişletilmiştir. Bu çalışmaya göre 1810'da en varlıklı %1 ve %10'un toplam servetten aldığı pay sırasıyla %45,6 ve %79,9 iken bu oran 1910'da sırasıyla %60,5 ve %88,5'e kadar yükselerek en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1990'da ise en düşük seviye ulaşmış ve sırasıyla %21,7 ve %61,1 olmuştur. 2010 yılı itibariyle bu oranlar %24,4 ve %62,4'dür. (Piketty, 2015: 265-368 ve çevrimiçi ek, tablo S10.1).

Garbinti vd. (2020) çalışması veraset çarpanı yöntemiyle Piketty vd. (2006) çalışmasının Fransa için oluşturduğu 1800-1970 dönemi serisini, 1970-2014 için dönemi gelir vergisi kayıtlarından faydalanarak yatırım gelirlerinin kapitalizasyonu yöntemiyle oluşturduğu seri ile uyumlaştırmıştır. Bu çalışmaya göre en varlıklı %1 ve %10'un toplam servetten aldığı pay 1800'de sırasıyla %44 ve %79 iken, 1905'te sırasıyla %57 ve %86'ya kadar yükselmiştir. Bu tarihten 1982 yılına kadar sürekli bir azalma eğilimi içinde olmuş ve sırasıyla %16 ve %50 seviyelerine kadar düşmüş, bundan sonraki dönemde en yüksek 2000 yılında sırasıyla %28 ve %57 seviyelerine yükselmiştir. 2014 yılı itibariyle bu oranlar sırasıyla %23 ve %55'tir (Garbinti vd. 2020: 25-27 ve Çevirim içi Ek A).

1.4.1.4. Diğer Ülkeler İçin Yapılan Çalışmalar

Servet dağılımını ölçmenin bir başka yolu da servet vergisi verilerinden yararlanmaktır. Lindh ve Ohlson (1998)'un hesaplamalarına göre İsveç'te servet dağılımı 20.yy'ın önemli bir bölümünde iyileşme göstermiştir. 1920 yılından 1984 yılına gelindiğinde en zengin %1 toplam servetten aldığı pay %50'den %15'e düşmüştür. En zengin %1, %5 ve %10'un toplam servetten aldıkları pay 1992 yılı itibariyle sırasıyla %19,5; %26,4 ve %40,9'dur. Benzer bir bulgu Roine ve Waldenström (2009) tarafından da ifade edilmiştir. En zengin %1; %5 ve %10'un payı 1908 yılında sırasıyla %53; %76 ve %86 iken bu büyüklükler 1985 yılında %16; %37 ve %53'e kadar düşmüştür. 2006 yılında ise %18; %40 ve %55 olarak gerçekleşmiştir (Lindh ve Ohlsson, 1998: 40; Roine ve Waldenström, 2009: 182-183).

Jakobsen vd. (2018)'nin doğrudan idari servet kayıtlarına dayanarak yaptığı çalışmaya göre Danimarka'da en zengin %1 ve %10'un toplam servetten aldığı pay 1980 yılında sırasıyla %23 ve %43 seviyesinde iken 2012 yılında sırasıyla %20 ve %50 seviyesine yükselmiştir (Jakobsen vd, 2018: 40-41).

Epland, J. ve Kirkeberg, M. I. (2012) göre Norveç'te en zengin %1, %5 ve %10'un toplam servetten aldıkları pay 2009 yılı itibarıyla sırasıyla %21, %39 ve %52'dir (Epland ve Kirkeberg, 2012: 17).

Alverado ve Saez'e göre İspanya'da en zengin %1'in payı 1982-2005 döneminde %18'den %20'ye çıkmıştır. Bir diğer çalışmaya göre ise 1988-2003 döneminde en zengin %1'in ortalama servet payı yüzde 19,1'dir (2002'de en yüksek yüzde 21,8; 1991'de en az yüzde 17,3) (Alvaredo ve Saez 2010: 543; Durán-Cabré, ve Esteller-Moré, 2010: 630).

1.4.2. Hanehalkı Servet Dağılımı Araştırmaları

Servet dağılımını ölçmenin bir başka yolu ise hanehalkı servet dağılımı araştırmalarıdır. Hanehalkı servet dağılımı araştırmalarının genel olarak 2000’li yılların sonlarından itibaren yaygınlaştığı görölmektedir. Bu araştırmalar genellikle iki veya üç yılda bir yapılan araştırmalardır. Avrupa kıtasında bu konudaki en eski araştırma İtalya Merkez Bankası’nın 1965 yılından itibaren yapmakta olduğu Hanehalkı Gelir ve Servet Araştırmasıdır (*Survey of Household Income and Wealth*). Bu araştırma daha çok hanelerin tasarruf davranışını incelemek için kullanılmıştır. Bu araştırma günümüzde Avrupa Merkez Bankası’nın Euro bölgesinde 2010 yılından itibaren yapmaya başladığı Hanehalkı Finansman ve Tüketim Araştırması ile uyumlaştırılmıştır. Daha önceleri de servet dağılımı araştırmaları yapan Finlandiya, Fransa ve Yunanistan da benzer bir yol izlemişlerdir. Bunun yanında ABD’de yapılan Tüketicilerin Mali Durumu (*Survey of Consumer Finances*) araştırması da bu konudaki en önemli araştırmalardan biridir. Bu araştırmalara dair sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde En Üst %10'luk Kesimin Toplam Servetten Aldığı Pay

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Almanya			59.17			59.76			55.37		
ABD		76.61			78.19			79.47			79.06
Avustralya				44.91		46.47				48.52	
Avusturya			61.71			56.50			55.59		
Belçika		44.02				42.49			47.25		
Birleşik Krallık	47.26		48.25		52.00		51.99		51.96		
Danimarka							63.98				62.10
Estonya					55.71				58.11		
Finlandiya	43.72				45.49			46.77			
Fransa	49.97					50.59			49.22		
Hollanda			62.41				69.84				62.57
İrlanda					53.79					50.39	
İspanya				45.58		51.86				52.67	
İtalya		44.85				42.81		43.38			
Japonya						41.02					47.30
Kanada				50.31				51.07			51.38
Letonya						63.38			52.12		
Litvanya								47.89			
Lüksemburg			51.29			48.67				50.19	
Macaristan						48.48			51.27		
Norveç				50.09			51.45			53.84	
Polonya						41.84		41.28			
Portekiz		51.40			53.04				53.86		
Slovakya		32.78				34.33			40.56		
Slovenya						48.62			43.98		
Şili			55.80			57.71			56.80		
Yeni Zelanda						52.94				52.91	
Yunanistan	38.78					42.42				41.28	

Kaynak: OECD (2022)

Tabloda hanehalkı servet dağılımı araştırmalarına göre en zengin %10'un toplam servetten aldığı payın en yüksek olduğu üç ülke sırasıyla ABD, Hollanda ve Danimarka'dır. Bu ülkelerde paylar sırasıyla %79; %62,5 ve %62,1'dir. En düşük payların ise Slovakya, Yunanistan ve Slovenya'da olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde paylar sırasıyla %40,56; %41,28 ve %43,98'dir. Yukarıdaki araştırmaların yanında Güney Kore de hanehalkı servet dağılımına ilişkin araştırma yapmaktadır. Ancak en yüksek servetli %10'luk kesimin toplam servetten aldığı pay raporlanmamıştır.

1.4.3. Servet Dağılımı Raporları

1.4.3.1.Credit Suisse Küresel Servet Raporu

Servet dağılımının ölçülmesine ilişkin en kapsamlı çalışmalardan biri de 2010 yılından itibaren Credit Suisse tarafından yıllık olarak yayınlanan Küresel Servet Raporudur. Bu çalışmada aşağıdaki tablodan görüleceği üzere 2020 yılı için seçilmiş 40 ülkenin ayrıntılı servet dağılımları hesaplanmıştır. Ayrıca bu raporda birçok ülke için servet dağılımlarının Gini katsayıları da hesaplanmaktadır. Farklı kaynaklardan edinilen bilgilerin uyumlaştırılmasına dayanan bu raporda üç adımlı bir tahmin yöntemi kullanılmaktadır. Öncelikle her ülke için ortalama servet seviyesi hanehalkı bilançolarına dayanarak hesaplanmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki yalnızca 40 ülkenin hanehalkı bilançosu yayınlanmaktadır ve bu bilançoların 25'i yalnızca finansal varlıklar ve yükümlülükleri içermektedir. Bunun yanında ek olarak üç ülkenin hanehalkı anketleri kullanılmaktadır. Sonuçlar, bir veya daha fazla yıl boyunca doğrudan bilgi eksikliği olan ülkelerdeki servet düzeyine ilişkin tahminler üreten ekonometrik tekniklerle desteklenmektedir (Credit Suisse, 2021: 4).

Daha sonra ülkeler içindeki servet dağılımı modeli oluşturulmaya çalışılır. 36 ülke için servet dağılımına ilişkin doğrudan veriler kullanılmaktadır. Servet dağılımı verileri ile gelir dağılımı verileri karşılaştırıldığında aralarında bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki gelir dağılımı hakkında verileri olan ancak servet sahipliği hakkında verileri olmayan ülkeler için kabaca bir servet dağılımı tahmini sağlamak için kullanılmaktadır. Son olarak ise dağılımın üst kuyruğunun en varlıklı kesimi daha iyi temsil etmesini sağlamak için Forbes'un milyarlar listesi kullanılmaktadır (Credit Suisse, 2021: 4).

Tablo 3: Seçilmiş Ülkeler İçin Servet Dağılımının Dilimlere Göre Payları (%)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	%10	%5	%1
Almanya	-1	0.5	0.5	0.8	1.7	3.5	5.9	10	15.3	62.9	50.4	29.1
ABD	-0.6	0	0.2	0.6	1.2	2	3.3	5.7	11.7	75.8	63.2	35.3
Avustralya	0.1	0.6	1.4	2.7	4.1	5.9	8	10.4	15.6	51.4	39.2	20.9
Avusturya	-0.5	0.3	0.5	1.1	2.1	4.6	7.7	10.8	16	57.4	44.4	24.1
Belçika	0.1	0.5	1.5	3.5	5.5	7.2	8.4	11.9	16.7	44.7	32.4	14.9
Birleşik Krallık	-0.6	0.1	0.7	1.8	3.4	5.3	6.5	10.2	16.3	56.2	43	23.1
Çekya	-0.2	0.3	0.9	1.6	2.5	3.4	4.2	6.9	13	67.3	56.2	36.4
Çin	0.3	1.1	1.7	2.3	3.1	4.1	5.7	8.2	13.6	59.9	48.9	30.6
Danimarka	-2	0	0.5	1.6	3.5	5.2	7.9	11.3	16	56	43	23.5
Endonezya	-0.1	0.3	0.6	1.3	2.2	3.3	5.1	8.3	12.8	66.2	55.5	36.6
Finlandiya	-0.7	0.2	0.5	1.5	3.2	5	6.3	9.8	14.4	59.8	48	28.5
Fransa	-0.1	0.3	0.6	1.6	3.9	4.9	7.2	10.7	16.1	54.8	41.8	22.1
Güney Afrika	-0.7	-0.6	-0.4	0.3	1.5	2.6	3.5	4.9	9.2	79.9	68.5	40.8
Hindistan	-1	0.3	0.7	1.2	1.8	2.7	4.1	6.4	11.2	72.5	61.7	40.5
Hollanda	-3.2	0	0.6	1.6	2.9	4.6	8.2	12.6	18.2	54.4	40.5	20.4
İrlanda	-2.8	0	0.2	1	2.8	4.5	6.6	9.4	15	63.4	50.6	26.9
İspanya	-0.9	0.2	1.4	2.7	3.9	5.5	7.4	10	15.2	54.6	42.7	23
İsrail	-0.1	0.4	1.1	2.1	2.9	4	5.7	8.6	13.4	61.8	50.6	31.4
İsveç	-2.5	-0.9	-0.5	0.4	1.9	3.3	5	7.7	11.5	74	59.6	34.9
İsviçre	-0.8	0.4	0.6	0.8	1.5	3.3	5.8	9.6	15	63.8	51	28
İtalya	0	0.4	1.1	2.8	4.2	5.7	7.4	10.7	15.3	52.3	40.4	22.2
Japonya	0.1	0.7	1.6	2.8	4.1	5.6	7.8	11.2	16.7	49.5	36.6	18.2
Kanada	-0.1	0.1	0.5	1.5	2.9	4.8	7.2	10.6	16.1	56.4	43.6	23.8
Kazakistan	-0.2	0.2	0.9	1.8	2.8	4.1	5.2	7.5	11.7	66	55.7	37.4
Kolombiya	-0.7	-0.5	0	0.8	2.1	3.4	4.6	6.8	11.9	71.6	58.9	35.1
Kore	-0.1	0.5	1.4	2.6	3.6	5.2	7.7	10.1	15	53.9	42	23.6
Macaristan	-1	0.9	2.2	3.1	4.1	5.1	7.2	10.6	15.6	52.2	40.3	22.4
Meksika	-0.8	-0.5	0	0.9	2.4	3.8	5.3	7.8	13.5	67.5	54.1	31
Norveç	-3.2	-0.3	0.2	1.4	3.3	5.1	7.4	10.2	15.1	60.8	48	27.7
Polonya	-0.5	0.9	1.8	2.5	3.2	4	5.9	8.6	15.4	58.3	46	26.4
Portekiz	-0.3	0.1	0.9	2.3	3.5	4.9	6.2	10	16.2	56.2	41.6	20.1
Romanya	-0.4	0.1	1.1	2.3	3.8	5.4	6.8	9.9	14.9	56	44	24.6
Rusya	-0.3	-0.1	0.3	0.8	1.5	2.3	2.9	4	6.1	82.5	76.8	58.2
Singapur	-0.1	0.3	0.8	1.5	2.2	3	4.2	6.3	14.5	67.3	55.1	33.9
Şili	-0.9	-0.5	0.2	1.3	2.6	4	5.5	7.9	12.8	67.1	55.3	33.6
Tayland	0.1	0.3	0.7	1.4	2.5	3.9	5.5	7.3	11.8	66.6	57	40
Tayvan	-0.1	0.5	1.4	2.3	3.3	4.5	6.2	9.2	14.3	58.4	46.7	27.7
Türkiye	-0.5	-0.2	0.4	1.1	2.2	3.4	4.4	6.5	10.6	72.1	62.2	42.8
Yeni Zelanda	-0.1	-0.1	0.8	1.8	3.8	5.5	6.7	10.3	15.9	55.4	42.3	20.3
Yunanistan	-0.4	0.2	1.4	3.2	4.7	6.1	7.6	11	15.1	51.1	39.6	20.4

Kaynak: Credit Suisse, 2021: 136

Bu rapora göre yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere 2020 yılında en varlıklı %1'in toplam servetten aldığı pay bakımından servet eşitsizliğinin en yüksek olduğu 3 ülke sırasıyla

Rusya, Türkiye ve Güney Afrika'dır. Bu paylar sırasıyla %58,2; %42,8; %40,8'dir. Bu payın en düşük olduğu üç ülke ise Belçika, Japonya ve Portekiz'dir. Bu paylar sırasıyla %14,9; %18,2 ve %20,1'dir.

1.4.3.2. World Inequality Database

World Inequality Database (WID), servet ve gelir dağılımına ilişkin en kapsamlı tahminlerden birini yayınlamaktadır. Bu veri tabanının yöntemi Blanchet vd. (2021), Bajard vd. (2021) ve Bauluz vd. (2021) çalışmalarında açıklanmaktadır.

Öncelikle benzer ülkeler Dünya Bankası'nın WDI göstergelerine göre 4 gruba ayrılmaktadır (Bajard vd. 2021: 1). Daha sonra ülkelerin hanehalkı bilançolarına dayanarak çeşitli kategorilerdeki finansal ve finansal olmayan servet büyüklükleri hesaplanmaktadır. Hanehalkı bilançolarının oluşturulmasında öncelikle merkez bankalarının veya resmi istatistik kurumlarının açıkladığı hanehalkı bilançoları esas alınmaktadır. Bunun yanında ise genellikle servet ve/veya gelir vergileri kayıtları, ülkelerin resmi hanehalkı servet dağılımı araştırmaları ve ulusal hesaplar kullanılmaktadır. Hanehalkı bilançolarının mevcut olmadığı durumlarda diğer resmi kaynaklara başvurulmaktadır. Bu kaynaklar IMF'in *Monetary and Financial Statistics* veritabanı, *Government Finance Statistics* veritabanı ve *Global Debt Database*'dir. Ayrıca Bank of International Settlements'in *Locational Banking Statistics* veritabanı kullanılmaktadır (Bauluz vd. 2021: 1).

Finansal olmayan varlıklar için ise alternatif veri kaynakları kullanılmaktadır. Tarımsal araziler için FAO'nun *World Agriculture Census* verileri ve Birleşmiş Milletler'in *Inclusive Wealth Report'u* kullanılmaktadır. Bu verilerin mevcut olmadığı durumlarda

tarımsal arazi değeri FAO'nun tarımın brüt katma değeri verisinden kapitalize edilmektedir (Bauluz vd., 2021: 2).

Hakkında veri bulunmayan ya da hesaplanamayan varlık kalemleri ise ülkenin içinde bulunduğu grup ile benzer bir seyir izlediği; ülkenin gelir dağılımı ile servet dağılımı arasında önemli bir ilişki olduğu varsayılarak regresyon ile tahmin edilmektedir. Forbes'un en zenginler listesi de servet dağılımının üst kuyruğunun temsil gücünün yükselmesi için kullanılmaktadır. Seçilmiş ülkeler için WID'nin hesaplamaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4: Çeşitli Ülkeler İçin 2021 Yılı Servet Dağılımı Tahminleri

Ülkeler	En Alt %50	Orta Sınıf %40	En Üst %10	En Üst %1	Gini
Almanya	0.0335	0.371	0.5955	0.2968	0.75136029
Amerika Birleşik Devletleri	0.0151	0.2782	0.7067	0.3487	0.82633879
Arjantin	0.0572	0.3607	0.5821	0.2567	0.72682932
Avustralya	0.0608	0.3772	0.562	0.2369	0.71360563
Avusturya	0.0311	0.35	0.6189	0.307	0.77288711
Azerbaycan	0.0614	0.3818	0.5568	0.2249	0.71013629
Bangladeş	0.0579	0.3663	0.5758	0.2429	0.72282566
Belarus	0.0614	0.3819	0.5567	0.2248	0.71009881
Belçika	0.0746	0.4035	0.5219	0.1498	0.67297745
Birleşik Krallık	0.0464	0.3823	0.5713	0.2129	0.72789241
Bolivya	0.0505	0.3412	0.6083	0.2762	0.74636543
Bosna Hersek	0.0623	0.3866	0.5511	0.2198	0.70650101
Brezilya	-0.0036	0.2055	0.7981	0.4892	0.90298257
Bulgaristan	0.0574	0.3646	0.578	0.2451	0.72439131
Çek Cumhuriyeti	0.0587	0.3646	0.5767	0.2684	0.72343018
Çin	0.0632	0.2565	0.6803	0.3096	0.75916658
Danimarka	0.0397	0.4473	0.513	0.2254	0.71006607
Ekvador	0.0604	0.3768	0.5628	0.2304	0.71403866
Endonezya	0.0546	0.3434	0.602	0.2936	0.73977755
Estonya	0.0126	0.323	0.6644	0.327	0.82258589
Fas	0.0447	0.3232	0.6321	0.3036	0.7642857
Filipinler	0.0489	0.3228	0.6283	0.3202	0.75845064
Finlandiya	0.0204	0.419	0.5606	0.1855	0.75495124
Fransa	0.0489	0.3563	0.5948	0.2704	0.73285516

Güney Afrika	-0.0244	0.1677	0.8567	0.5503	0.9572734
Hırvatistan	0.0624	0.3872	0.5504	0.2193	0.70610812
Hindistan	0.059	0.2946	0.6464	0.3301	0.75284114
Hollanda	0.0895	0.4313	0.4792	0.1649	0.64008969
Irak	0.0186	0.263	0.7184	0.3905	0.83679776
İran	0.0493	0.3376	0.6131	0.2812	0.74996929
İrlanda	-0.0335	0.3698	0.6637	0.2384	0.87657196
İsrail	0.0496	0.3272	0.6232	0.3111	0.75507567
İsveç	0.0583	0.362	0.5797	0.2734	0.72538028
İsviçre	0.0371	0.3344	0.6285	0.315	0.76516109
İtalya	0.0996	0.4237	0.4767	0.1803	0.64185508
Japonya	0.0575	0.365	0.5775	0.2446	0.72403934
Kanada	0.0582	0.3652	0.5766	0.2497	0.72317424
Kazakistan	0.0554	0.3468	0.5978	0.2896	0.73697869
Kenya	0.0494	0.3381	0.6125	0.2806	0.74950335
Kırgızistan	0.0599	0.3749	0.5652	0.2326	0.7156494
Kolombiya	0.0462	0.3144	0.6394	0.3318	0.76674177
Kore	0.0561	0.3588	0.5851	0.2544	0.72922793
Letonya	0.0596	0.335	0.6054	0.2852	0.7322487
Litvanya	0.06	0.375	0.565	0.2325	0.71553814
Lübnan	0.0014	0.2121	0.7865	0.4822	0.8911791
Lüksemburg	0.0434	0.3632	0.5934	0.2878	0.74640634
Macaristan	0.039	0.2884	0.6726	0.3347	0.79154922
Malezya	0.0551	0.3451	0.5998	0.2915	0.73828835
Meksika	-0.002	0.2149	0.7871	0.469	0.89549189
Mısır	0.0478	0.3268	0.6254	0.3048	0.75780002
Nijerya	0.0572	0.3622	0.5806	0.2519	0.725988
Norveç	0.0361	0.4404	0.5235	0.2292	0.72605647
Pakistan	0.0547	0.3547	0.5906	0.2578	0.73327913
Paraguay	0.0503	0.3409	0.6088	0.2767	0.74673338
Peru	0.004	0.2282	0.7678	0.4472	0.87872561
Polonya	-0.0073	0.389	0.6183	0.3032	0.84871387
Portekiz	0.0353	0.358	0.6067	0.2572	0.76396402
Romanya	0.0595	0.3724	0.5681	0.2377	0.71754678
Rusya	0.0309	0.2279	0.7412	0.4769	0.82825722
Senegal	0.0523	0.347	0.6007	0.2683	0.74069541
Sırbistan	0.0612	0.3807	0.5581	0.226	0.71096035
Slovakya	0.074	0.429	0.497	0.1753	0.68219637
Slovenya	0.0579	0.3698	0.5723	0.2321	0.72906922
Suudi Arabistan	0.017	0.2594	0.7236	0.3957	0.84135911
Şili	-0.0057	0.2014	0.8043	0.4955	0.90862282
Tayland	0.017	0.2431	0.7399	0.4361	0.8495599
Tayvan	0.0595	0.3712	0.5693	0.2429	0.71832386

Türkiye	0.0367	0.2886	0.6747	0.369	0.7944899
Ukrayna	0.0569	0.3538	0.5893	0.2817	0.731388
Ürdün	0.0515	0.3444	0.6041	0.2718	0.74321694
Venezuela	0.05	0.3398	0.6102	0.2782	0.74782146
Vietnam	0.0558	0.3547	0.5895	0.2652	0.73192802
Yunanistan	-0.0184	0.4103	0.6081	0.2404	0.85273565

Kaynak: World Inequality Database, 2022.

En zengin %1'in toplam servetten aldığı pay ele alındığında Güney Afrika (%55), Şili (%49,5), Brezilya (%48,9), Lübnan (%48,2) ve Rusya (%47,6) en eşitsiz ülkelerdir. Güney Afrika, Brezilya ve Şili'de en yoksul %50'nin payının negatif olduğu görülmektedir. En zengin %1'in payının en düşük olduğu beş ülke ise Belçika, Hollanda, Slovakya, İtalya ve Finlandiya'dır. Bu pay %15 ile %20 arasında değişmektedir.

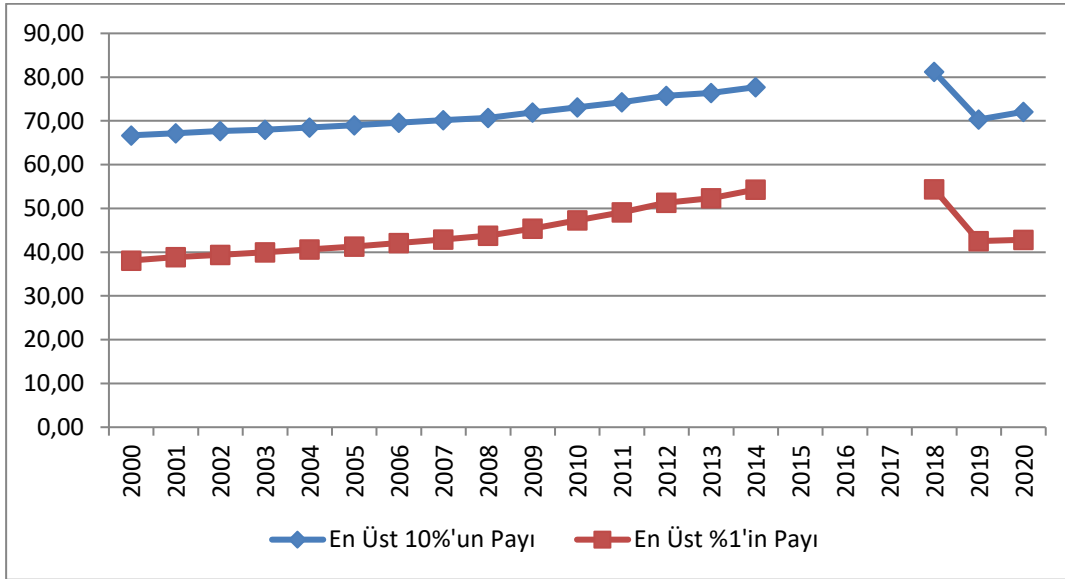
En zengin %10'un aldığı pay açısından bakıldığında da en eşitsiz ülkeler pek değişmemektedir. Güney Afrika (%85,6), Şili (%80,4), Brezilya (%79,8), Meksika (%78,7), Lübnan (%48,2). Bu ülkeler aynı zamanda Gini katsayısı bakımından da en eşitsiz ülkeler olarak görülmektedir. Güney Afrika (%95,), Şili (%90,8), Brezilya (%90,2), Meksika (%89,5), Lübnan (%89,1).

En yoksul %50'nin aldığı pay açısından bakıldığında ise bu payın her zaman %10'un altında olduğu; yukarıdaki tabloda yer alan 73 ülkenin 69'ünde %7'nin altında olduğu görülmektedir. Bu payın en düşük olduğu 7 ülkede (İrlanda, Güney Afrika, Yunanistan, Polonya, Şili, Brezilya ve Meksika) ise en yoksul %50'nin payının negatif olduğu görülmektedir.

1.4.4. Türkiye İçin Yapılan Servet Dağılımının Hesaplamaları

1.4.4.1. Credit Suisse'in Küresel Servet Raporu

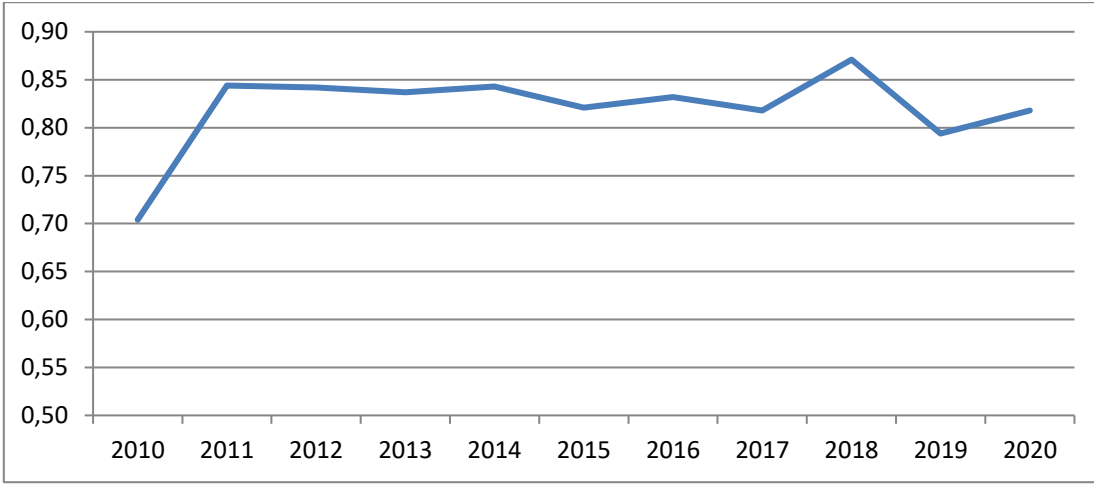
Credit Suisse'in Küresel Servet Raporu'na göre Türkiye servet dağılımındaki eşitsizliğin en yüksek olduğu ülkelerden biri olduğu tahmin edilmektedir. En zengin %1'in toplam servetten aldığı pay 2000 yılında %38,1 iken 2018 yılında %54,4'e yükselmiştir. 2020 yılında ise %42,8'e düşmüştür.

Şekil 1: : Credit Suisse'e göre Türkiye'de En Varlıklı Kesimlerin Toplam Servetten Aldığı Pay (%)

Kaynak: 2010-2021 yılları arasında yayınlanan Credit Suisse, Küresel Servet Raporlarından derlenmiştir.

Yine aynı rapora göre Türkiye'de servet dağılımının Gini katsayısı 2010 yılında 0,7 iken 2018 yılında 0,87'ye kadar yükselmiş, 2020 yılında ise 0,818 olarak gerçekleşmiştir. (2015-2017 dönemi için bu paylar hesaplanmamıştır)

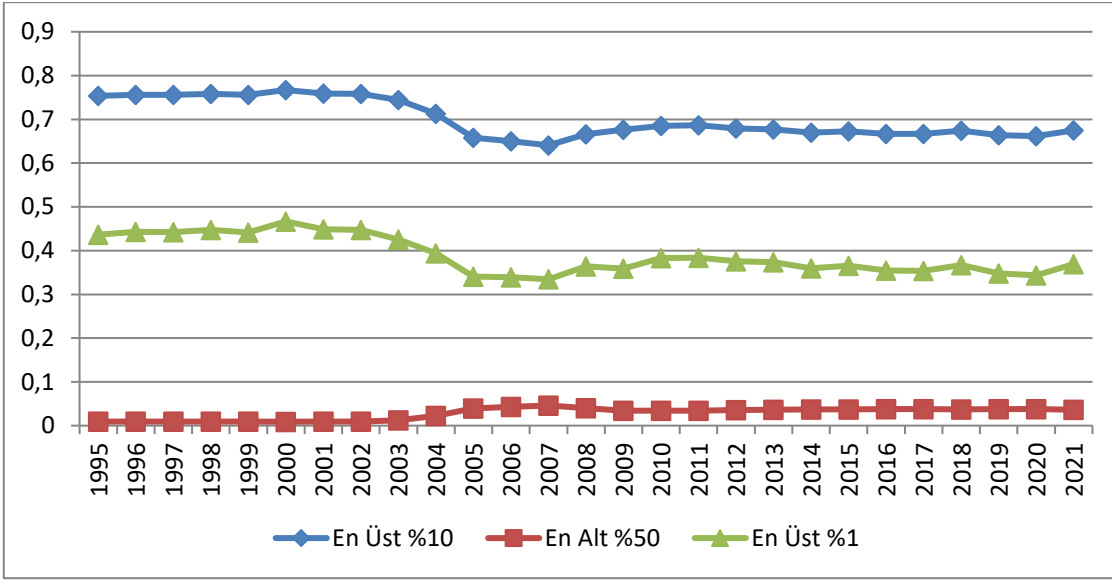

Şekil 2: Credit Suisse'e göre Türkiye'de Servet Dağılımın Gini Katsayısı

Kaynak: 2010-2021 yılları arasında yayınlanan Credit Suisse, Küresel Servet Raporlarından derlenmiştir.

1.4.4.2. World Inequality Database

WID 2021 yılının sonlarında yayınladığı World Inequality Report 2022 ile birlikte Türkiye için de servet dağılımı tahminleri açıklamaya başlamıştır. Türkiye için yaptığı hesaplamalarda 2010 yılı ve sonrası için TCMB'nin hanehalkı finansal bilançosundan faydalanmıştır. Servet dağılımı ile gelir dağılımı arasında önemli bir ilişki olduğu varsayılarak hanehalkı bütçe araştırmasını kullanmıştır. Tarımsal arazilerin değeri için ise Birleşmiş Milletler'in *Inclusive Wealth Report* çalışmasına başvurmuştur. Daha önceki yıllar için ise ulusal hesaplar ve araştırmanın mevcut olduğu yıllar için hanehalkı bütçe araştırmasına başvurulmuştur. WID'nin Türkiye'de servet dağılımına ilişkin hesaplamaları aşağıda verilmiştir.

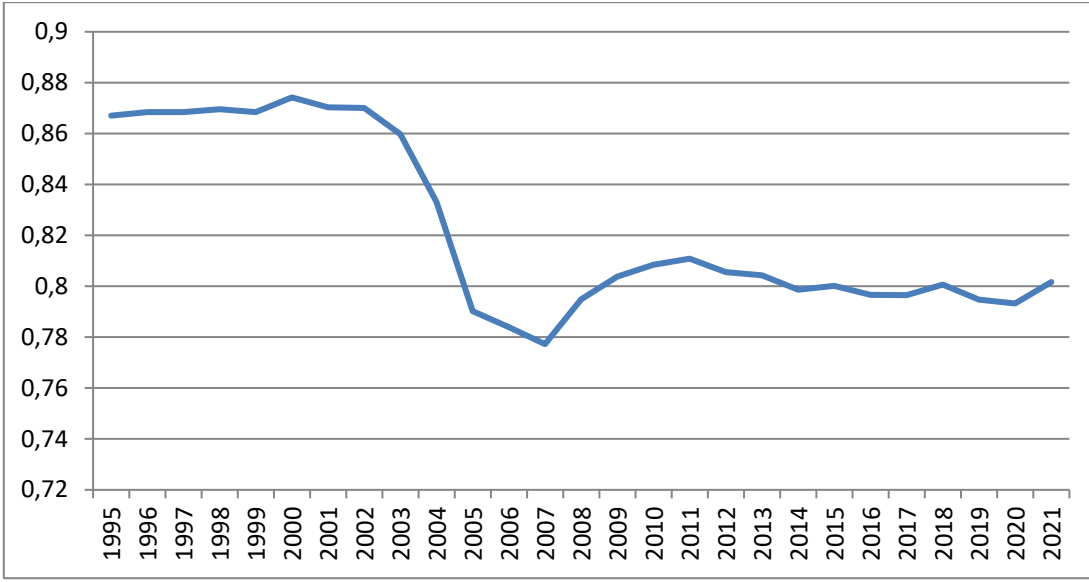

Şekil 3: WID'ye göre Türkiye'de Servet Dağılımı

Kaynak: World Inequality Database, 2022.

WID'nin hesaplamalarına göre 1995-2021 yılları arasında en zengin %1'in toplam servetten aldığı pay 2000 yılında %46,6 ile en yüksek değerine ulaşmıştır. 2007 yılında ise %33,4'e kadar düşmüştür. 2021 yılında ise bu oran %37'dir. En zengin %10'un payında da benzer bir dalgalanma gözlenmiştir. Bu pay 2000 yılında %76,7 ile en yüksek seviyesine ulaşmış, 2007 yılında ise %64'e kadar düşmüştür. 2021 yılı itibarıyla ise %67,4'tür.

En yoksul %50'nin toplam servetteki payı ise 2006-2007 yılları dışında her zaman %4'ün altında olmuştur. Hatta bu pay 2003 öncesi %1'in dahi altındadır. Bu oran 2021 itibarıyla %3,6'dır. Gini katsayısı da en zengin %10'un payı ile benzer bir seyir izlemiştir. 2000 yılında %87,4 ile en yüksek değerine ulaşan katsayı 2007 yılında %77,7'ye kadar düşmüştür. 2021 yılı itibarıyla ise %80,1 seviyesindedir.

Şekil 4: WID'ye göre Türkiye'de Servet Dağılımının Gini Katsayısı

Kaynak: World Inequality Database, 2022.

1.4.4.3. Türkiye İçin Yapılan Diğer Çalışmalar

Türkiye'de servet dağılımı ile ilgili bir başka çalışma ise Başlevent (2018) çalışmasıdır. Bu çalışmada 2016 yılı TÜİK Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmasından faydalanılmıştır. Servet büyüklükleri menkul ve gayrimenkul varlıklardan elde edilen gelirlerin belirli bir faiz oranı ile kapitalize edilmesi ile hesaplanmıştır. Bu yöntemle göre 2016 yılı için hane bazında Gini katsayısı 0,562; bir kişinin hanenin bütün varlıklarının sahibi olduğu varsayımı altında, bireysel bazda Gini katsayısı 0,814 olarak hesaplanmıştır.

Torul ve Öztunalı (2018) çalışmasına göre ise 2014 yılı için servet dağılımı Gini katsayısı 0,78 olarak hesaplanmıştır. En varlıklı %10'luk kesimin toplam servetten aldığı pay ise %79,5'tir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SERVET DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ

2.1. Çalışmada Kullanılan Yöntem

Yukarıda da görüldüğü gibi Türkiye’de servet dağılımını konu edinmiş kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların en kapsamlısı 2022 yılına kadar Credit Suisse’in *Küresel Servet Raporu* idi. WID’nın 2021 yılının sonunda yayınladığı rapor ile birlikte daha farklı bir çalışmanın da Türkiye’de servet dağılımını tahmin etmeye başladığı görülmektedir.

Bu çalışmada ise kullanılan yöntem esas olarak TÜİK’in 2002 yılından itibaren yapmaya başladığı Hanehalkı Bütçe Araştırması mikro veri setine dayanmaktadır. Bu veri seti esas olarak Türkiye’de haneler arasında ve bireyler arasında gelir dağılımının ve tüketim kalıplarının araştırılması, tüketici fiyat endekslerindeki madde ağırlıklarının belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bunun yanında hanelerin ve bireylerin sosyoekonomik niteliklerini de analiz etmek mümkündür (TÜİK, 2004a: 1-2).

Bu veri setinin tasarımında 2008 yılına kadar kentsel alanlar için 2000 yılı nüfus sayımı, kırsal alanlar 1997 yılı nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. 2009 yılından itibaren ise adrese dayalı nüfus kayıt sistemi kullanılmaya başlanmıştır. Yerleşim yerinin nüfusuna orantılı olasılıkla adres listelemesi yapılmıştır. Bu adres listelemesine göre haneler; hanehalkı sorumlusunun eğitim seviyesi, istihdam durumu, işi, konut mülkiyeti ve konutunun ısıtma sistemi, toplam hane büyüklüğü, hanede 12 yaşından büyük olanların sayısı ve tarımsal bilgilerine ilişkin değişkenler gruplandırılarak seçilmiştir. Bu seçime dayanarak hanelere

belirli ağırlıklar verilmiş ve tahmin düzeyinin Türkiye genelini kapsamı sağlanmıştır (TÜİK, 2004a: 1-2; TÜİK, 2010a: 4).

Veri setinde tahmin boyutu 2003 yılı için tüm Türkiye ve İBBS1 düzeyinde kent-kır ayırımına göre ve İBBS2 düzeyinde tahmin vermeye uygundur. Ancak 2004-2013 yılı arasındaki araştırmalar ise yalnızca tüm Türkiye düzeyinde kent-kır ayırımına göre tahmin vermeye uygundur. 6360 sayılı yasa ile 2014 yılında Büyükşehirlerin sayısının 30'a çıkması buralardaki köylerin mahalle statüsüne alınması kent-kır ayırımını karmaşık hale getirmiştir. Bu nedenle 2014 yılından itibaren sadece Türkiye düzeyinde tahmin üretilmektedir. Yıllara göre veri setindeki hane ve birey sayıları aşağıda verilmiştir (TÜİK, 2004a:1-2; TÜİK, 2010a: 4; TÜİK, 2020: 15).

Tablo 5: Yıllar İtibarıyla Hanehalkı Bütçe Araştırmasındaki Kişi ve Hane Sayısı

Yıl	Kişi Sayısı	Hane Sayısı
2003*	107614	25764
2004	35388	8544
2005	35498	8559
2006	34939	8558
2007	34611	8548
2008	33287	8549
2009	38453	10046
2010	38206	10082
2011	37121	9918
2012	36343	9987
2013	36812	10060
2014	36844	10122
2015	40956	11491
2016	42625	12096
2017	42255	12166
2018	40688	11828
2019	38744	11521

*Yıllık anket uygulamasına geçilmesi nedeniyle bu yıldan sonra örneklem boyutu küçültülmüştür.

Bu veri setinde bireylerin ve hanelerin çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirler ve sahip olduğu bazı varlıkların değerleri ayrı ayrı gösterilmektedir. Bu çalışmada ise bireylerin ve hanelerin gayrimenkul ve menkul varlıklardan elde ettiği gelirlerden yola çıkarak hanelerin ellerinde tutmuş olduğu varlık büyüklüğü kapitalizasyon yöntemiyle tahmin edilmektedir. Analizde dar varlık tanımı kullanılmakta bu nedenle özel emeklilik fonlarındaki varlıklar ve türev varlıklar kapsam dışı bırakılmıştır. Menkul varlıkların büyüklüğü aşağıdaki formüle göre tahmin edilmiştir.

$$\text{Varlık Büyüklüğü} = \frac{\text{Varlık Geliri}}{\text{Getiri Oranı}}$$

Hanenin sahibi olduğu gayrimenkullerin değerinin 25 yıllık kira gelirine eşit olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca ev sahibi olan hanelerin beyan ettikleri hane değeri kullanılmaktadır. Hanenin bankadan elde ettiği Türk Lirası cinsinden faiz geliri ilgili yılın nominal mevduat getiri oranı ile, döviz cinsinden faiz geliri ise yıllık döviz mevduatı faiz oranı ile kapitalize edilmektedir. Tahvil benzeri varlıklardan elde ettiği gelirler ise DİBS'lerin yıllık getiri oranı ile kapitalize edilmektedir. Hanenin sermaye şirketlerine ortaklıklarından elde ettiği temettü gelirleri BİST100'un yıllık getiri oranı ile kapitalize edilmektedir. BİST100'un nominal getirisinin negatif olduğu yıllarda elde edilen temettü getirisi ise o yıl içindeki en düşük nominal getiri oranı ile kapitalize edilmektedir.

TL mevduat getiri oranı, DİBS getiri oranı ve BİST100 getiri oranı TÜİK'in her ay açıkladığı "Finansal Yatırım Araçlarının Yıllara Göre Dönemsel Getiri Oranları" veri setinden alınmaktadır. Döviz getiri oranı olarak ise TCMB'nin EVDS veri tabanından USD hesaplarının ağırlıklı ortalama faiz oranı kullanılmaktadır.

Hanehalkı anketlerinde ortaya çıkan eksik bildirim problemini ortadan kaldırmak için finansal varlık büyüklükleri 2003-2009 yılları için TCMB'nin yayınladığı Finansal İstikrar Raporlarında oluşturulan; 2010 yılından itibaren ise yine TCMB'nin yayınladığı hanehalkı finansal bilançosundan faydalanarak düzeltilmektedir. Bu bağlamda hanehalklarının nakit varlıkları ve vadesiz mevduatları hanenin mikro veri setinde toplam gelirden aldığı pay ölçüsünde haneye yansıtılmaktadır. Yine oluşturulan bilançodaki toplam büyüklükler hanenin mikro veri setinde o varlık büyüklüğünden elde ettiği pay ölçüsünde haneye yansıtılmaktadır. Böylece eksik ve yanlış bildirim problemi giderilmeye çalışılmaktadır. Hanehalkı yükümlülükleri ise gideri gelirinden çok olan hanelerin borçlandığı varsayımıyla açık veren hanelere toplam açık içindeki payları oranında yansıtılmaktadır. Bu hesaplanan büyüklüklerin toplanmasıyla hanelerin net serveti ortaya çıkmaktadır. Son olarak ise, karşılaştırma amacıyla, belirli yıllar için Forbes Dergisi'nin Türkiye edisyonunun hazırladığı en zengin kişiler listesi veri setine eklenmektedir.

Bu işlemler sırasında karşımıza çeşitli sorunlar çıkmaktadır. Bunlardan ilki TÜİK'in 2012 yılında Hanehalkı Bütçe Araştırması'nda sorduğu soruları değiştirerek hanenin elde ettiği döviz, tahvil ve temettü gelirlerini sormayı bırakmasıdır. Bunun yerine bankadan elde edilen tüm gelirleri toplulaştırmıştır. Bundan dolayı varlık büyüklüğünü gelirlerden ayrı ayrı kapitalize etme imkânı kalmamıştır. Sorunu aşmak için varlık kalemlerinin getiri oranlarını hanehalkı finansal bilançosundaki paylarına göre ağırlıklandırarak ortalama getiri oranı elde edilmektedir. Bankadan elde edilen gelir kalemi bu oranla kapitalize edilmektedir.

Karşımıza çıkan bir diğer sorun ise 2003-2009 yılları arasında yayınlanan Finansal İstikrar Raporlarında bankalar dışındaki paraların tamamının hanelerin ellerinde tuttıkları nakit varlıklar olarak gösterilmesidir. 2010 yılından itibaren hanehalkı finansal bilançosunun

yayımlanmaya başlamasıyla bu sorun giderilmiştir. Bu nedenle 2003-2009 yılları için nakit varlıklar ihmal edilmiştir. 2010 yılı verilerine göre hanelerin nakit varlıkları toplam varlıklarının %1,2'si civarında olduğu görülmektedir. Bu nedenle hesaplamalarda çok büyük bir değişikliğe yol açmayacağı düşünülmektedir.

Bunun yanında katılım bankalarının 2005 yılı öncesi için gerçek kişi bazında vadeli ve vadesiz mevduat hesap büyüklükleri TCMB EVDS veri tabanında bulunmamaktadır. Bu nedenle katılım bankalarının 2003 ve 2004 yılı mevduat hesapları büyüklükleri, 2005 yılındaki mevduat büyüklüğünün mevduat bankalarının mevduat büyüklüğüne oranı ile orantılı olduğu varsayılarak tahmin edilmiştir. Bu oran vadeli TL mevduatlar için %3,7 için vadesiz TL mevduatlar için ise %5,5'dir. Döviz tevdiat hesaplarında ise bu oran %5,2'dir.

Bu çalışmanın yöntemsel olarak Credit Suisse'in ve WID'nin hesaplamalarından bazı farklılıkları ve benzerlikleri bulunmaktadır. Temel benzerlik başvurulan verilerden kaynaklanmaktadır. Hem bu çalışmada hem de Credit Suisse'in ve WID'nin çalışmalarında Hanehalkı Bütçe Araştırması, Hanehalkı Finansal Bilançosu ve Forbes'un zengin kişiler listesi kullanılmaktadır. Çalışmanın Credit Suisse'in ve WID'nin tahmininden temel farkı gelir dağılımı ile servet dağılımı arasında doğrudan bir ilişki kurmak yerine gerçekleşmiş getiri oranları ve kabul gören kapitalizasyon yöntemleri kullanılarak servet dağılımı tahmininde bulunulmasıdır. Çalışmanın WID'nin tahmininden bir diğer farkı mikro veri ve hanehalkı bilançosu bulunmayan yıllar için tahminde bulunulmamasıdır. Bu nedenle 2003 yılının gerisine ve 2019 yılının ilerisine gidilmemesi tercih edilmiştir. WID ise ülkenin içinde bulunduğu ülke grubuyla benzer bir seyir izlediğinden yola çıkarak tahmini 1995 yılından başlatmayı tercih etmektedir. Ayrıca tarımsal arazilerin değerlemesinde Birleşmiş

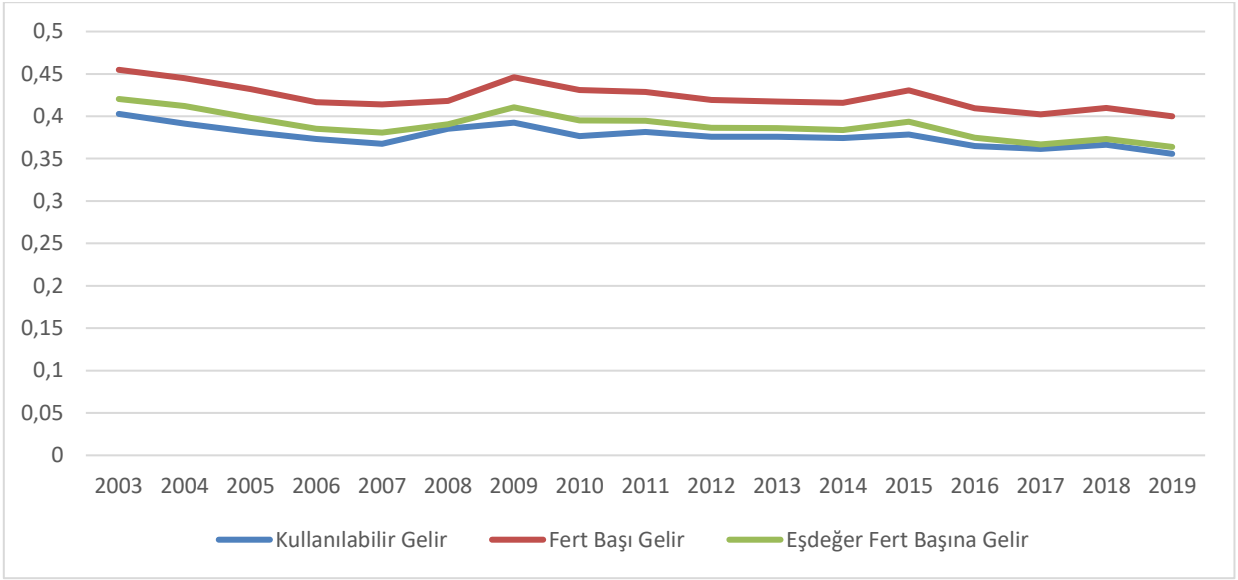
Milletler'in *Inclusve Wealth Report* çalışmasına başvurmuştur. WID ve Credit Suisse birey düzeyinde tahminde bulunurken bu çalışmada hane düzeyinde tahminde bulunulmaktadır.

Sonuçlar genellikle en üst %1 ve %10 ve onun altındaki %40 ve en alt %50 düzeyinde verilmektedir. Zaman zaman en üst %5 de analize dahil edilmiştir. Analizi bu seviyelerde yapmamızın nedeni Piketty (2015)'nin en üst %10'u "üst sınıf", en üst %1'i "hakim sınıf" onun altında yer alan %9'luk kesimi "müreffeh sınıf", en üst %10'un altındaki %40'lık kesimi "orta sınıf", en yoksul %50'yi ise "halk sınıfı" olarak adlandırmasına dayanır (Piketty, 2015: 263-267).

Bu tür bir adlandırmanın nedeni Piketty'nin yaptığı analizlerde sürekli olarak "en yüksek servete sahip %10'luk kesim daima toplam servetin %50'sinden fazlasına sahiptir... Oysa servet bakımından en yoksul %50'lik kesimin ise ya hiçbir şeyi yoktur -ya da yok gibidir" (Piketty, 2015: 260-261) biçimindeki bir yapıyla karşılaşmasıdır. En üst %10'nun altındaki %40'ı orta sınıf olarak adlandırmasının nedeni ise "genel olarak halk tabakasından daha iyi koşullarda yaşayan ve elitlerden epeyce uzak bir kesimin" (Piketty, 2015: 267) de analiz ettiği bütün ülkelerde istisnasız bir biçimde bulunmasına dayanır. Biz de bu sınıflandırmaya sadık kalacağız ve bu gözlemin doğruluğunu test edeceğiz.

2.2. Gelir Dağılımına İlişkin Göstergeler

Analiz sonuçlarına geçmeden önce gelir dağılımına ilişkin bazı önemli göstergeler faydalı olacaktır. Böylelikle gelir dağılımı ile servet dağılımı arasındaki farkları ortaya koymak kolaylaşacaktır. Hanehalkı kullanılabilir geliri, fert başına düşen gelir ve eşdeğer fert başına düşen gelire göre yıllar bazında Gini katsayıları aşağıda verilmiştir.

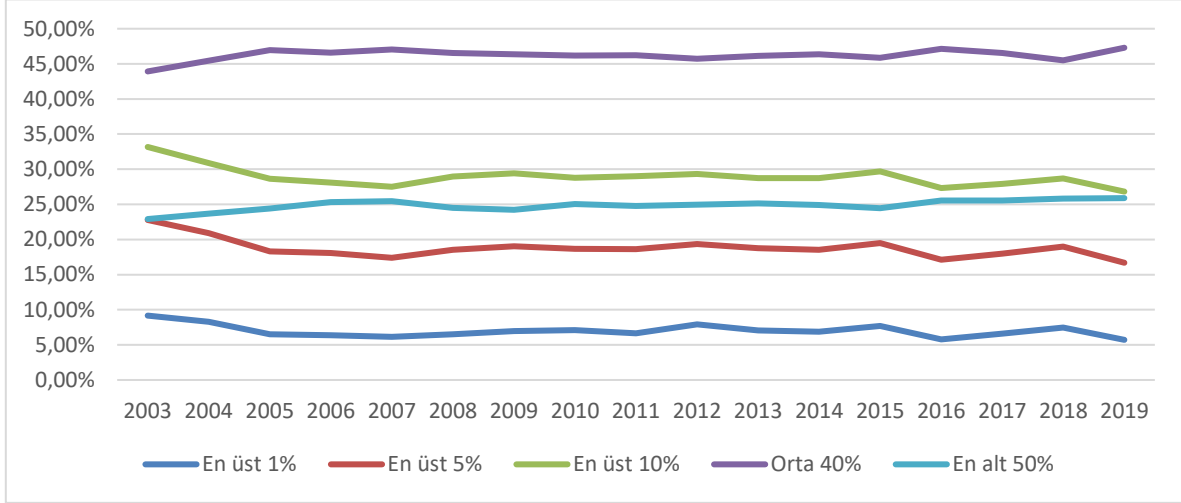
Şekil 5: Türkiye’de Gelir Dağılımının Gini Katsayısı

Gelir tanımlarının Gini katsayıları birbirleriyle paralel bir seyir izlemektedir. Kullanılabilir gelirin dağılımı diğer gelirlere göre daha adil dağılmaktadır. 2003 yılında 0,402 olan Gini katsayısı 2007 yılında 0,367’ye kadar düşmüştür. Ancak 2009 yılında ise 0,392’ye kadar yükselmiştir. Bu yıldan 2019 yılına kadar geçen süreçte -2015 ve 2018 yılı dışında- ise bir düşüş eğilimi içinde olduğu görülmektedir. 2019 yılı Gini katsayısı 0,355’tir. Bu katsayı 2003-2019 döneminin en düşük katsayısıdır.

Eşdeğer fert başına düşen gelire göre Gini katsayısı ise 2003 yılında 0,42 iken 2007 yılında 0,38’e kadar düşmüştür. 2009 yılında ise 0,41’e kadar yükselmiştir. 2009-2019 döneminde ise 2015 ve 2018 yılı dışında Gini katsayısı sürekli düşüş göstermiş ve 2019 yılında 0,363 seviyesine kadar düşmüştür.

Fert başına düşen gelir de diğer gelir tanımları ile benzer bir eğilim izlemiştir. 2003 yılında 0,454 olan Gini katsayısı 2007 yılında 0,413’e kadar düşmüştür. 2009 yılında ise 0,446’ya kadar yükselmiştir. 2009-2019 döneminde ise 2015 ve 2018 yılı dışında ise sürekli

düşüş göstermiş ve 2019 yılında 0,40'a kadar düşmüştür. 2019 yılı katsayıları her bir gelir tanımı için 2003-2019 döneminin en düşük Gini katsayılarıdır.

Şekil 6: Çeşitli Kesimlerin Hanehalkı Kullanılabilir Geliri İçindeki Payı

En yüksek gelirli %1, %5 ve %10'luk kesimlerin hanehalkı kullanılabilir geliri içindeki payının 2003-2019 döneminde düştüğü görülmektedir. 2003 yılında sırasıyla %9,1; %22,7 ve %33,1 olan pay 2007 yılında %6,1; %17,4 ve %27,5 seviyelerine kadar düşmüştür. Bu yıldan 2012 yılına kadar olan dönemde ise tekrar yükselmiş ve sırasıyla %7,9; %19,3 ve %29,3 oranlarına çıkmıştır. Bu kesimlerin payları 2013 ve 2014 yıllarında kısmi bir düşüş gösterse de 2015 yılında tekrar 2012 yılı seviyelerindedir. 2016 yılında ise sırasıyla %5,8; %17,1 ve %27,3 oranlarına kadar düşmüştür. 2018 yılında ise tekrar 2012 yılı seviyelerine tekrar yükselmiştir. 2019 yılında ise sırasıyla %5,7; %16,7 ve %26,8 ile 2003-2019 döneminin en düşük oranları görülmüştür.

En üst %10'un altında bulunan ve orta sınıf olarak adlandırabileceğimiz %40'lık kesimin payı ise 2003 yılında %43,9 iken 2007 yılında %47'ye kadar çıkmıştır. 2012 yılında ise bu pay %45,7'ye kadar düşmüştür. Takip eden iki yıl kısmi yükselişler gösterse de bu pay 2015 yılında 2012 yılı seviyelerine yakın seyretmiştir. 2016 yılında %47,1'e çıkmıştır. 2018

yılında ise tekrar 2012 seviyelerine dönmüştür. 2019 yılında ise 2003-2019 döneminin en yüksek seviyesine %47,2'ye çıkmıştır.

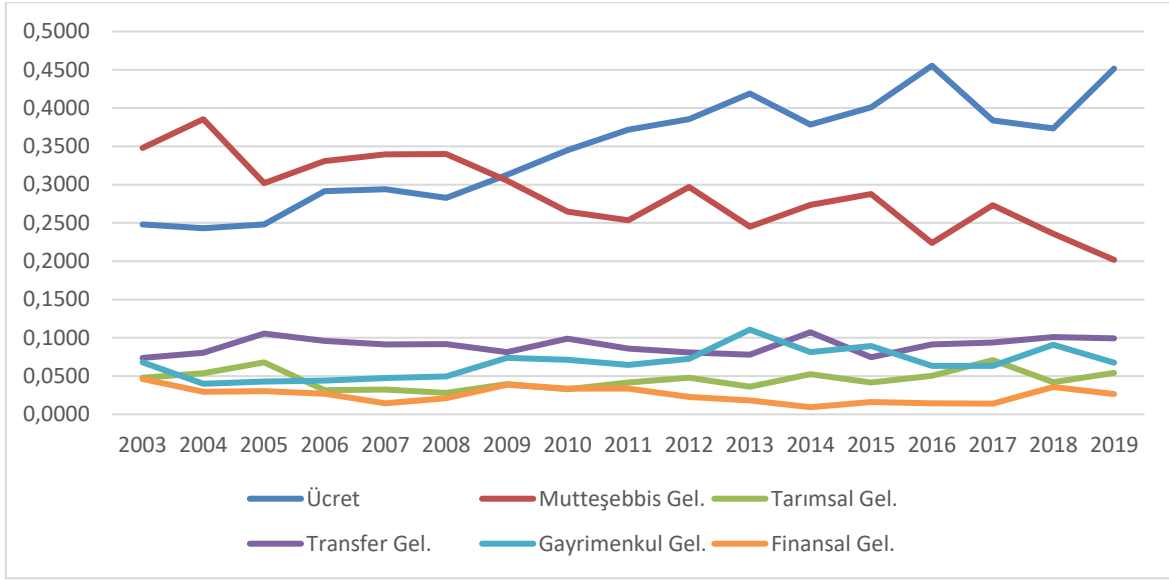
En yoksul %50'lik kesimin payı ise 2003 yılında %22,9 iken 2007 yılında %25,4'e kadar yükselmiştir. 2009 yılında bu pay %24,2'ye kadar düşmüştür. 2010-2015 döneminde %25,1 (2013) ile %24,4 (2015) arasında dalgalanmıştır. Bu yıldan itibaren kısmi bir artış göstererek 2019 yılında %25,8'e kadar yükselmiştir.

Hem Gini katsayısındaki hem de hem de gelir paylarındaki değişimi birlikte yorumlayacak olursak 2003-2007 döneminde dünya piyasalarındaki düşük faize bağlı yüksek likiditenin ve II. Dünya Savaşından bu yana Türkiye tarihindeki en büyük resesyona olan 2001 krizinin ardından yaşanan toparlanmanın etkisiyle en yoksul %50'lik kesim ve onun üzerindeki %40'lık kesimin hanehalkı kullanılabilir gelirinden almış oldukları payın arttığı, en yüksek gelirli %10, %5 ve %1'lik kesimlerin payının ise azaldığı; buna bağlı olarak ise Gini katsayısının düzeldiği görülmektedir. 2007 yılı sonrasında ise küresel finansal krizin etkisiyle en zengin %1, %5 ve %10'luk kesimlerin gelirden aldığı pay 2012 yılına kadar artarken orta sınıfın aldığı pay ise azalmıştır. Benzer bir azalma en yoksul %50'de 2009 yılına kadar gözlenmiştir. Buna bağlı olarak Gini katsayısı 2008 ve 2009 yıllarında yükselmiştir.

Küresel finansal krize karşı ABD ekonomisinde uygulanan düşük faiz ve miktarsal genişleme programı dünya ekonomisinde likiditeyi arttırmış ve Türkiye ekonomisi de bu trendden faydalanmıştır. Kredi genişlemesiyle birlikte en alt %50'lik kesimin gelirden aldığı payın 2010 yılında tekrar %25 seviyesine kadar yükselmesiyle hanehalkı bazında Gini katsayısı 0,37 seviyelerine düşmüş bu seviyeler 2015 yılına kadar korunmuştur.

Amerikan Merkez Bankası'nın bilanço genişlemesi 2014 yılında yavaşlamış 2015 yılı başında durmuştur. Aynı yılın sonunda faiz artışına başlanmıştır. Türkiye ekonomisine sermaye girişi 2014-2016 döneminde azalmış, 2017 yılında uygulanan pozitif reel faiz politikası nedeniyle artmıştır. Bu yıldan itibaren uygulanan negatif reel faiz politikası sonucunda sermaye çıkışı yaşanmıştır. 2018 ve 2019 yıllarında büyüme oranları %3 ve %0,8 olmuştur.

2015 yılından sonra ise en alt yüzde %50'nin payı kalıcı olarak en %25,5'in üstüne çıkmıştır. Bu kesimin payı Türkiye ekonomisinin sermaye hareketlerine bağlı olduğu bilinen büyüme trendinden artık etkilenmemektedir. Devlet harcamalarının artış oranı bu kesimin gelirden aldığı payın temel belirleyenisidir. 2016-2019 yılları arasında devlet harcamaları her zaman GSYH'den daha yüksek oranda artmıştır. Gini katsayısı ise kalıcı olarak 0,37 seviyesinin altına inmiştir. 2016 yılında üst sınıfın payı %27,3 orta sınıfın payı %47,1 ve alt sınıfın payı %25,5 düzeyinde iken Gini katsayısı 0,365 seviyesindedir. 2019 yılında bu paylar sırasıyla %26,8; %47,3 ve %25,9'dur. Gini katsayısı ise 0,355 seviyesine düşmüştür. 2019 yılındaki durgunluktan üst sınıfların gelir kaybettiği görülmektedir.

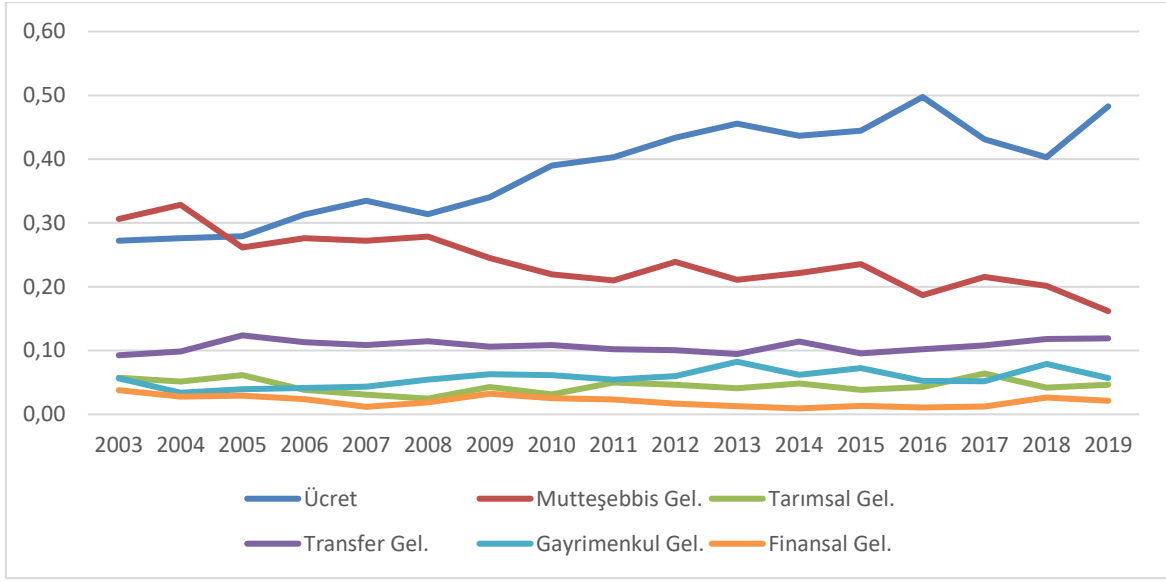

Şekil 7: En Üst %5'in Gelir Kaynakları

En üst %5'lik dilimin gelir kaynakları incelendiğinde en önemli gelir kaynaklarının ücret ve müteşebbis geliri olduğu görülmektedir. 2003-2019 döneminde ücret geliri artış, müteşebbis geliri ise azalış eğilimindedir. 2003 yılında %35 ile en yüksek paya sahip olan müteşebbis geliri 2004 yılında %39'a çıkmıştır. Bu yıldan 2019 yılına kadar geçen süreçte genel eğilim azalış yönünde olmuş ve 2019 yılında %20 seviyesine kadar düşmüştür.

Buna karşılık ücret gelirinin payı ise en düşük 2003 yılında %24 seviyelerindedir. Bu yıldan 2019 yılına kadar geçen süreçte genel eğilim artış yönündedir. Ücret gelirleri 2010 yılında müteşebbis gelirinin üzerine çıkmış ve 2016 ile 2019 yıllarında da en yüksek seviyeleri olan %45'e kadar yükselmiştir.

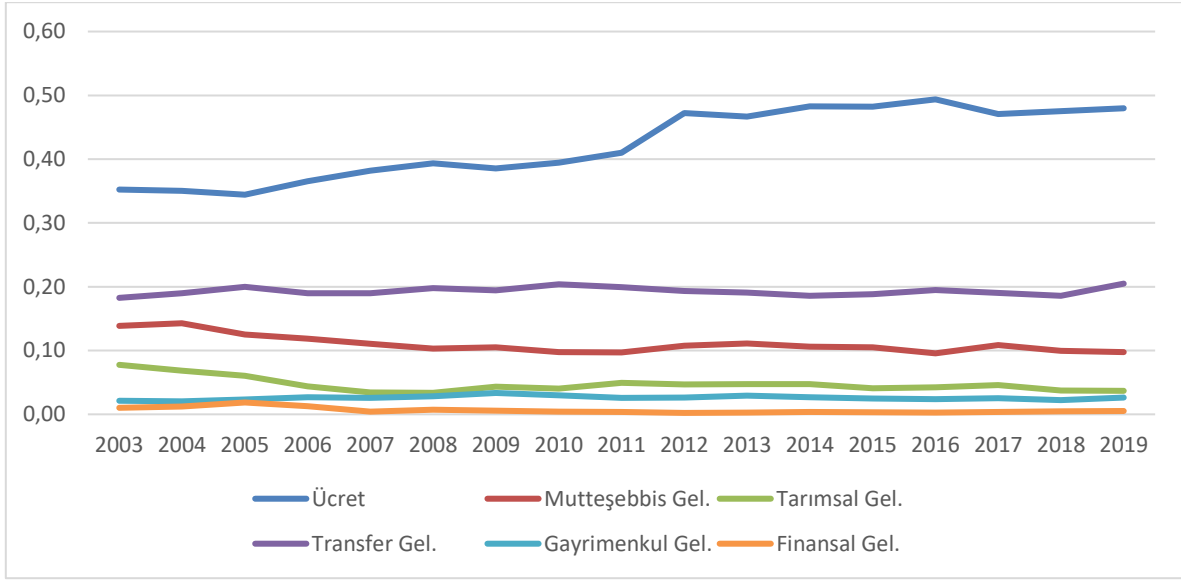
Bu iki önemli gelir kaynağı dışında diğer önemli gelir kaynağı transferlerdir. Transferlerin payı ise en düşük 2003 yılında %7 seviyelerinde iken 2019 yılına kadar geçen dönemde hiçbir zaman %10 seviyesini aşmamıştır. Bu pay 2019 yılında yaklaşık %10 olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal ve finansal gelirler ile gayrimenkul gelirlerinin payı ise her zaman %10'u altında olmuştur. Hatta finansal gelirler her zaman %5'in altındadır.

Şekil 8: En Zengin %10'un Gelir Kaynakları

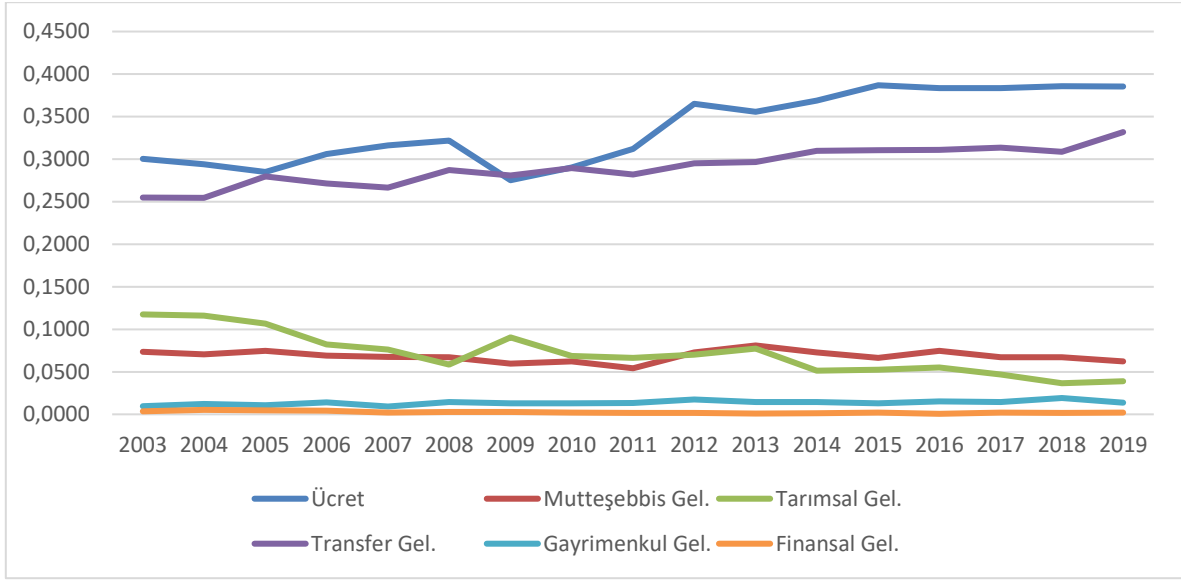
En zengin %10'lık kesimin gelir bileşimi de en zengin %5'ten çok farklı değildir. En önemli gelir kaynakları ücret ve müteşebbis gelidir. Bu iki gelir türü birbirlerine karşıt yönde hareket etmektedir. Müteşebbis gelirin aldığı pay 2003 yılında %31'dir. Bu pay en yüksek 2004 yılında %33 olmuştur. 2003-2019 döneminde genel eğilimi azalış yönündedir. 2019 yılında %16'ya kadar düşmüştür. Ücret gelirin payı ise en 2003 yılında en düşük seviyesi olan %27 seviyesindedir. 2005 yılında müteşebbis gelirin üstüne çıkmıştır. 2003-2019 döneminde genel eğilimi artış yönünde olmuş 2016 yılında %50 seviyesine kadar çıkmıştır. 2019 yılında ise %48 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Transfer gelirlerinin payı ise genellikle %10 seviyelerinde seyretmiş, 2017 yılından itibaren bu seviyelerin üzerine çıkmıştır. 2019 yılında %12 olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal ve finansal gelirler ile gayrimenkul gelirlerinin payı ise her zaman %10'u altında olmuştur. Hatta finansal gelirler her zaman %5'in altındadır.

Şekil 9: Orta Sınıfın Gelir Kaynakları

Orta sınıfın içinde ise en önemli gelir türleri sırasıyla ücret, transferler ve müteşebbis gelirdir. Ücret orta sınıfın en önemli gelir bileşenidir. 2003 yılında %35 olan ücret gelirinin payı 2016 yılında %49'a kadar yükselmiş 2019 yılında %48 seviyelerinde seyretmiştir. Transfer gelirlerinin payı da 2003 yılında %18'dir. Bu oran 2003-2019 dönemi boyunca genellikle %20 seviyesinde seyretmiştir. 2019 yılı payı da %20 seviyesindedir. 2003 yılında %14 olan müteşebbis gelirinin payı 2008 yılında %10 seviyesine düşmüş, 2019 yılına kadar da bu seviyelerde seyretmiştir. Tarımsal ve finansal gelirler ile gayrimenkul gelirlerinin payı ise her zaman %10'u altında olmuştur. Hatta finansal gelirler ve gayrimenkul gelirlerinin payı ise her zaman %5'in altındadır.

Şekil 10: En Yoksul %50'nin Gelir Kaynakları

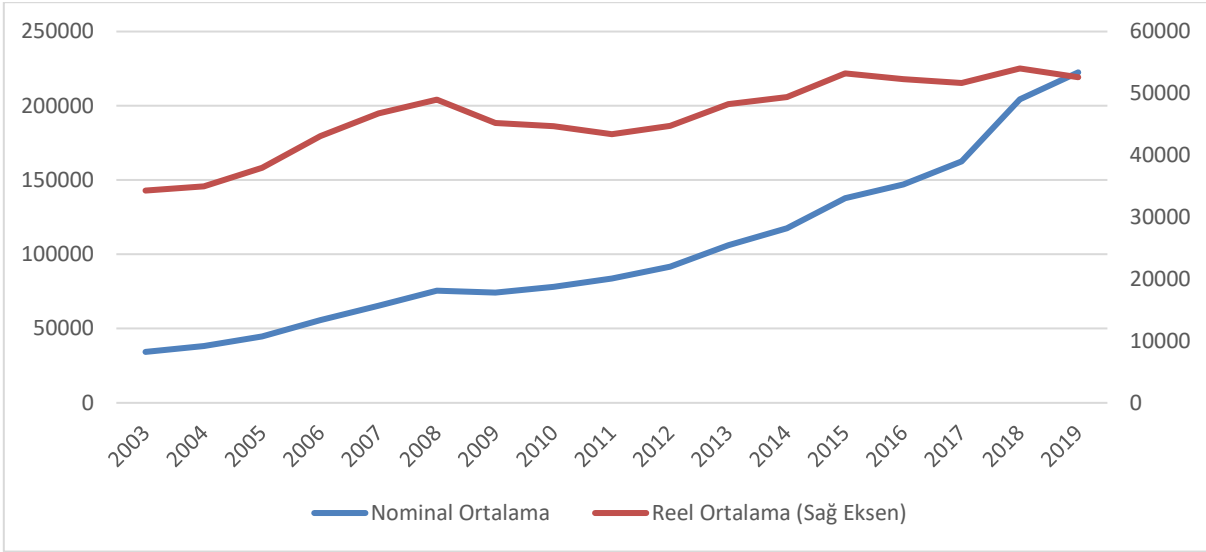
En yoksul %50'nin en önemli gelir kaynakları ücret ve transferlerdir. 2003 yılında %30 olan ücret payı 2005 yılında %28'e düşmüştür. Buna karşılık %25 olan transferlerin payı %28'e yükselmiştir. 2008'de %32'ye kadar yükselmiş olan ücret gelirleri 2009'da tekrar %28'in de altına düşmüştür. Transfer gelirleri ise 2009 yılında %28 seviyesindedir ve ücret gelirlerinin üzerinde seyretmektedir. Ücret gelirlerinin payı 2015 yılına kadar artış göstererek %38 seviyelerine çıkmış 2019 yılına kadar da bu seviyeleri korumuştur. Transfer gelirlerinin payı da 2014 yılına kadar artış göstermiş ve %31 seviyesine gelmiş ve 2018 yılına kadar bu seviyelerini korumuştur. 2019 yılında ise %33 seviyesine kadar çıkmıştır.

2003 yılında %11'in üzerinde olan tarımsal gelirlerin payı ise azalma eğilimi içinde olmuş ve 2019 yılında %4'ün altına kadar düşmüştür. 2003 yılında %7 seviyelerinde olan müteşebbis gelirinin payında ise önemli bir değişim gözlenmemiş, 2019 yılında %6 seviyelerinde seyretmiştir. Gayrimenkul gelirinin ve finansal gelirlerin payı ise yok denecek kadar azdır.

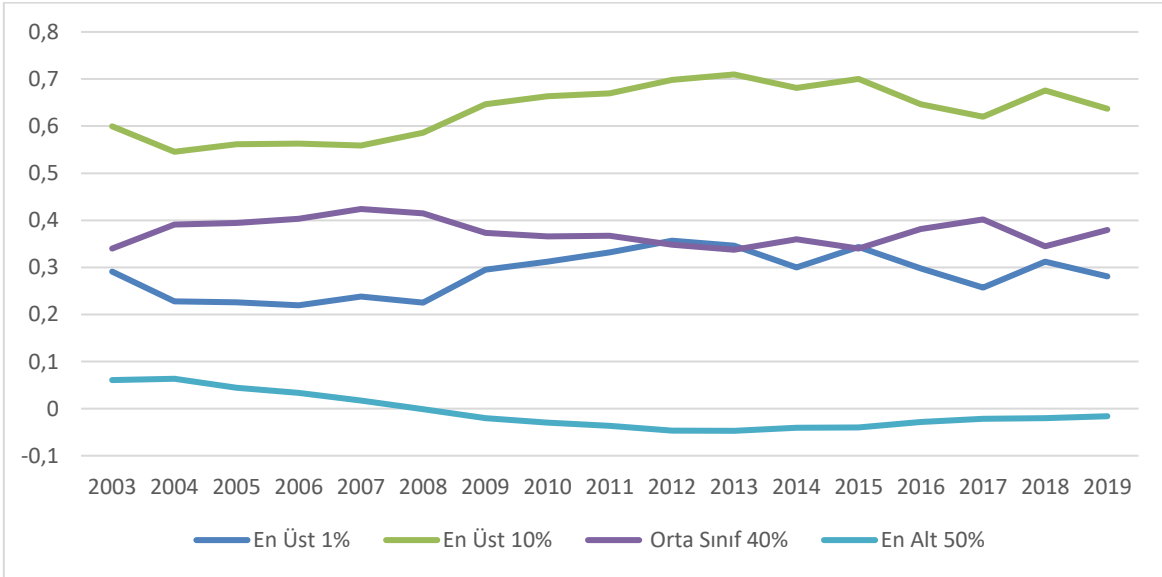
2.3. Analiz Sonuçları

Yukarıda açıklanan yöntemle haneler arasında servet dağılımı hesaplanmıştır. İlk aşamada Forbes Dergisi'nin listesine giren zengin kişilerin servetleri hesaplamaya dahil edilmemiştir. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. İlk neden hanehalkı bütçe araştırmasına zengin kişilerin servetlerinin eklenmeden önceki durumu görmek ve bu kişilerin eklenmesiyle oluşan farkı ortaya koymaktır. Diğer neden ise bu kişilerin net servetleri dışında buldukları haneler ilgili hanehalkı bütçe araştırmasında bulunan ayrıntılı bilgilere sahip olmamamızdır.

Bu varsayımlar altında, Şekil 11'de görüldüğü üzere ortalama nominal net servet büyüklüğü 2003 yılından 2019 yılına kadar sürekli bir artış eğilimi içerisinde olduğu ve 17 yıllık nominal kümülatif artış oranının %546 olduğu görülmektedir. Ancak sayılar tüketici fiyat endeksine göre 2003 yılı fiyatları esas alınarak enflasyondan arındırıldığında bu periyod için reel kümülatif artış oranının %53,3 olduğu görülmektedir. 2003-2008 yılları arasında ortalama reel servetin artış eğilimi içerisinde olduğu 34302 TL'den 48976 TL'ye yükseldiği gözlenmektedir. 2009-2012 yılları arasında düşüş göstermiş ve 44000 TL etrafında durgun bir seyir izlediği görülmektedir. 2012-2015 döneminde tekrar bir artış görülmüş 48268 TL'den 53225 TL'ye yükselmiştir. 2015-2018 yılları arasında ise durgun bir seyir izlemiştir ve 2018 yılında 54034 TL'ye olarak gözlenmiştir. 2019 yılında ise 52597 TL'ye düşüş göstermiştir. 2008 küresel finansal krizinin 2015 yılından sonra başlayan Fed'in miktarsal sıkılaştırma uygulamasının ve 2019 yılında Türkiye'de yaşanan durgunluğun ortalama reel servet üzerindeki etkisi açık bir şekilde görülmektedir. 2003-2019 döneminde toplam reel servetin ortalama artış oranı %5,2'dir.

Şekil 11: Nominal ve Reel Ortalama Net Servet (2003=100)

Şekil 12: Türkiye’de Servet Dağılımı

Yukarıdaki grafik incelendiğinde en zengin %1’in payı 2003 yılında %29,4 iken 2006 yılında %21,9’a düşmektedir. Bu pay 2007-2013 döneminde sürekli bir artış eğilimi içinde olmuş ve 2012 yılında %35,6’ya çıkmıştır. 2013-2015 döneminde ise bu seviyeler korunmuştur. 2015 yılından sonra ise düşüş eğilimi belirginleşmektedir. 2017 yılında en zengin %1’in payı %25,7’ye kadar düşmüştür. 2018 ve 2019 yıllarında payları ise sırasıyla %31,2 ve %28’dir. Genel olarak bakıldığında en zengin %1’in payı 2003-2019 döneminde

dalgalı bir seyir izlemiştir. 2019 yılında toplam servetten aldıkları pay 2003 yılının altında olsa da bu seviyeye yakın bir konumdadır.

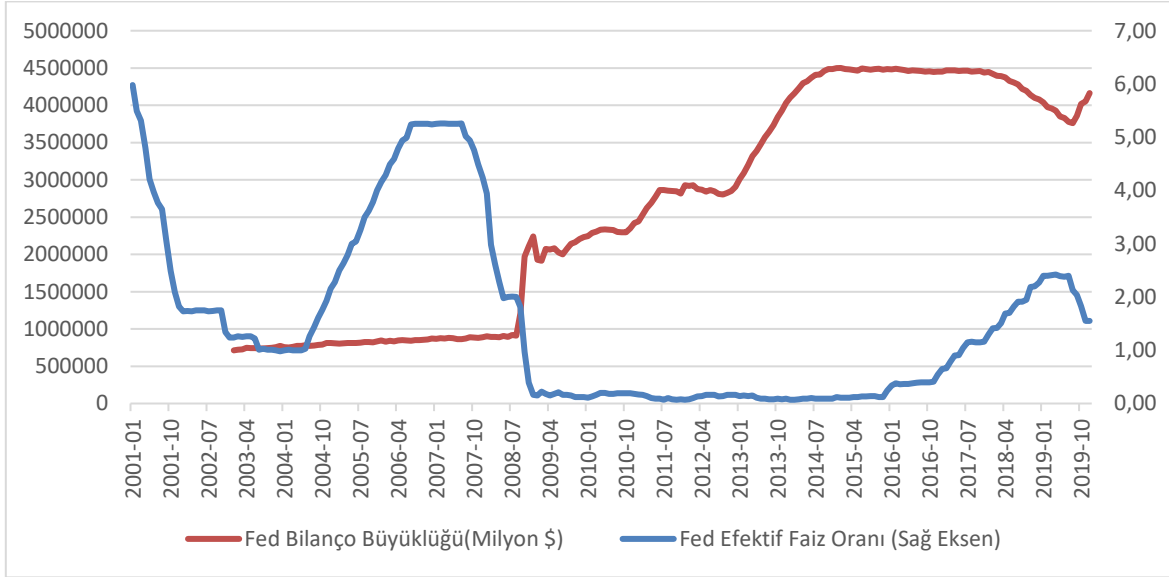
En zengin %10'u payı da en zengin %1 ile benzer bir seyir izlemektedir. 2003 yılında %60 olan bu pay, 2007 yılında %55,8 seviyesine kadar düşmüştür. 2008-2013 döneminde ise bu pay %71 ile rekor seviyeye çıkmıştır. 2014 ve 2015 yıllarında da bu seviyeleri korumuş görünmektedir. 2017 yılında bu pay %62'ye kadar düşmüştür. 2018 ve 2019 yıllarında ise sırasıyla %67,5 ve %63,7 olmuştur. Genel olarak incelediğimizde 2003-2019 döneminde en zengin %10'un payı %6,1 oranında artmıştır.

Orta sınıf olarak adlandırılan en zengin %10'un altındaki %40'lık kesiminin toplam servetten aldığı pay 2003-2007 döneminde %33,9'dan %42,3'e yükselmiştir. 2008-2013 döneminde ise %41,4'ten %33,7'e gerilemiştir. 2014 ve 2015 yıllarında da bu seviyeyi korumuştur. 2017 yılında ise 40,2'ye kadar çıkmıştır. Takip eden iki yılda ise %34,4 ve %37,9 olarak hesaplanmıştır. Orta sınıfın payının 2003-2019 döneminde %11,8 oranında arttığı görülmektedir.

En alt %50'nin payı 2003-2018 dönemi boyunca en yüksek 2004 yılında %6,3 olmuştur. Bu pay 2004-2013 dönemi boyunca sürekli düşüş göstermiş, 2008 yılında negatife dönmüş, 2013 yılında -%4,7 ile en düşük seviyesine düşmüştür. 2014-2018 döneminde ise bir nebze yükselmiş olsa da -%1,6 ile hala negatif durumda bulunmaktadır.

Genel olarak bakıldığında 17 yıllık bu dönem içinde toplumun en zengin %1'lik kesiminin konumunu koruduğu ve en zengin %10'luk kesimin ve onun altındaki %40'lık

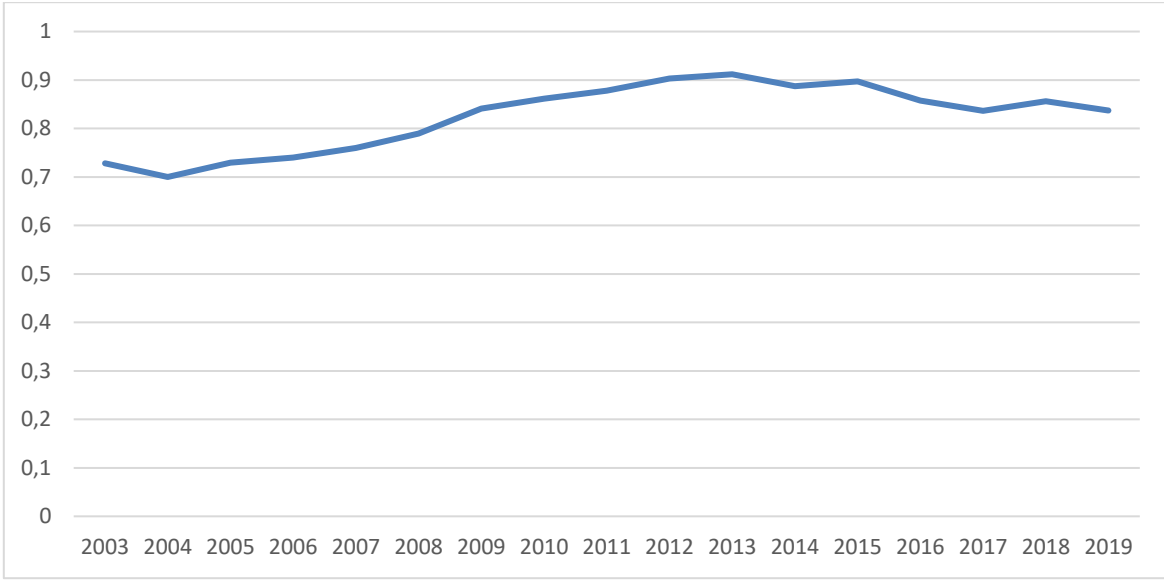
kesim olan orta sınıfın zenginleştiği, en yoksul %50'sinin ise servet kaybettiği ve net borçlu konumuna düştüğü görülmektedir.

Şekil 13: Fed Bilanço Büyüklüğü Ve Efektif Faiz Oranı

Kaynak: FRED (2023) ve FRED (2023a)

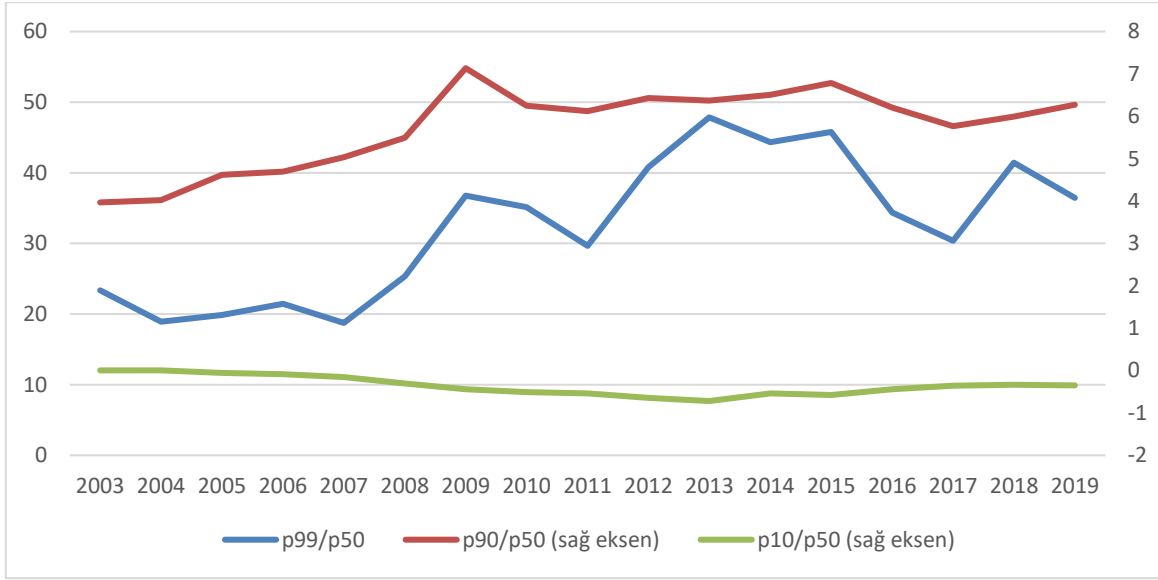
Grafikte görülen bir başka ayrıntı ise en üst %1 ve %10'un paylarının orta sınıfla karşıt yönde hareket etmesidir. 2003-2007 yılları arasındaki likidite bolluğu ve ekonomik toparlanma döneminde orta sınıfın servetten aldığı pay artarken üst sınıfların ve en yoksul sınıfların payı azalmıştır. Küresel finansal kriz ve sonrasındaki 2008-2015 miktarsal genişleme döneminde ise üst sınıfların toplam servetten aldığı pay artmış, orta sınıfın payı azalmıştır. Küresel finansal kriz sonrasında da en yoksul %50'nin net servetindeki düşüş 2013 yılına kadar devam etmiştir. 2015 yılından sonra ise üst sınıfların net servetinde belirgin bir azalma dikkat çekmektedir. 2015 yılından sonra ise miktarsal genişlemenin durmasıyla birlikte üst sınıfların net servetlerinin azaldığını görüyoruz.

Şekil 14: Servet Dağılımının Gini Katsayısı (2003-2019)

Servet dağılımının Gini katsayısı¹ dikkate alındığında ise 2003 yılında 0,727 olan bu katsayı 2004 yılında 0,70 seviyesine düşmüş. 2013 yılına kadar sürekli artış eğilimi göstermiş ve 0,911 seviyesine kadar yükselmiştir. 2015 yılına kadar da bu seviyeleri korumuştur. 2017 yılında ise 0,836 seviyesine kadar düşmüştür. Aynı katsayı 2019 yılında da tekrar etmiştir. En zengin %10'luk kesim ve altında yer alan %40'lik orta sınıf servetini arttırırken en yoksul %50'nin servetinin azalması Gini katsayısındaki %15,2'lik bu artışı doğrudan doğruya açıklamaktadır. Harvey (2005)'in yoksullaştıran birikim tezi doğrulanmaktadır.

¹ Her yıl için oluşan dağılımların Lorenz eğrileri EK 1'de verilmiştir.

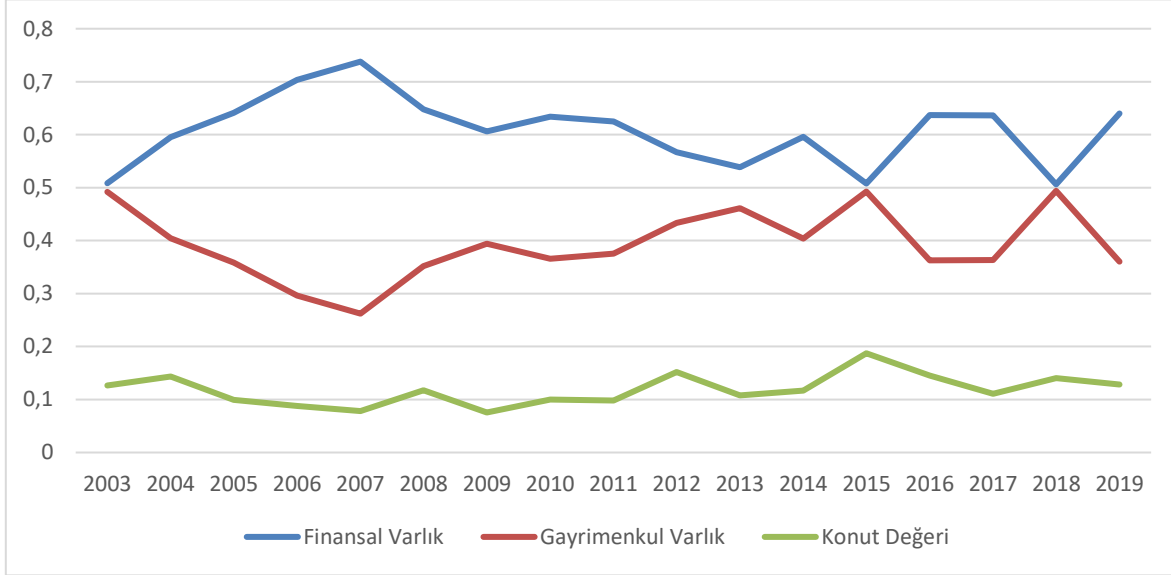
Şekil 15: P99/P50, P90/P50 ve P10/P50 Oranları

P99/P50 oranı 2003 yılında 23,3 iken 2004 yılında 18,9 seviyesine düşmüş 2007 yılına kadar da bu seviyeleri korumuştur. 2009 yılında ise 36,7'ye kadar yükselmiştir. 2011 yılında 29,6'ya kadar düşmüş, ardından 2013 yılında ise en üst seviye olana 47,8'e kadar çıkmıştır. 2015 yılına kadar da bu seviyeleri korumuştur. 2017 yılında ise 30,3'e kadar düşmüştür. 2018 yılında 40'ın üzerine çıkmış, 2019 yılında 36,4 olarak gerçekleşmiştir. Genel olarak bakıldığında en üst yüzdilik dilimin eşik değerinin ortanca servete oranı 2003-2019 döneminde %56,2 oranında artmıştır.

P90/P50 oranı ise 2003 yılında 4'ten 2009 yılında 7,1'e kadar çıkmıştır. Bu yıldan 2015 yılına kadar geçen sürede 6,5 civarında seyretmiştir. 2017 yılında 5,7'ye kadar düşmüş olsa da tekrar yükselerek 2019 yılında 6,2'ye çıkmıştır. Genel olarak en üst 90. yüzdilik dilimin eşik değerinin ortanca servete oranı 2003-2019 döneminde %55 oranında artmıştır.

P10/P50 oranı da 2003 yılında 0,004 iken 2013 yılına kadar sürekli düşüş göstererek -0,71'e kadar düşmüş bu yıldan 2019 yılına kadar geçen sürede kısmen bir yükseliş göstererek -0,34 olmuştur. Orandan da anlaşılacağı üzere 2005 yılında negatife düşen en alt

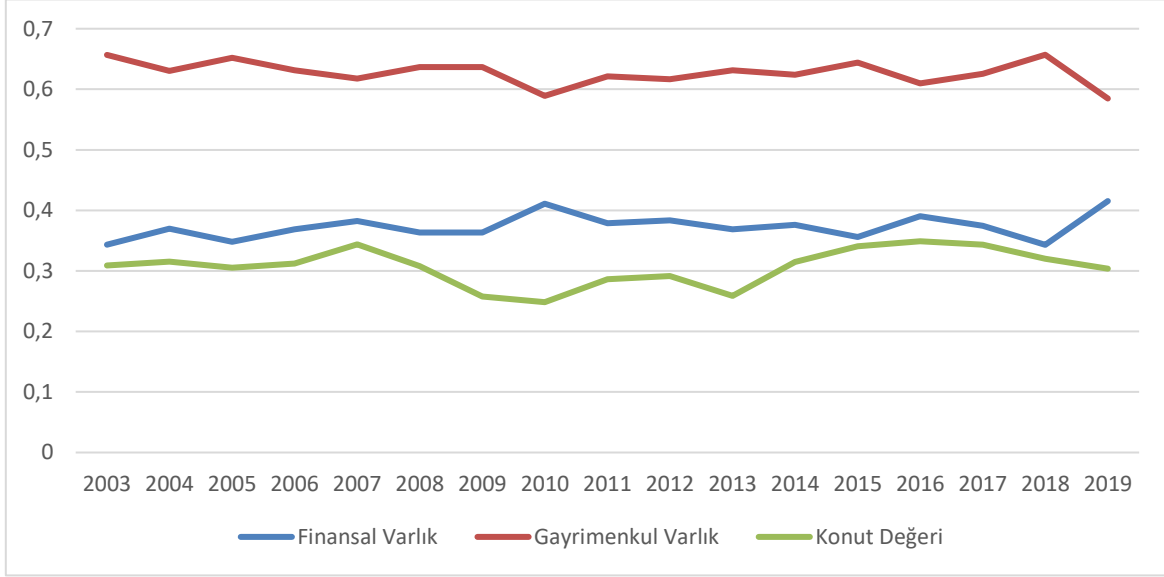
%10'luk dilimin eşik değeri bir daha asla pozitif olmamıştır ve ortanca servet ile aralarındaki fark giderek açılmıştır.

Şekil 16: En Üst %1'in Varlık Türleri

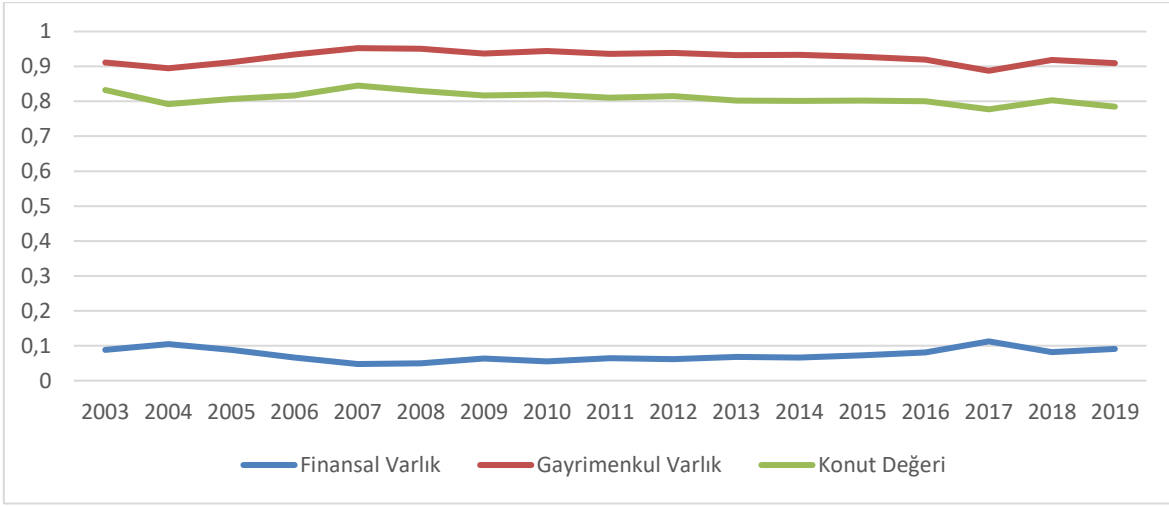
En üst %1'lik dilimin varlık türleri incelendiğinde 2003 yılında tüm varlıklarının %50,8'i finansal, %49,2'si gayrimenkul varlıklardan oluşurken bu varlıkların yalnızca %12,6'sı ikamet edilen konutun değeridir. 2007 yılına gelindiğinde finansal varlıkların payı %73,7'ye yükselirken gayrimenkul varlıkların payı ise %26,3'e düşmüştür. Toplam varlıklar içinde ikamet edilen konutun değeri ise %7,8'e düşmüştür. 2007-2015 döneminde ise finansal varlıkların payı düşüş içinde olmuş ve 2015 yılında tekrar %50,8'e kadar düşmüştür. Buna karşılık gayrimenkul varlıkların payı ise %49,2'ye kadar yükselmiştir. İkamet edilen konutun payı da %18,7'ye kadar yükselmiştir. 2017 yılına gelindiğinde finansal varlıkların payı büyürken gayrimenkul varlıkların ve ikamet edilen konutun payı düşmüştür. Bu paylar sırasıyla %63,6; %36,4 ve %11 olmuştur. 2019 yılında da benzer bir oran izlenmiş ve bu paylar sırasıyla %64, %36 ve %12,8 olmuştur. En üst %1'lik kesiminin toplam servet

içindeki payının arttığı yıllarda gayrimenkul servetlerin değerinin arttığı finansal servetlerin değerinin azaldığı görülmektedir.

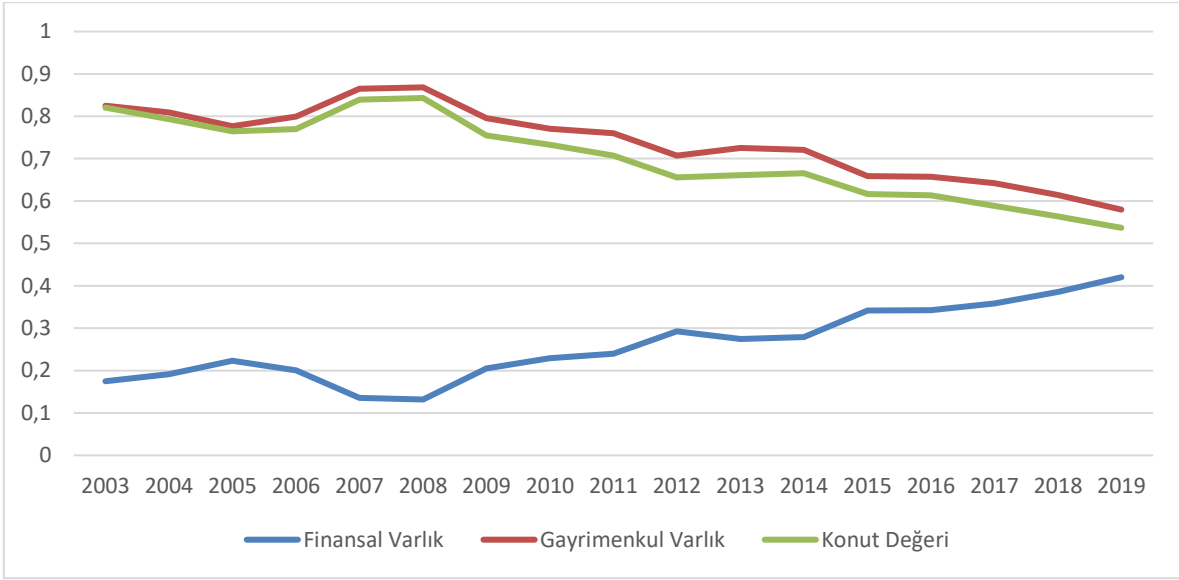
Şekil 17: En Üst %10'un Varlık Türleri

En üst %10'un ise finansal varlıklarının toplam varlıklarına oranı 2003 yılında %34,3 iken, gayrimenkul varlıkların oranı ise %65,7'dir. İkamet edilen konutun oranı ise %30,8'dir. Finansal varlıkların oranı 2010 yılında %41,1'e yükselirken gayrimenkullerin oranı ise %58,9'a düşmüştür. İkamet edilen konutun oranı ise %24,8'e düşmüştür. Finansal varlıkların oranı 2015'te %35,6'ya 2018 yılında ise %34,3'e düşmüştür. Gayrimenkul varlıkların oranı ise 2015'te %64,4'e 2018 yılında ise %65,7'ye yükselmiştir. İkamet edilen konutun toplam varlıklarına oranı ise 2015 yılında %25,8'e 2018 yılında ise %32'ye yükselmiştir. 2019 yılında ise finansal varlıkların, gayrimenkul varlıkların ve ikamet edilen konutun toplam varlıklara oranı sırasıyla %41,5; %58,5 ve %30,3'tür.

Şekil 18: Orta Sınıfın Varlık Türleri

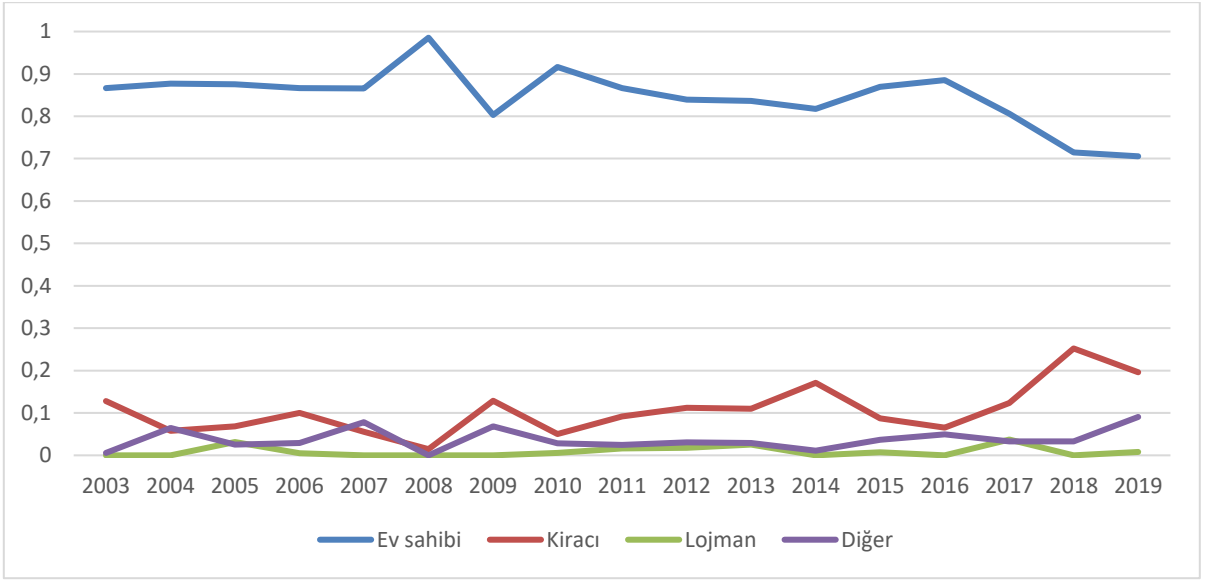
Orta sınıf olarak adlandırılan en üst %10'luk dilimin hemen altında bulunan %40'lık kesimin varlıkların %88'den küçük olmayan kısmı gayrimenkullerden oluşmaktadır. Bu oran 2003 yılında %91,1 iken 2007 yılında %95,2'ye kadar yükselmiştir. 2017 yılında ise %87,7'ye kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %90,9 olmuştur. Gayrimenkul varlıkların büyük kısmının ikamet edilen konuttan oluştuğu görülmektedir. İkamet edilen konutun değerinin toplam varlıklarına oranı 2003 yılında %83,2 iken 2007 yılında %84,5'e kadar yükselmiştir. Bu oran 2017 yılında %77,7'ye kadar düşmüştür. 2019 yılında ise bu oran %78,4 olmuştur. Finansal varlıkların toplam varlıkları içindeki payı ise 2003 %8,9 iken 2007 yılında %4,8'e kadar düşmüştür. 2017 yılında ise %12,3'e kadar yükselmiştir. 2019 yılında ise %9,1 olmuştur.

Şekil 19: En Yoksul %50'nin Varlık Türleri

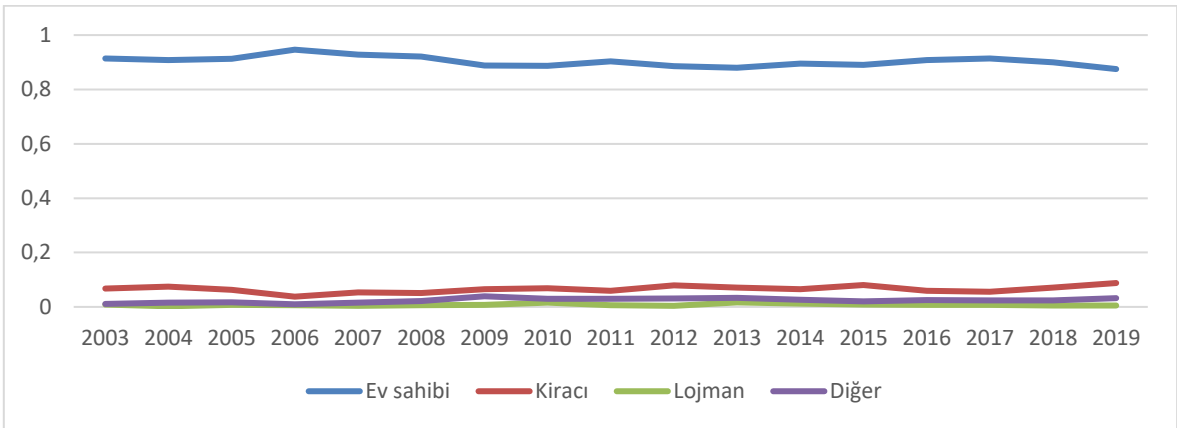
En yoksul %50'lik kesimin finansal varlıklarının toplam varlıklarına oranı 2003 yılında %17,4 iken 2005 yılında %22,3'e yükselmiş 2008 yılında ise %13,1'e kadar düşmüştür. Bu yıldan itibaren finansal varlıkların oranı giderek artmış ve 2019 yılında %42'ye ulaşmıştır.

Buna karşılık gayrimenkul varlıkların oranı 2003 yılında %82,6 iken 2005 yılında %77,7'ye kadar düşmüş, 2008 yılında ise %86,9'a kadar yükselmiştir. Bu yıldan itibaren gayrimenkul varlıkların oranı giderek azalmış ve 2019 yılında %58'e kadar düşmüştür. Gayrimenkul varlıkların neredeyse tamamı ikamet edilen konutlardan oluşmaktadır. İkamet edilen konut değerinin toplam varlıklarına oranı 2003 yılında %82 iken 2005 yılında %76,4'e düşmüş, 2008 yılında ise %84,3'e kadar yükselmiştir. Bu yıldan itibaren ikamet edilen konut değerinin toplam varlıklarına oranı giderek azalmış ve 2019 yılında %53,6'ya kadar düşmüştür.

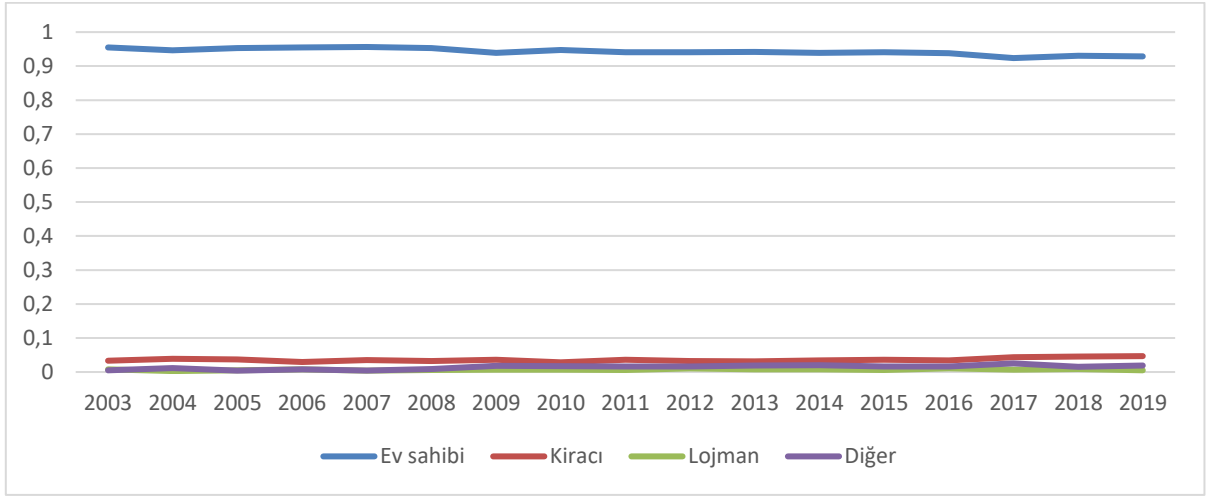
Şekil 20: En Zengin %1'in Ev Sahipliği Oranı

En zengin %1 ev sahipliği oranı 2003-2007 döneminde %86 ile %87 arasında değişmiştir. 2008 yılında %98,5'a yükselmiş 2009 yılında ise %80,2'ye düşmüştür. 2010-2014 döneminde ise %91,6'dan %81,7'ye düşmüştür. 2016 yılında %88,5'e yükselmiştir. 2019 yılında ise %70,5'e kadar düşmüştür. Kiracılık oranı ise 2003 yılında %12,8 iken 2008 yılında %1,4'e kadar düşmüştür. 2009 yılında ise %12,9'a kadar çıkmıştır. 2010-2014 döneminde ise %2,8'den %17,1'e kadar çıkmıştır. 2016 yılında ise %6,5'e kadar düşmüştür. 2018 yılında %25,2'ye kadar yükselmiştir. 2019 yılında ise %19,6 olmuştur.

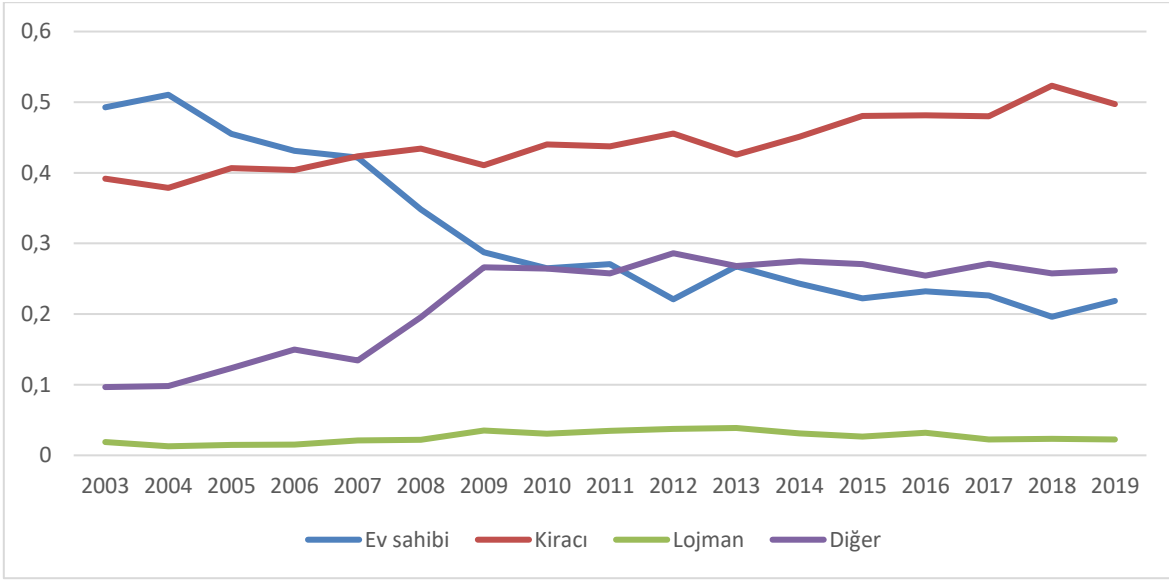
Şekil 21: En Zengin %10'un Ev Sahipliği Oranı

En zengin %10'un ev sahipliği oranı 2003-2019 dönemi boyunca %90 seviyesi etrafında seyretmiştir. 2003 yılında %91,3 iken 2006 yılında %94,6'ya kadar yükselmiştir. 2010 yılında ise %88,6'ya kadar düşmüştür. 2017 yılında tekrar %91,3'e kadar yükselmiştir. 2019 yılında ise %87,5'e kadar düşmüştür. Kiracılık oranı ise her zaman %10 seviyesinin altında olmuştur. 2003 yılında %6,7 iken 2006 yılında %3,7'ye kadar düşmüştür. 2012 ve 2015 yıllarında %8 seviyelerinde seyretmiş 2019 yılında %8,7'ye kadar yükselmiştir.

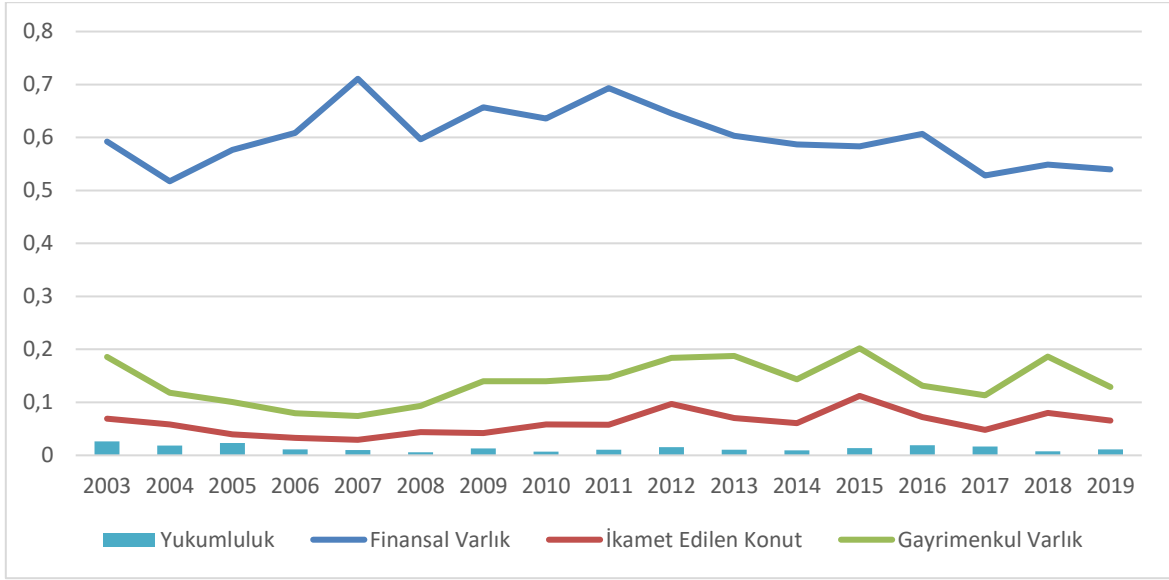
Şekil 22: Orta Sınıfın Ev Sahipliği Oranı

Orta sınıfın ev sahipliği oranı hiçbir zaman %92'nin altına düşmemiştir. 2003 yılında %95,4 iken 2007 yılında en yüksek seviyesi %95,6 olmuştur. En düşük seviye ise 2017 yılında %92,3'tür. 2019 yılında ise %92,8 olmuştur. Kiracılık oranı ise her zaman %5'in altında olmuştur. 2003 yılında %3,3 olan bu oran 2006 ve 2010 yıllarında %2,9'a kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %4,6'ya kadar yükselmiştir.

Şekil 23: En Yoksul %50'nin Ev Sahipliği Oranı

En yoksul %50'nin ev sahipliği oranının giderek azaldığı görülmektedir. 2003 yılında %49,2 olan bu oran 2004 yılında %51'e kadar çıkmıştır. Bu oran sürekli azalarak 2012 yılında %22,1'e düşmüştür. 2013 yılında %26,7'ye yükselse de 2018 yılında %19,6'ya kadar düşmüştür. 2019 yılında da %21,8 olmuştur. Kiracılık oranı ise genel olarak artış eğilimi içindedir. 2003 yılında %39,1 olan bu oran 2018 yılında %52,3'e kadar çıkmıştır. 2019 yılında ise %49,7 olmuştur. Kira ödemediği veya piyasa fiyatının çok altında bir bedel ile aile ya da akrabasının evinde oturanları gösteren diğer kategorisinde olanların oranı 2003 yılında %9,6 iken 2012 yılında %28,6'ya kadar çıkmıştır. 2013-2019 döneminde %25 ile %27,5 arasında değişmiştir. 2019 yılında %26,1 olmuştur.

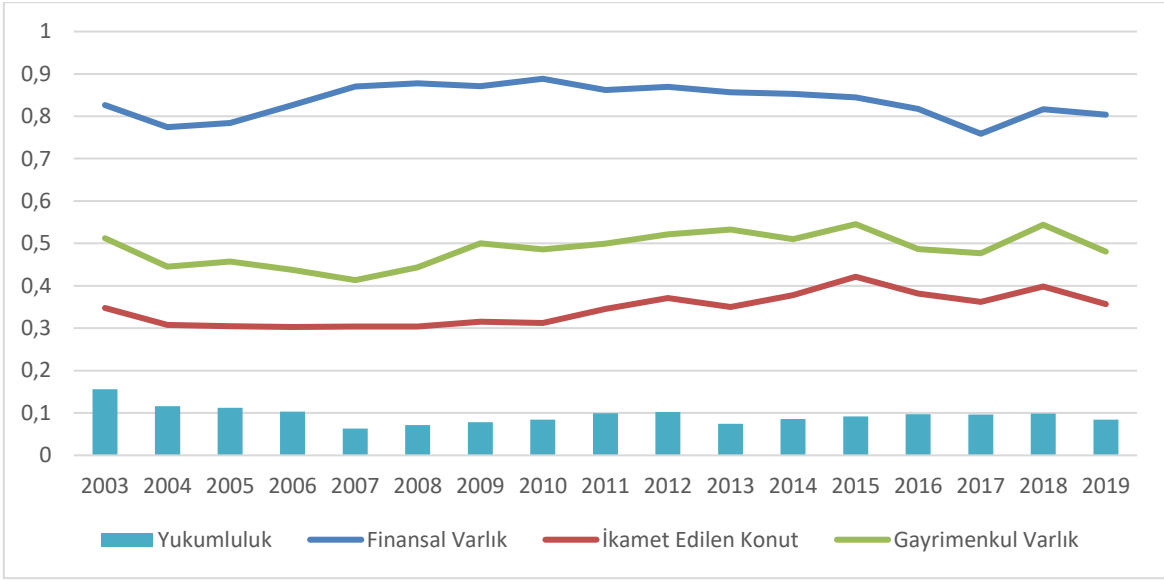

Şekil 24: En Zengin %1'in Varlık Türleri ve Yükümlülükler İçindeki Payları

En zengin %1'in finansal varlıklar içindeki payı 2003 yılında %59,2 iken 2004 yılında %51,7'ye kadar düşmüştür. 2007 yılına kadar ise giderek yükselmiş ve %71,1'e kadar çıkmıştır. Bu pay 2008-2011 arasında %59,6'dan %69,3'e kadar yükselmiştir. Bu oran 2017 yılında %52,8'e kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %53,9 seviyesindedir.

Gayrimenkuller içindeki payı 2003 yılında %18,4 iken 2007 yılında %7,4'e kadar düşmüştür. 2015 yılına gelindiğinde bu oran %20,2 seviyesine kadar yükselmiştir. 2017 yılında %11,3'e kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %12,9 olmuştur. İkamet edilen konutlardan aldığı pay ise 2003 yılında %6,9'dan 2007 yılında %2,9'a düşmüştür. 2015 yılına gelindiğinde bu pay %11,2'ye kadar yükselmiştir. 2019 yılına gelindiğinde ise %6,5'e kadar düşmüştür.

En zengin %1'in yükümlülükler içindeki payı ise 2003 yılında %2,6 iken bu oran 2008 yılında %0,5'e kadar düşmüştür. 2009-2019 yılları arasında ise en düşük 2010 ve 2018 yıllarında %0,7 en yüksek 2016 yılında %1,9 olmuştur. 2019 yılında ise %1,1 seviyesindedir.

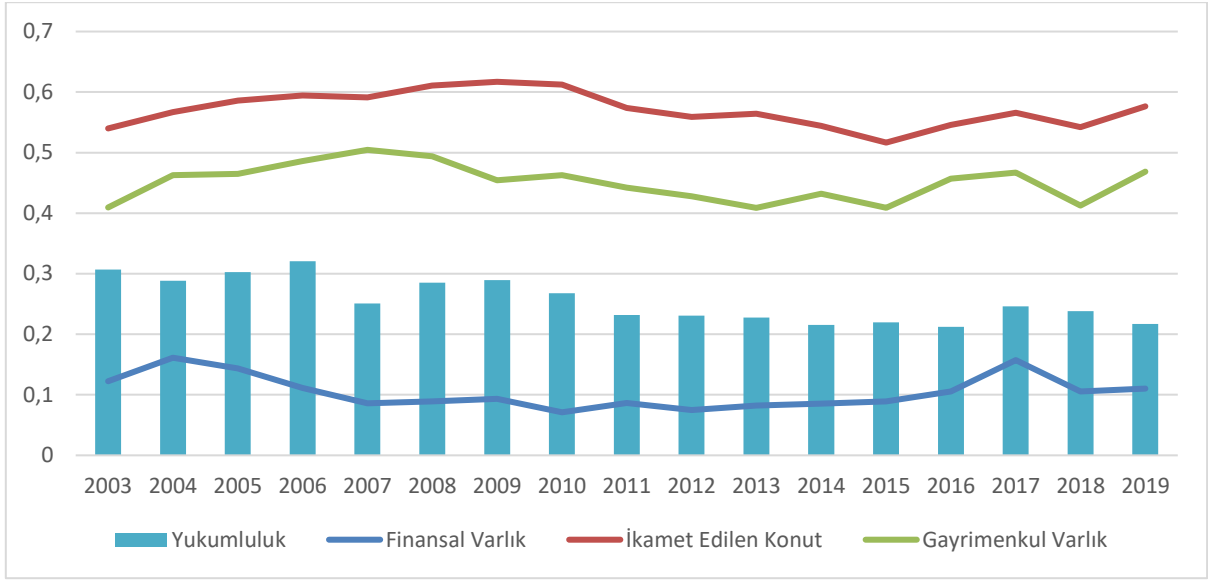

Şekil 25: En Zengin %10'un Varlık Türleri ve Yükümlülükler İçindeki Payları

En zengin %10 bütün finansal varlıklar içindeki payı 2003 yılında %82,6 iken 2004 yılında %77,4'e düşmüştür. 2010 yılına kadar bu pay sürekli artarak %88,8'e kadar çıkmıştır. 2017 yılına kadar ise sürekli düşerek %75,8'e düşmüştür. 2019 yılında ise yükselerek %80,9'a kadar çıkmıştır.

Gayrimenkuller içindeki payı ise 2003 yılında %51,2 iken 2007 yılında %41,3'e kadar düşmüştür. Bu pay 2015 yılında %54,5'e kadar yükselmiştir. 2017 yılında %47,6'ya kadar düşmüştür. 2019 yılında %48,1 olarak gerçekleşmiştir. İkamet edilen konutların toplam değeri içindeki payı 2003 yılında %34,7 iken 2004 yılında %30 seviyelerine düşmüş ve 2010 yılına kadar bu seviye civarında seyretmiştir. 2015 yılında %42,1'e kadar yükselmiştir. 2019 yılında ise %35,6'ya kadar düşmüştür.

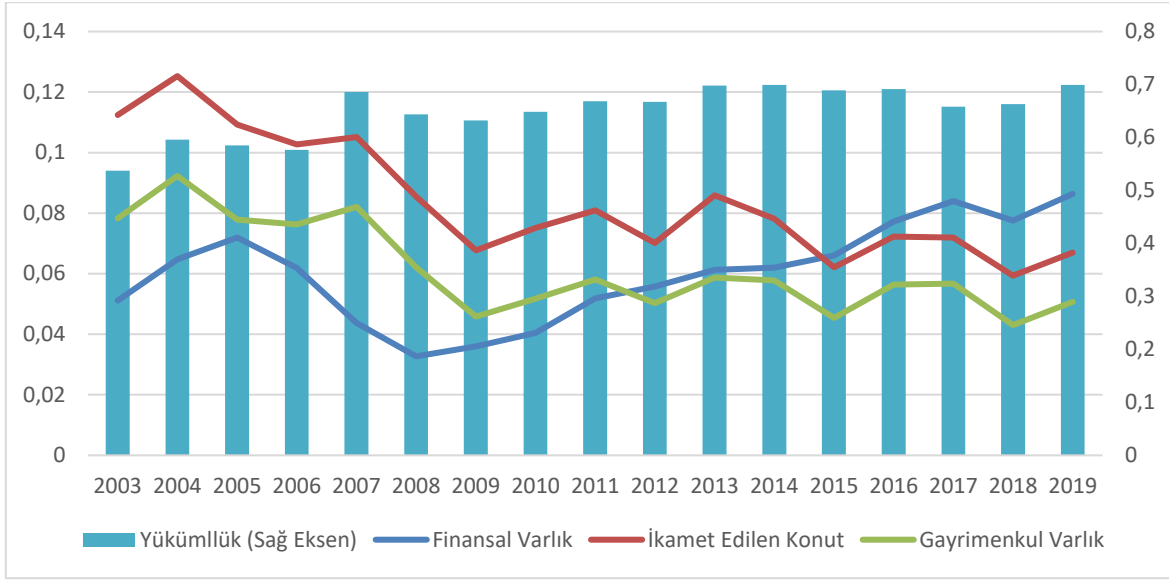
En zengin %10'un toplam yükümlülükler içindeki payı 2003 yılında %15,5 iken 2007 yılında %6,2'ye kadar düşmüştür. 2012 yılında %10,2'ye kadar yükselmiştir. 2013 yılında %7,4'e düşmüş, 2018 yılında %9,9'a kadar yükselmiştir. 2019 yılında %8,4 olmuştur.

Şekil 26: Orta Sınıfın Varlık Türleri ve Yükümlülükler İçindeki Payları

Orta sınıfın finansal varlıklardan aldığı pay 2003 yılında %12,2 iken 2004 yılında %16,1'e kadar çıkmış 2010 yılında %7,1'e kadar düşmüştür. 2017 yılında ise %15,7'ye kadar çıkmıştır. 2019 yılında ise %11 seviyesinde gerçekleşmiştir. Gayrimenkullerden aldığı pay ise 2003 yılında %40,9 iken 2007 yılında %50,4'e kadar çıkmıştır. 2015 yılında tekrar %40,9'a kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %46,8'e kadar yükselmiştir. İkamet edilen konutların toplam değerinden aldıkları pay 2003 yılında %53,9 iken 2009 yılında %61,6'ya kadar çıkmıştır. Bu pay 2015 yılında %51,6'ya kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %57,6'ya kadar çıkmıştır.

Orta sınıfın yükümlülükler içindeki payı ise 2003 yılında %30,7 iken 2006 yılında %32'ye kadar çıkmıştır. 2007 yılında %25,1'e kadar düşmüştür. 2009 yılında %28,9'a kadar çıkmıştır. 2016 yılında %21,2'ye kadar düşmüştür. 2014 yılında %24,6'ya çıkmıştır. Ancak 2019 yılında %21,6'ya kadar düşmüştür.

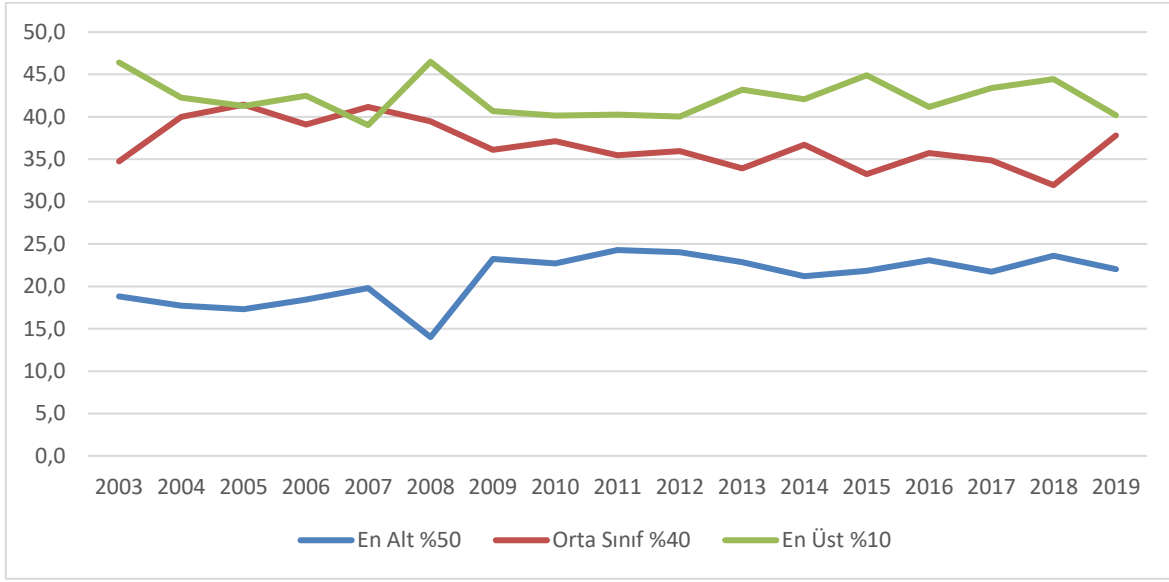

Şekil 27: En Yoksul %50'nin Varlık Türleri ve Yükümlülükler İçindeki Payları

En yoksul %50'lik kesimin finansal varlıklar içindeki payı 2003 yılında %5,1 iken 2007 yılında %7,2'ye kadar çıkmıştır. Bu pay 2008 yılında %3,2'ye kadar düşmüştür. Bu yılda itibaren sürekli artarak 2019 yılında %8,6'ya kadar çıkmıştır. Gayrimenkuller içindeki payı ise 2003'teki %7,8'den 2004'de %9,2'ye kadar çıkmıştır. 2009 yılında ise %4,5'e kadar düşmüştür. 2019 yılına kadar da %4 ile %6 arasında kalmıştır. 2019 yılı payı da %5 olmuştur. Oturulan konutların toplam değeri içindeki payı ise 2003'teki %11,2'den 2004 yılında %12,5'e kadar çıkmıştır. 2009 yılında %6,7'ye kadar düşmüştür. 2019 yılına kadar geçen sürede de %6 ile %8,5 arasında hareket etmiştir. 2019 yılı payı ise %6,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. En yoksul %50'nin yükümlülükler içindeki payı 2003 yılında %53,7 iken 2007 yılında %68,6'ya kadar çıkmıştır. 2009 yılında %63,2'ye düşmüş olsa da 2014 yılında %70'e kadar çıkmıştır. 2017 yılında ise %65,8'e düşmüş olsa da 2019 yılında %69,8'e kadar çıkmıştır.

Genel olarak incelendiğinde finansal servetin büyük kısmının en üst %10'da yoğunlaştığı görülmektedir. Hatta en üst %1'lik kesimin finansal servetin yarısından

fazlasına sahip olduğunu görmekteyiz. Gayrimenkullerin değerinin hemen hemen bir yarısı en üst %10'da diğer yarısı ise orta sınıfta bulunmaktadır. En yoksul %50'nin payı ise 2010 yılından bu yana hiçbir zaman %6'nın üstüne çıkmamıştır. Yükümlülüklerin ise büyük kısmı en yoksul %50'de yoğunlaşmaktadır. Yoğunlaşma düzeyi 2003-2019 döneminde oldukça yükselmiş ve %70 seviyesine kadar çıkmıştır. Buna karşılık en zengin %10'un ve orta sınıfın yükümlülükler içindeki payı azalmıştır.

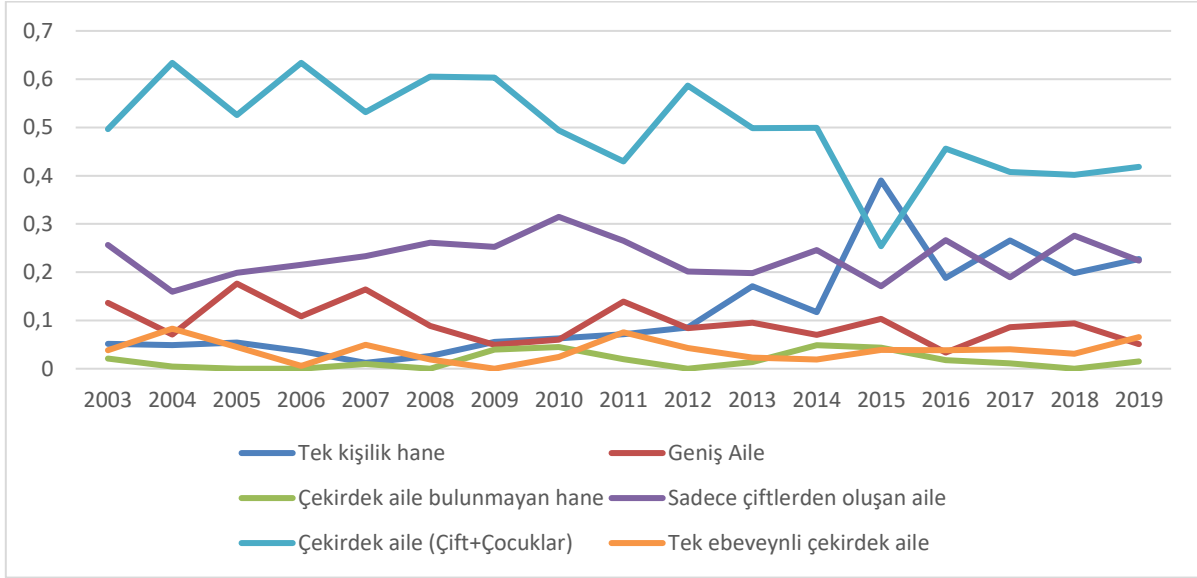

Şekil 28: Gelire Göre En Üst %10'un Servet Dağılımı İçindeki Yeri

Hanehalkı kullanılabilir gelirinine göre en üst %10'da yer alan hanelerin servet dağılımı içindeki yeri incelendiğinde 2003 yılında bu hanelerin %46,4'ü en üst %10'da iken bu oran 2007 yılında %39'a kadar düşmüştür. 2008 yılında tekrar %46,5'e kadar yükselmiştir. 2009-2012 yılları arasında %40 seviyesinde seyretmiş, 2015 yılında %45 seviyelerine çıktığını görüyoruz. 2019 yılında ise %40,2'ye kadar düşmüştür.

2003 yılında bu gruptaki hanelerin %34,8'i orta sınıfta bulunurken, bu oran 2005 %41,4'e kadar yükselmiştir. Bu seviye 2007 yılında da tekrar edilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde %31,9'a kadar düşmüş, 2019 yılında %37,8 olarak gerçekleşmiştir.

2003-2007 döneminde hanehalkı kullanılabilir gelirin en üst %10'da yer alan hanelerin %17 ila %20 arasındaki bir oranı en alt %50'lik kesimde bulunmaktadır. Bu oran 2008 yılında %14'e kadar düşse de 2009-2019 yılları arasında %20 ile %25 arasında seyretmiştir. 2019 yılı oranı %22 olmuştur.

Şekil 29: Hanehalkı Tipleri Açısından En Üst %1

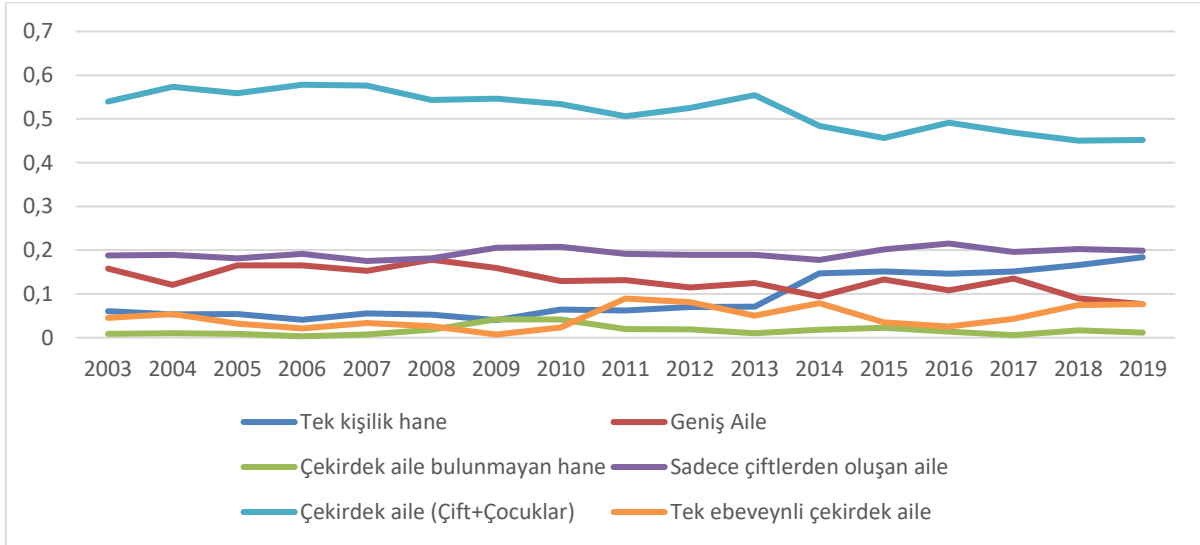
En zengin %1'lik grup hanehalkı tipleri açısından incelendiğinde en geniş kesimi çekirdek aileler oluşturmaktadır. Çekirdek ailelerin payı 2003-2010 döneminde yaklaşık %50 ile %63 arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2011 yılında %42,9'a kadar düşse de 2012 yılında %58,6'ya kadar yükselmiştir. Bu yıldan sonra genel eğilim azalış yönünde olmuştur ve 2016 yılından sonra %40 seviyelerinde seyrettiği görülmektedir. 2019 yılı oranı %41,6 olmuştur.

En zengin %1'lik grup içerisinde diğer önemli hanehalkı tipi ise yalnızca çiftlerden oluşan ailelerdir. Bu tip ailelerin oranı 2003 yılında %15,6 iken 2004 yılında %15,9'a kadar düşmüştür. 2010 yılına kadar sürekli artarak %31,4 seviyesine kadar yükselmiştir. 2012

yılında %20 seviyelerine kadar düşmüştür. 2014 yılından sonra %17 ile %27,5 arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. 2019 yılında bu oran %22,4 olmuştur.

Son yıllarda en zengin %1’lik kesim içinde önemi giderek artan bir diğer hanehalkı tipi ise tek kişilik hanelerdir. 2003 yılında %5,1 seviyesinde olan ve 2009 yılına kadar %5 veya altında seyreden bu hane tipinin oranı 2013 yılında %17,1’e kadar çıkmıştır. 2014 %11,7’ye düşmüş olsa da genel eğilim artış yönündedir ve 2019 yılı oranı %22,4’tür.

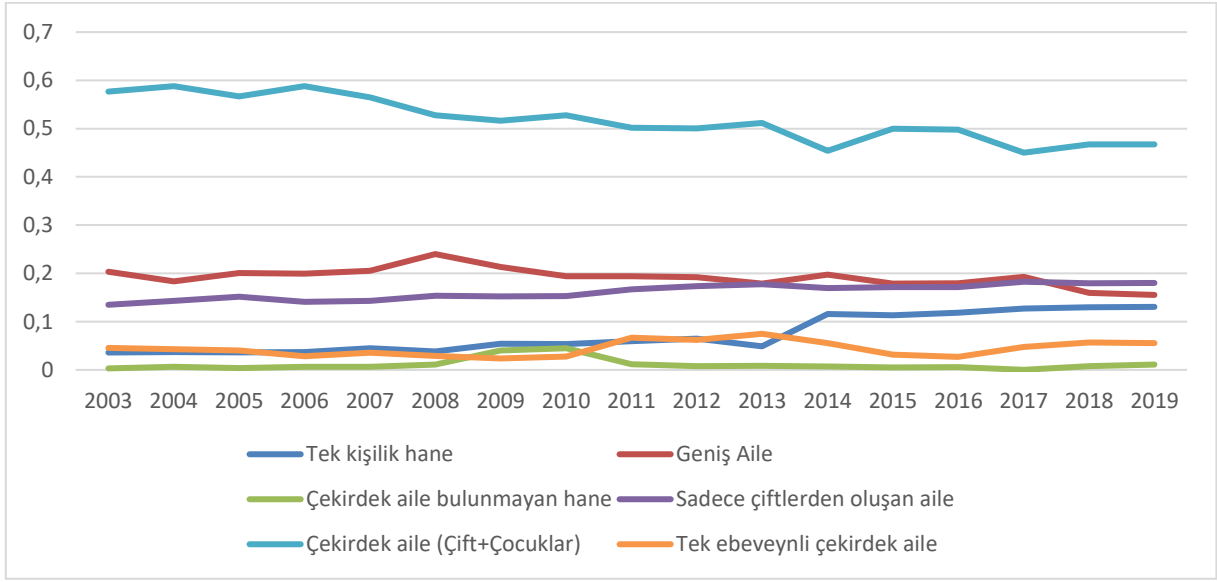
En zengin %1 içinde geniş ailelerin oranı 2003 yılında %13,6 iken 2007 yılında %16,4 olmuştur. Bu yıldan itibaren azalarak 2009 yılında %5 seviyesine kadar gerilemiştir. 2011 yılında bu oran %13,9’a yükselse de dalgalı bir azalış eğilimi içine girdiği ve 2019 yılında %5 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Şekil 30: Hanehalkı Tipleri Açısından En Üst %10

En üst 10’luk kesim hanehalkı tipleri açısından ele alındığında en büyük grubu çekirdek aileler oluşturmaktadır. 2003 yılında %54 olan çekirdek ailelerin oranı 2004-2007 arasında %57 seviyelerinde seyretmiştir. Bu dönemden sonra düşüş eğilimi içine girmiş ve

2015 yılında %45,6'ya düşmüştür. Takip eden yıllarda da genel olarak bu seviyeyi korumuş ve 2019 yılında %45,2 olmuştur. İkinci büyük grup olan sadece çiftlerden oluşan ailelerin oranı ise 2003-2019 döneminin tamamında %20 seviyelerinde seyretmiştir. Tek kişilik hanelerin oranı ise 2003 yılında %6 seviyesinde iken 2014 yılında %14,4 seviyesine, 2019 yılında ise %18,4'e kadar yükselmiştir. Geniş ailelerin oranı ise 2003-2009 arasında %15 seviyesi etrafında seyretmiştir. 2014 yılında %9,4'e 2019 yılında ise %7,6'ya düşmüştür.

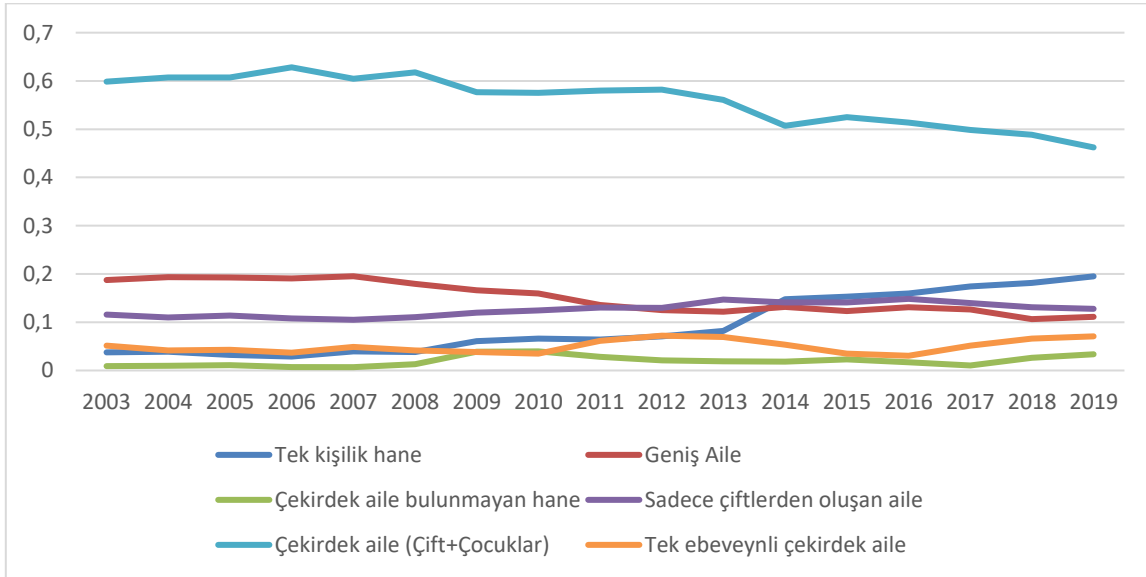
Şekil 31: Hanehalkı Tipleri Açısından Orta Sınıf

Orta sınıf hanehalkı tipleri açısından incelendiğinde en büyük grubu çekirdek aileler oluşturmaktadır. 2003-2007 döneminde %56-%59 aralığında seyreden çekirdek ailelerin oranı 2014 yılında %45,4'e kadar düşmüştür. Daha sonra %50 seviyesine yaklaşırsa da 2019 yılında bu oran %46,7 olmuştur.

Bu sınıfın en büyük ikinci hanehalkı tipi ise geniş ailelerdir. Geniş ailelerin orta sınıf içindeki oranı 2003-2014 yılları arasında 2008 ve 2009 yılları dışında her zaman %19 ile

%20 arasında olmuştur. 2015 yılından itibaren düşüşe geçen bu oran 2019 yılında %15,5'e kadar düşmüştür.

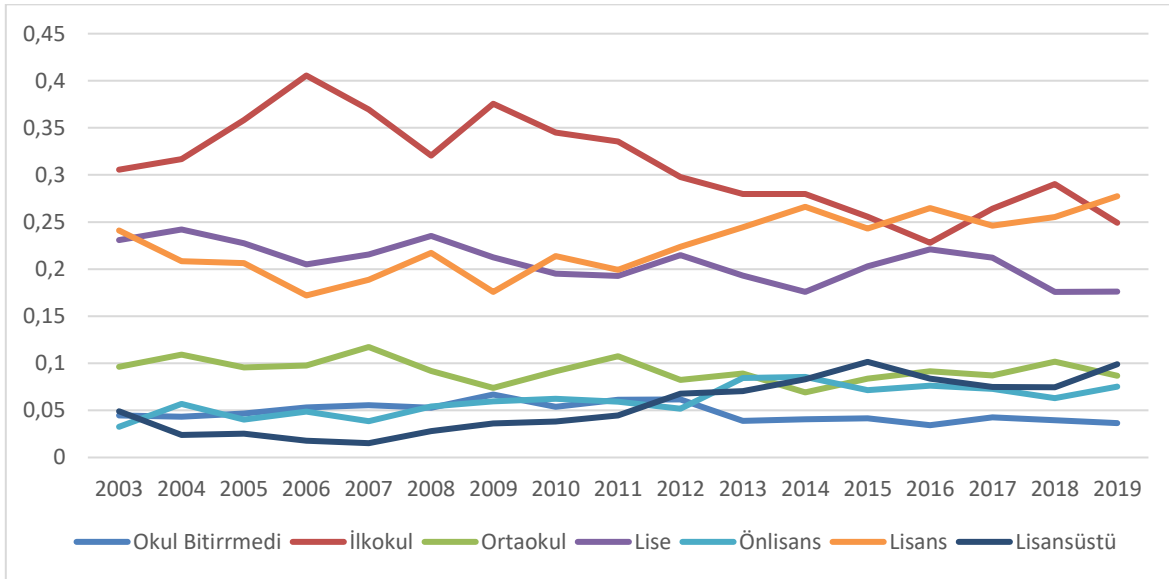
Yalnızca çiftlerden oluşan ailelerin oranı ise 2003-2019 arasında sürekli ancak yavaş bir artış içinde olmuştur. Orta sınıf haneler içindeki büyüklüğü 2003 yılında %13,5 iken 2019 yılında %18'e kadar yükselmiştir. Tek kişilik hanelerin büyüklüğü de 2003-2019 yılları arasında dikkat çekici bir biçimde artmıştır. 2003 yılında %3,6 olan bu oran 2019 yılında %13'e kadar yükselmiştir.

Şekil 32: Hanehalkı Tipleri Açısından En Alt %50

En yoksul %50'lik kesim içindeki en büyük hanehalkı tipi çekirdek ailelerdir. Bu hane tipinin en yoksul %50 içindeki büyüklüğü basamaklı biçimde azalmaktadır. Bu büyüklük 2003-2008 yılları arasında %60-%63 arasında değişirken 2009-2013 yılları arasında %56-%58 arasında değişmektedir. 2014-2017 yılları arasında da %50-%52,5 arasında değişmiştir. 2019 yılında ise %46,2'ye kadar düşmüştür.

Bu kesim içindeki geniş ailelerin büyüklüğü ise giderek azalmıştır. 2003-2007 yılları arasında %20 seviyesine yakın seyreden bu büyüklük, 2008 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. 2019 yılında %11 seviyesindedir. Yalnızca çiftlerden oluşan hanelerin oranı da 2003-2016 yılları arasında yavaş ancak sürekli biçimde artmış %11,6'dan %14,8'e kadar yükselmiştir. 2017 yılından itibaren düşerek 2019 yılında %12,8 olmuştur. Tek kişilik hanelerin en yoksul %50 içindeki büyüklüğü dikkat çekici biçimde artmıştır. 2003 yılında %3,7 olan bu oran 2019 yılında %19,5'e yükselmiştir.

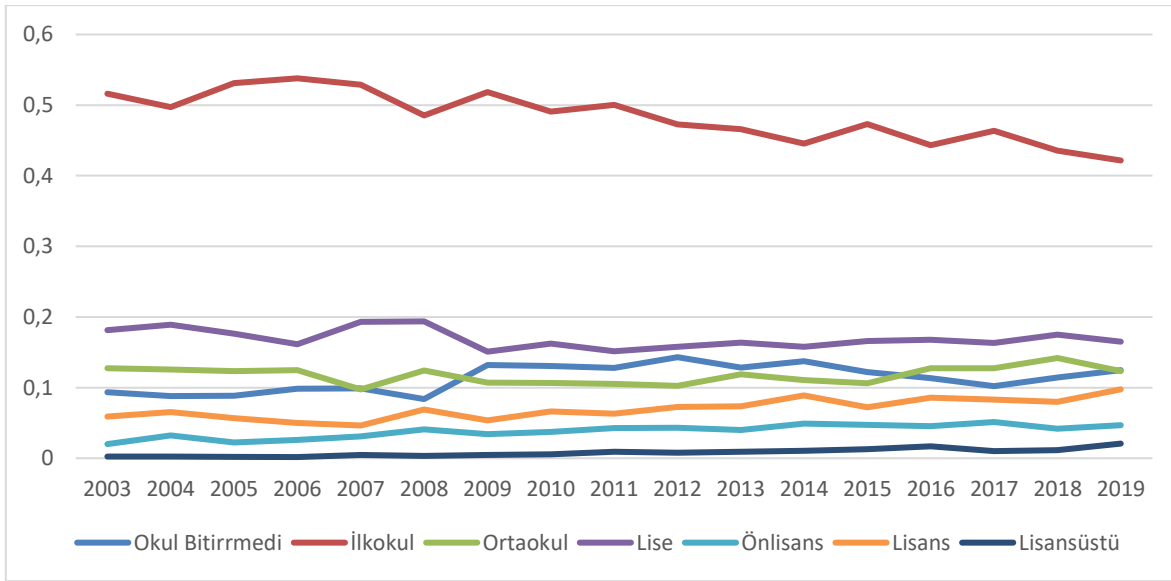
Şekil 33: Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumuna Göre En Üst %10

Haneleri hanehalkı sorumlusunun eğitim durumuna göre sınıflandırdığımızda en zengin %10'un içinde en büyük paylardan biri ilköğretim mezunlarına aittir. Bu pay 2003 yılında %30,5 iken 2006 yılında %40,5'e kadar çıkmıştır. Bu yıldan sonra keskin bir düşüş eğilimi içine girmiş ve 2016 yılında %22,8'e kadar düşmüştür. 2019 yılında ise bu pay %24,9 seviyesindedir.

2003 yılında %24,1 seviyesinde olan lisans mezunlarının oranı 2006 yılında %17,2'ye kadar düşmüştür. Bu yıldan sonra artış eğilimi içine girmiş ve 2019 yılında %27,7'ye kadar

yükselmiştir. Lise mezunlarının payı ise 2003 yılında %23 iken; bu pay 2011 yılında %20'ye, 2014 yılında %17,5'e kadar düşmüş 2019 yılında da aynı seviyede kalmıştır. Lisansüstü eğitim alanların oranı ise 2003 yılında %4,9 iken bu oran yılında 2007 yılında %1,5'e kadar düşmüştür. Bu yıldan artış eğilimi içinde olmuş ve 2015 yılında %10,1 seviyesine kadar yükselmiştir. 2019 yılında da %9,9 seviyesinde bulunmaktadır.

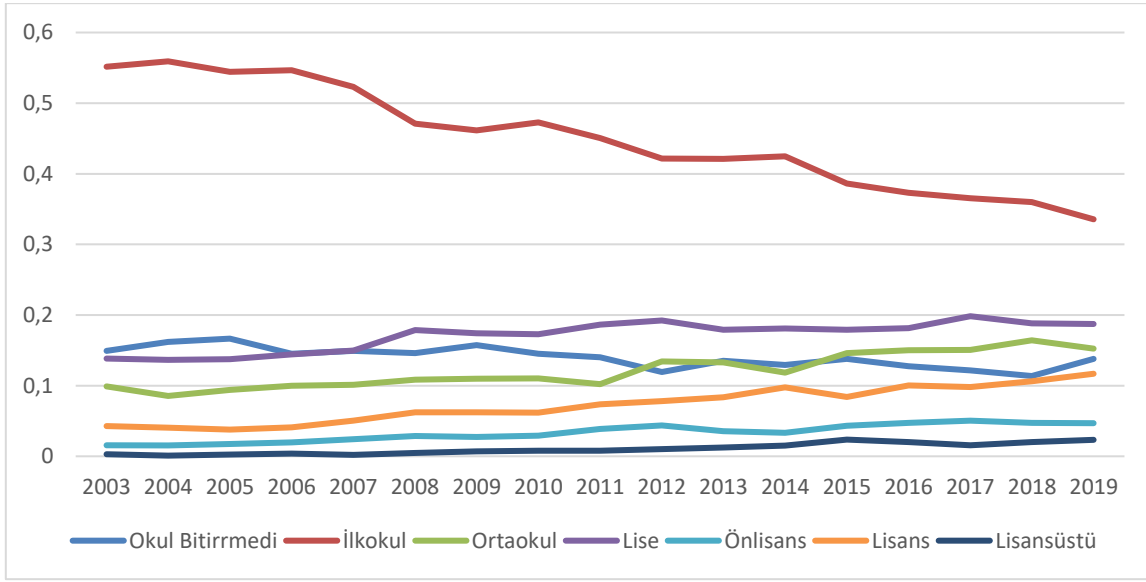
Ortaokul mezunu olanların oranı 2003-2008 yılları arasında %10 seviyelerine yakın seyretmektedir. Bu oran 2009 yılında %7,3 seviyesine düşmüştür. Bu yıldan sonra artış eğilimi içinde olmuş ve 2018 yılında %10,1'e kadar yükselmiştir. 2019 yılı seviyesi ise %8,6'dır. 2003 yılında %3,2 olan ön lisans mezunlarının oranı da 2014 yılında %8,5'e kadar çıkmıştır. 2019 yılında ise %7,5 seviyesindedir.

Şekil 34: Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumuna Göre Orta Sınıf

Orta sınıf içindeki hanelerin hanehalkı sorumluları arasındaki de en büyük grup olan ilkokul mezunlarının oranı 2003 yılında %51,6'dan 2019 yılında %42,1'e düşmüştür. Lise mezunlarının oranı da 2003 yılında %18,1'den 2019 yılında %16,5'e düşmüştür. Orta okul mezunlarının oranı pek değişmemiştir. 2003 ve 2019 yıllarında %12 seviyelerindedir. 2003

yılında %9,3 olan okul bitirmeyenlerin oranı 2014 yılında %13,7'ye kadar çıkmıştır. 2019 yılında da %12,5 seviyesindedir. 2003 yılında %5,8 olan lisans mezunlarının oranı 2019 yılında %9,7'ye kadar çıkmıştır. Ön lisans mezunlarının oranı 2003 yılında %2'den 2019 yılında %4,6'ya yükselmiştir. Lisansüstü mezunların oranı da 2003 yılında %0,2'den 2019 yılında %2'ye yükselmiştir.

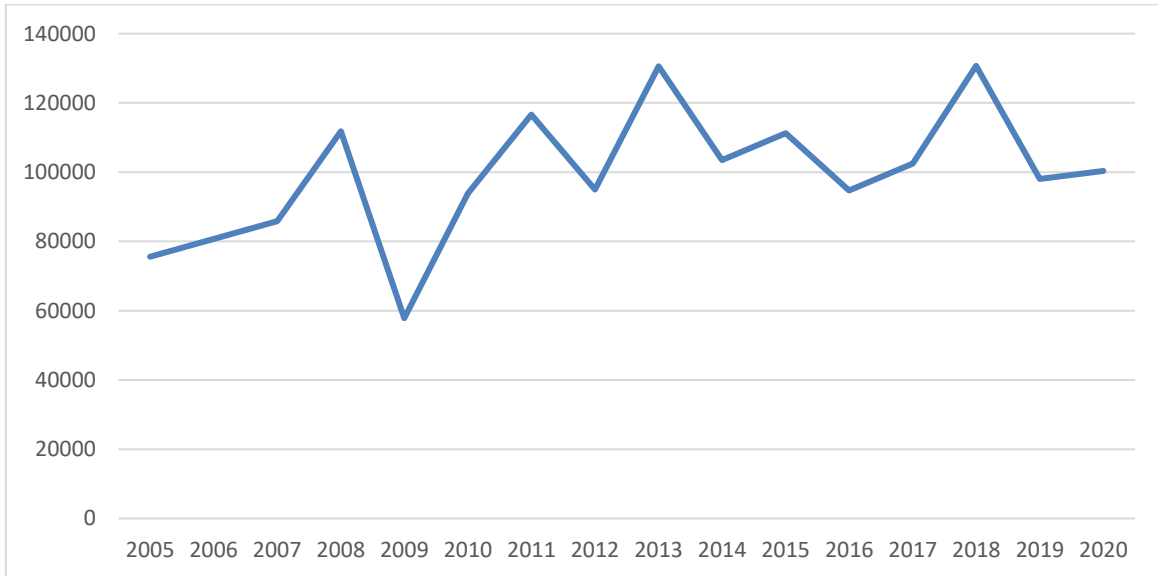

Şekil 35: Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumuna Göre En Alt %50

En yoksul %50'deki hanelerin hanehalkı sorumlularının içindeki ilkokul mezunu oranı 2003 yılında %55,1 iken 2019 yılında %33,5'e kadar düşmüştür. 2003 yılında %14,9 olan okul bitirmeyenlerin oranı 2019 yılında %13,7'ye düşmüştür. Lise mezunlarının oranı ise 2003 yılında %13,8 iken 2019 yılında 18,7'ye yükselmiştir. Ortaokul mezunlarının oranı ise 2003 yılında %9,9 iken 2019 yılında %15,2 olmuştur. Lisans mezunlarının 2003 yılında %4,2 olan oranı 2019 yılında %11,6'ya yükselmiştir. Ön lisans mezunlarının oranı ise 2003 yılında %1,5'ten 2019 yılında %4,5'e yükselmiştir. Lisansüstü eğitim alanların oranı da 2003 yılında %0,3'ten 2019 yılında %2,3'e yükselmiştir.

2.3.1. Verilerin Zengin Kişiler Listeleriyle Birleştirilmesinin Analiz Sonuçlarına Etkileri

Çalışmada kullandığımız zengin kişiler listesi 2005-2020 yılları arasında yayınlanan Forbes Dergisi'nin Türkiye edisyonunun oluşturduğu listelerdir. Bu listeler oluşturulurken bu kişilerin sahip olduğu ya da pay sahibi olduğu halka açık şirketlerin piyasa değerlerinden yola çıkılmakta ve halka açık olmayan şirketler için ise bu şirketlere doğrudan başvurarak değerlendirilmektedir. Forbes dergisi yaptıkları hesaplamaların oldukça muhafazakâr olduğunu, listede bulunan bazı kişilerin servetlerinin olması gerekenden daha düşük hesaplanmış olabileceğini, listede yer alan kişilerin servetlerinin en az listede yazan miktarda olduğunu ifade etmektedir (Balcı Çavdar ve Turan, 2010: 60; Balcı Çavdar ve Turan, 2011: 45). Şirketlerin piyasa değerlerinin net değerini yansıttığını ifade edilmektedir (Güven, 2019: 14).

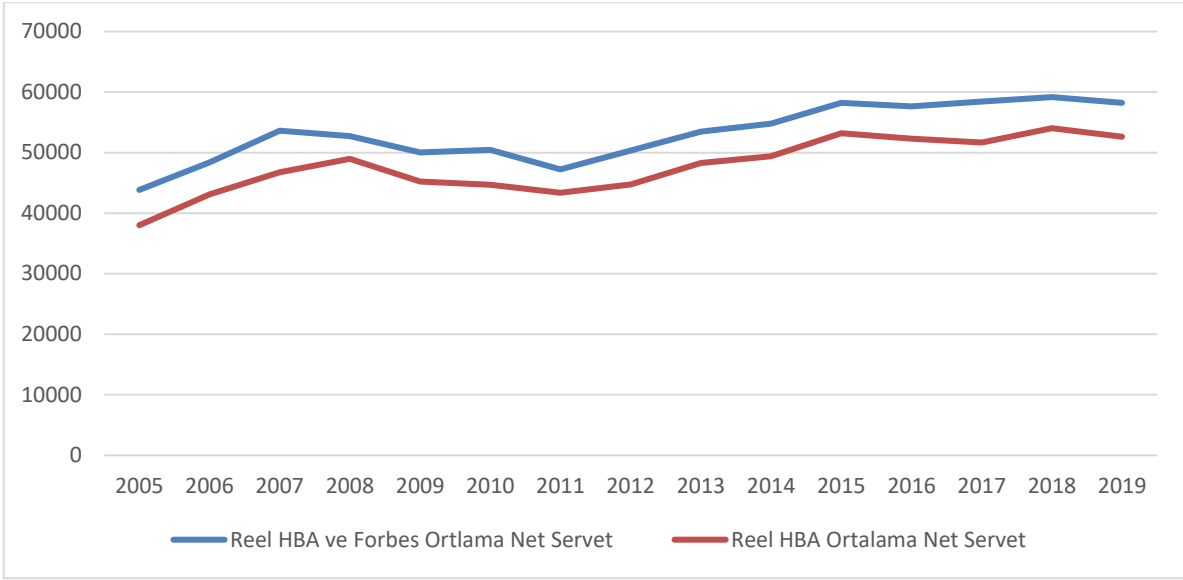

Şekil 36: Forbes Listesindeki Kişilerin Toplam Serveti (Milyon \$)

Listede bulunan toplam kişi sayısı 100 ila 159 arasında değişmektedir. Bu farklılığın nedeni dergi belirli yıllarda ilk 100 dışında kalmış, ancak oldukça yakın servete sahip

kişilerin servetlerini de “sınırdakiler” başlığı altında listelemektedir. En üst servet grubunun temsiliyetini arttırmak adına bu kişilerin servetleri de analizde kullanılmaktadır. Listedeki dolar milyarderleri sayısı 13 (2009) ile 44 (2013) arasında değişmektedir. Listede bulunan tüm kişilerin net servet büyüklüğü ise en düşük 57,8 milyar dolar (2009) ile en yüksek 130,7 milyar dolar (2018) arasında değişmektedir. Ancak bu sayılar genellikle yılsonu büyüklükleri değildir. Derginin yayımlanmasından bir önceki aydaki büyüklüklerdir. Bu nedenle bu büyüklükler derginin yayımlanmasından önceki ayın ortasındaki TCMB döviz kurundan TL’ye dönüştürülmüş ve bu tarih ile yılsonu arasındaki BIST100 endeksindeki değişim dikkate alınarak yeniden hesaplanmıştır. Bu listelerin çoğu Forbes dergisinin mart sayısında yayımlandığından servetler şubat ayının ortasındaki kurdan TL’ye dönüştürülmüş ve bu tarih ile bir önceki yılın aralık ayının son günü arasındaki BIST100 endeksindeki değişim dikkate alınarak servetler yeniden hesaplanmıştır. Bu büyüklükler Hanehalkı Bütçe Araştırması ile birleştirilirken listede bulunan kişilerin tekil haneleri temsil ettikleri varsayılmıştır.²

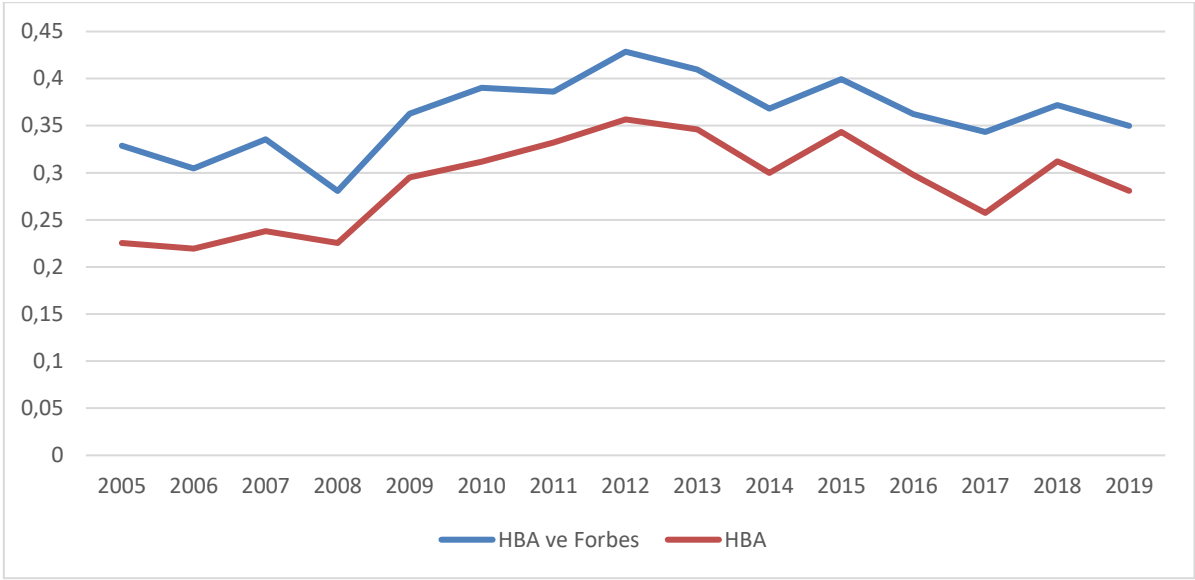
² Mikro veri setine bu haneler eklendikten sonra başvuru standart uygulama dağılımının üst kuyruğunun temsiliyetini düzeltmek için Pareto interpolasyonu yapılmıştır. R programındaki “gpinter” uygulaması ile yapılan interpolasyonda dilimlerin payları ve gini katsayısı açısından anlamlı bir fark bulunmadığından doğrudan zengin kişiler mikro veri setine eklendikten sonra yapılan analiz sonuçları verilmiştir.

Şekil 37: Forbes Listesinin Ortalama Net Servete Etkisi

Veriler Forbes Dergisi'nin Türkiye edisyonunun yayımladığı en zengin kişiler listesi ile 2005-2019 dönemi için birleştirildiğinde tablonun oldukça değiştiği görülmektedir. Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere Forbes listesinin veri setine dâhil edilmesiyle ortalama net servet büyüklüğünün yükseldiği ancak eğilimin değişmediği gözlenmektedir. Ortalama net servet büyüklüğünün artışı %7,7 (2008) ile %15,3 (2005) arasında değişmektedir. Veri setine eklenmiş olan 100 ile 159 kişinin servetinin ortalama serveti böylesi bir oranda arttırması eşitsizliğin boyutunun hanehalkı bütçe araştırması ve hanehalkı finansal bilançosundan faydalanarak ulaştığımız sonuçlardan daha büyük olduğunu göstermektedir.

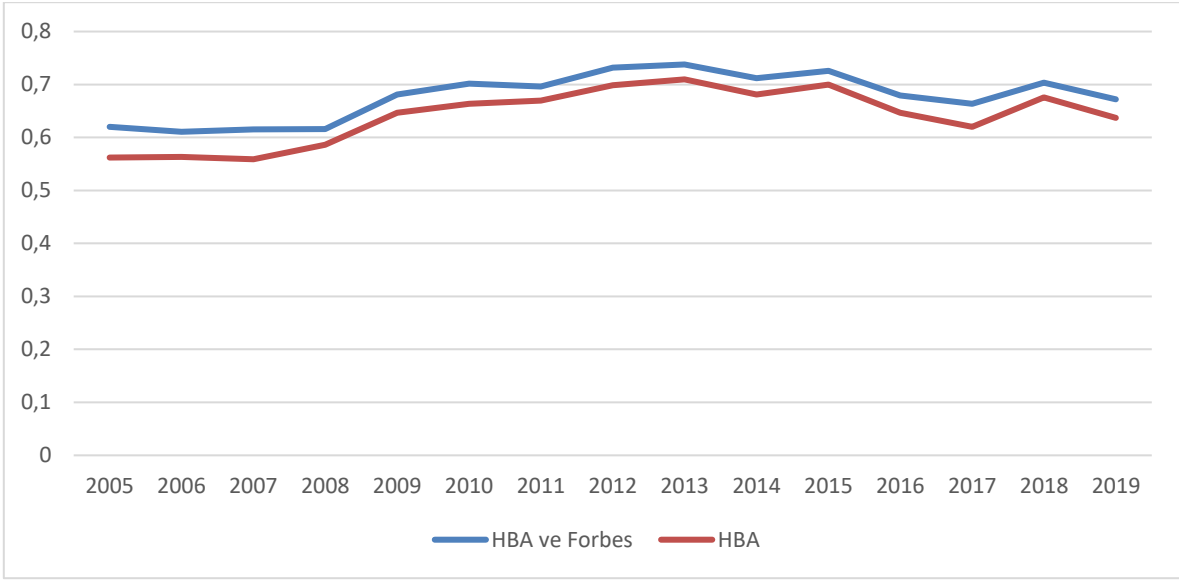
2003 yılında 43836 TL olan ortalama net servet 2007 yılında 53640'a kadar yükselmiştir. 2011 yılına kadar düşüş göstererek 47216 TL'ye kadar düşmüştür. 2015 yılına kadar dikkate değer bir artış göstererek 58216 TL'ye kadar çıkmıştır. Bu yıldan sonra durgun bir seyir izlemiş ve 2019 yılında 58196 TL olmuştur. Toplam servet büyüklüğü de bu dönemde ortalama %4,5 oranında büyümüştür.

Şekil 38: En zengin %1'in Servetinin Karşılaştırılması

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü üzere en zengin %1'in servetten aldığı pay Forbes listesindeki kişilerin eklenmesi ile yükselmiştir. Bu artışın oranı %45,6 (2005) ile %16,3 (2011 ve 2015) arasında değişmektedir. 2005 yılında %32,8 olan bu pay 2008 yılında %28'e kadar düşmüştür. Takip eden dönemde 2012 yılına kadar yükselerek %42,8'e çıkmıştır. 2017 yılında ise %34,3'e kadar düşmüştür. 2019 yılında ise %35 seviyesindedir.

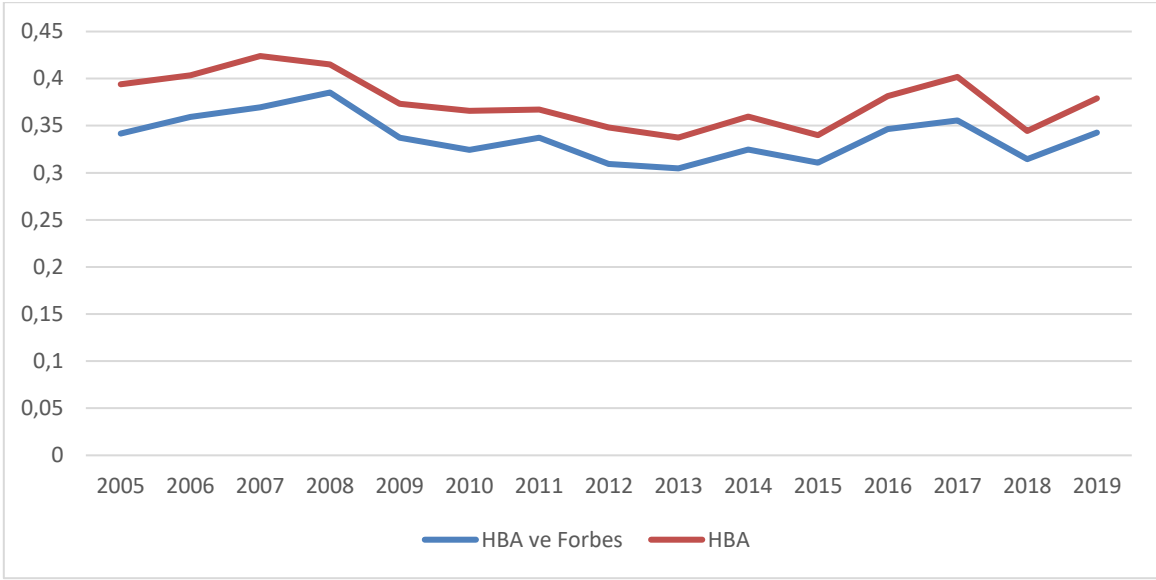
Genel olarak incelendiğinde en zengin %1'in aldığı payın küresel finansal krizden önemli ölçüde etkilendiği görülmektedir. Kriz sonrasında Fed'in bilanço genişletmesi ve düşük faiz politikası en zengin %1'in servetini önemli oranda arttırmıştır. 2014 yılında bilanço genişlemesinin yavaşlamasıyla beraber bu kesimin payında azalış başlamıştır. 2016 yılında faiz artışlarının başlamasıyla beraber takip eden yıllarda azalış hızı daha da yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler rağmen 2019 yılı payı 2005 seviyesinin %8,7 üzerindedir.

Şekil 39: En Zengin %10'un Servetinin Karşılaştırılması

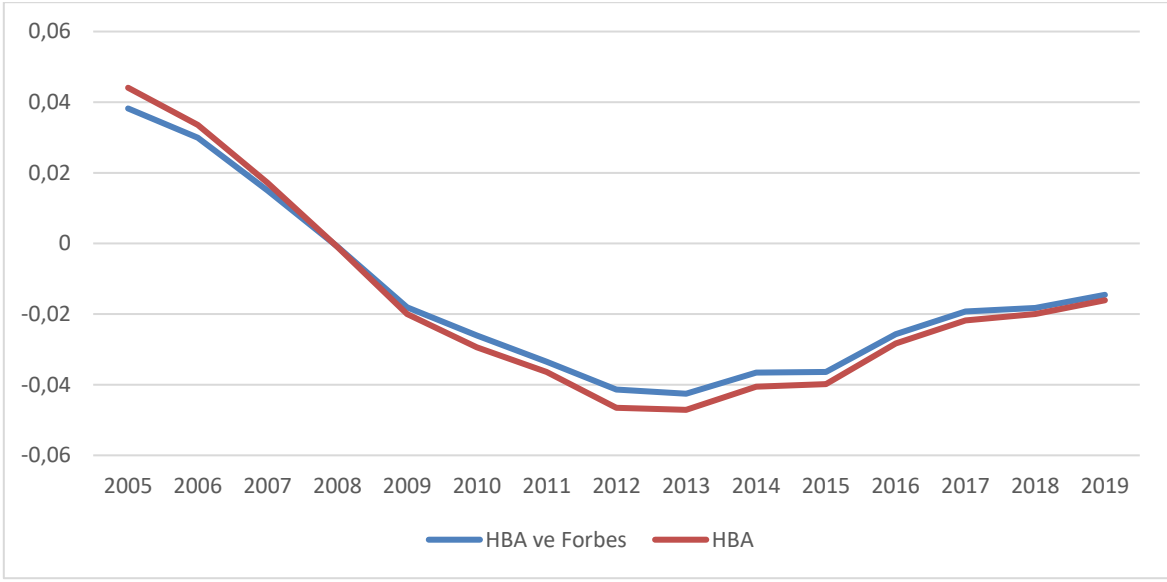
Forbes listesinin birleştirilmesiyle en zengin yüzde %10'un serveti ise en yüksek %10,3 (2005), en düşük %3,9 (2013) daha yüksek tahmin edilmektedir. 2005 yılında %62 olan en zengin %10'un payı 2008 yılına kadar yatay bir seyir izlemiştir. 2009-2013 yılları arasında %73,7'ye kadar yükselmiştir. 2015 yılına kadar da %72,5 ile seviyesini korumuştur. Takip eden dönemde 2017 yılına bir düşüş seyrine girmiş ve %66,3'e kadar düşmüştür. 2019 yılındaki pay ise %67,1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Yukarıda en zengin %1 için yapılan analiz 2008 yılı sonrası için en zengin %10 için de geçerlidir. En zengin %10'un servetten aldığı pay da 2005-2019 döneminde %8,2 oranında artmıştır. Her iki grubun serveti birlikte hareket etmektedir. Bunun bir nedeni de en zengin %10'un servetinin yarısından çoğunun en üst %1'de yoğunlaşmış olmasıdır.

Şekil 40: Orta Sınıf %40'ın Servetinin Karşılaştırılması

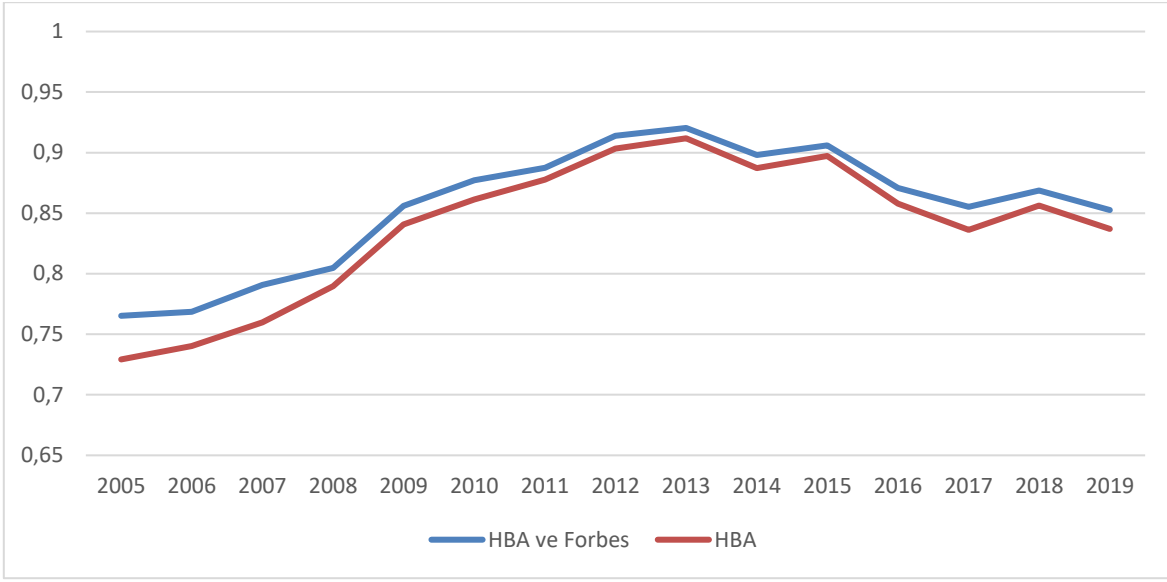
Orta sınıf olarak adlandırılan en zengin %10'un altındaki %40'lık kesimin payı ise %7,1 (2008) ile %13,3 (2005) arasında daha düşük tahmin edilmektedir. 2005 yılında %34,1 olan bu pay 2008 yılında %38,5'e kadar çıkmakta 2013 yılında ise %30,4'e kadar düşmektedir. 2017 yılına gelindiğinde ise %35,5 seviyesine kadar yükselmiştir. 2019 yılında ise %34,2 seviyesindedir. Genel olarak incelendiğinde orta sınıfın servet payının en zengin %10 ile, özellikle 2008 yılı sonrasında, karşıt yönde hareket ettiği görülmektedir. Buna karşılık toplam servetten aldığı pay %30'lu seviyelere kadar düşmüş olsa da dönem sonunda konumu koruduğu görülmektedir.

Şekil 41: En Alt %50'nin Servetten Aldığı Payın Karşılaştırılması

En yoksul %50'nin servetten aldığı pay ise 2005 yılında %13,3 düşük tahmin edilirken, 2008 yılından sonra ise en az %7,1 (2008) ile en fazla %11 (2012 ve 2017) oranları arasında daha yüksek tahmin edilmektedir. 2005 yılında %3,8 olan bu pay 2013 yılında ise -%4,2'ye kadar düşmektedir. Bu yıldan sonra artış içinde olmuş ve 2019 yılına gelindiğinde ise -%1,4'e kadar yükselmiştir.

Genel olarak ele aldığımızda toplumun en yoksul kesimini oluşturan en alt %50'nin net servetinin en üst %10 ve %1 ile karşıt bir seyir içindedir. Bu kesimin servetinin 2008 krizi sonrasında dikkat çekici bir biçimde negatife düştüğü görülmektedir. 2013 yılı sonrasında kısmi bir iyileşme görülse dahi en alt %50'nin net serveti halen negatiftir ve asla 2008 yılı öncesi seviyelerine yaklaşmamıştır. Bu durumda en alt %50'nin yükümlülüklerindeki artan payının etkisi büyüktür. Yükümlülüklerin artmasının ardındaki önemli bir neden de 2001 ve 2008 krizleri sonrası artan işsizliktir.

Şekil 42: Gini Katsayısının Karşılaştırılması

Gini katsayısı³ ise en az %0,9 (2013 ve 2015) ile en çok %4,9 (2005) oranları arasında daha yüksek tahmin edilmektedir. Gini katsayısı 2005 yılında 0,768 iken 2013 yılında 0,920'ye kadar yükselmiştir. 2015 yılına kadar 0,90 üzerindeki seviyesini korumuştur. 2017 yılında ise 0,855'e 2019 yılında ise 0,852'ye kadar düşmüştür.

Genel olarak incelendiğinde verilerin Forbes Dergisi'nin zengin kişiler listesiyle birleştirilmesi en zengin %1'in ve %10'un servetinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Serilerin eğiliminde ise herhangi değişim bulunmamaktadır. Orta sınıf olarak adlandırılan %40'luk kesimin servetten aldığı payın ise daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Orta sınıfın zenginleşmediği konumunu koruduğu görülmektedir. En yoksul %50'nin payı ise 2005-2007 dönemi dışında daha yüksek olmuştur. Bunun nedeni ise listeye eklenen zengin kişilerin servetinin toplam net serveti artırması sonucunda paydanın büyümesi nedeniyle negatif olan oranın sifira daha yaklaşarak büyümesidir. Tüm bu veriler ışığında eşitsizliğin boyutunun daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Dönem sonunda orta sınıf konumu korunurken en

³ Dağılımların Lorenz eğrileri Ek 2'de yer almaktadır.

zengin %1 ve %10'un payının artmasına karşılık en yoksul %50'nin payının düşmesi gini katsayısının artışının altında yatan temel nedendir. Mülksüzleştirilen birikim tezi daha net bir biçimde doğrulanabilmektedir. Gini katsayısı 2005-2019 döneminde %11,4 oranında artmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERVETİN VERGİLENDİRİLMESİ

Servetin vergilendirilmesi konusu 2008 Krizi sonrasında yeniden yükselmeye başlayan gelir ve servet eşitsizliği çalışmalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çalışmanın bir önceki bölümünde de görüldüğü gibi Türkiye’de servet eşitsizliği oldukça yüksektir. Çalışmanın bu kısmında öncelikle servet vergilerinin tarihçesi tartışılacak ve iktisadi düşünce içindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ardından servet vergilerinin türleri ve işlevleri açıklanacaktır. Daha sonra ise dünyada ve Türkiye’de uygulanan servet vergileri incelenecektir.

3.1. Servet Vergileri

Servet vergileri, bu kavrama dahil olan muhtelif taşınır ve taşınmaz varlıkların değerinin bir kısmından ya da tamamından alınan doğrudan vergilerdir. Blumenstein’a göre servet vergisi bir kişiye ait olan tüm mal ve haklardan özel hukuk ilkelerine göre toplanan bir vergidir. Groves’a göre ise “en geniş anlamıyla servet vergisi değişim değerine sahip maddi ve gayri maddi bütün servet üzerinden alınan vergi” şeklinde adlandırılmaktadır (akt: Tuncer, 1966: 29).

Taşınır (menkul) varlıklara ilişkin vergiler bireylerin kişisel durumları dikkate alınarak uygulanan, öznel bir niteliği bulunan, genel servet vergileridir. Taşınmazlardan (gayrimenkuller) alınan servet vergileri ise eski çağlardan beri yaygın olarak kullanılan, nesnel bir niteliği bulunan, emlak vergileridir (Turhan, 1998: 170-171).

3.1.1. Tarihte Servet Vergileri

Varlık vergilerinin geçmiş mali sistemlerde önemli bir rolü bulunmaktaydı. Çoğunlukla savaş zamanlarında uygulanan varlık vergilerinin ilk örneklerine Antik Yunanistan'da ve Roma İmparatorluğu'nda rastlanmaktadır. Bu dönemlerde verginin konusunu gayrimenkullerin değeri oluşturmaktadır. Ayrıca sahip olunan hayvanlar ve köleler ile birlikte mücevherat da, maddi durumun bir göstergesi sayıldığından, vergiye tabiidir. Servet vergileri Roma İmparatorluğu'nun varisleri Cermen-Roman devletlerinde kişisel vergilerin özgür kişiler için aşağılayıcı bir mükellefiyet olarak algılanması sebebiyle tepkiler ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle önemini kaybetmiştir (Turhan, 1998: 171).

12. yüzyılın sonlarında Haçlı seferlerini finanse etmek için toplanan servet vergisi, 13. yüzyılda yine senyörlerin verdiği görevlerin yerine getirilmesi için ya da bölgesel yönetimlerin ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılmıştır. Bu vergiler taşınmazlardan alınıyordu ve diğer alanlardan vergi almanın zorluğu da dikkate alınırca, giderek artan savaşlar nedeniyle ağırlığı da artmıştır. Bu vergiler 15. yüzyıldan itibaren düzenli vergiler haline gelmiştir. Genel servet vergisi gelirleri 17. yüzyıla gelindiğinde ise yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu nedenle bina, işletme sermayesi ve arazi gibi servetin belli türlerini hedefleyen vergiler toplanmaya başlamıştır. Daha sonraları ise bu varlıklardan kaynaklanan gelirlerden vergi alınmaya başlanmıştır. Böylece günümüzdeki gelir vergilerinin ilk emsalleri görülmüştür (Turhan, 1998: 171-172).

3.1.2. İktisadi Düşüncede Servet Vergilerinin Yeri

3.1.2.1. Adam Smith

Politik iktisadın kurucusu sayılan Adam Smith Milletlerin Zenginliği eserinin son kısmını (5. Kitap) kamu gelirlerine ve harcamalarına ayırmıştır. Smith'e göre vergilerin tamamı rant, kar veya ücret biçimindeki gelirden ödenir. Ancak vergi esas olarak kendisine isabet eden gelir türünden ödenmez. Çünkü vergi yansıması söz konusu olur. Vergilere vatandaşlar gelirleri oranında katılmalıdır. Bu vergiler keyfi olmamalı ödeme zamanı, miktarı ve biçimi herkes için kesin olmalıdır. Vergi mükellef için en uygun zamanda tahsil edilmelidir. Vergi halka mümkün olduğunca az yük getirmeli, verimsizlik yaratmamalı ve üretimi azaltmamalı vergiden kaçınmayı ve vergi kaçakçılığını teşvik etmemelidir (Smith, 2006: 927-929).

Smith eserinde servet vergilerinden ilk olarak arazi vergilerinden bahseder. Bu vergilerin her bölgedeki arazilere belirli bir çizelgeye göre rant takdir edilmesiyle konulabilir. Vergi arazilerin rantlarındaki ve verimliliklerindeki değişime uygun olarak da değişebilir. Smith'e göre İngiliz arazi vergisi de ilk uygulamaya girdiğinde böyle bir vergidir. Ancak zaman içinde toprakların verimliliği bölgeler arasında farklı biçimde değişmiştir. Bunun yanında takdir edilen değer gerçek değer gerisinde kalmıştır. Bu nedenle hem vergi adaletsiz bir vergi haline gelmiştir hem de devlet reel olarak gelir kaybına uğramıştır. Buna çözüm olarak arazi kira sözleşmelerinin Venedik'te olduğu gibi belirli bir kütüğe kaydedilmesi ve arazi rantlarındaki değişimin kontrol edilmesini önermektedir (Smith, 2006: 930-934).

Smith'e göre kentsel gayrimenkullere getirilecek ev ve arsa vergileri de evlerin kirasına göre belirlenmelidir. Kullanılmayan ev ve arsalardan vergi alınmamalıdır. Vergi matrahının belirlenmesinde arazi vergisinde önerisine benzer bir öneriyi yapmaktadır (Kira sözleşmelerinin kütüğe kaydedilmesi). Ev veya arsayı kullananın mal sahibi olması durumunda ise benzer bir gayrimenkulün kirasının esas alınabileceğini ifade etmektedir. Gayrimenkulün inşa değeri üzerinden alınacak olan %15-20 oranındaki verginin varlıklı kesim üzerine çok ağır bir yük getireceğini ifade etmektedir (Smith, 2006: 950).

İngiltere'de evler ve arsalardan arazi vergisi adı altında vergi alınmaktadır. Vergi matrahı belirli bir çizelgeye göre takdir edilmektedir ve uygulamada kiraya verilmeyen gayrimenkullerden vergi alınmamaktadır. Aynı dönemde Hollanda'da ise evlerin değeri üzerinden, kiraya verilirse de %2,5 oranında vergi alınmaktadır. Piyasa faizi bu dönemde %3 civarındadır. Bu nedenle vergi Smith'e göre oldukça ağırdır. Ancak evlerin vergi değeri piyasa değerinin oldukça altında tutulmaktadır. Bu nedenle İngiliz vergi sistemine daha olumlu yaklaşmaktadır. Bunun yanında evlerden karinelere göre (pencere sayısı, ocak sayısı vb.) alınacak bir vergi de oldukça adaletsizdir. Çünkü bu vergi evlerin konumlarını ve değerlerini dikkate almamaktadır. Bu nedenle verginin yükü daha çok yoksullara düşmektedir (Smith, 2006: 952-954).

Smith'e göre sermayeden ve sermayenin getirisi üzerinden alınacak bir vergi arazi vergilerinden oldukça farklıdır. Bunun ilk nedeni kişinin elindeki sermaye değerini bilmenin gayrimenkul değerini bilmekten zor olması, bu değer sürekli değişmesi ve bu araştırmanın ticari hayatın gizliliğini ihlal etme riskidir. Diğer neden ise sermayenin kolayca yer değiştirebilir olmasıdır (Smith, 2006: 957). Smith'in bu konudaki görüşleri oldukça dikkat çekicidir.

“...Toprak yerinden oynatılmayan bir şey olduğu halde, sermaye kolayca başka yere aktarılabilir. Toprak sahibi ister istemez, mülkünün bulunduğu belli ülkenin yurttaşdır. Sermaye sahibi ise, haklı olarak, cihanın yurttaşdır ve kesinlikle herhangi belli bir ülkeye bağlı değildir. Ağır bir vergi konulmak üzere can sıkıcı bir soruşturmaya uğrayabileceği ülkeden ayrılıverme eğilimindedir ve sermayesini, daha başı dinç olarak ya işini görebileceği ya servetinin tadını çıkarabileceği bir başka ülkeye götürür. Sermayesini aktarma etmekle, ayrıldığı ülkede onun sürdürmüş olduğu bütün çalışmaya son verir. Toprağı işleyen sermayedir; emeği işe koşan sermayedir. Herhangi belli bir ülkeden sermaye kaçtıracak yatınlıkta bir vergi, gerek hükümdar için, gerek toplum için, her gelir kaynağını aynı derecede kurutmaya vesile olur. Yalnız sermaye kârları değil, arazi geliri ile emek ücretleri de, sermayenin başka yana aktarılması yüzünden, ister istemez az çok eksilir”(Smith, 2006: 957).

Yukarıdaki nedenleri ileri sürerek sermayeden alınacak vergilerin her yerde düşük tutulduğunu ifade etmiştir. İngiltere’de arazi vergisi aracılığıyla sermaye üzerinden vergi alınmak istendiğinde bu oranın yasal getiri oranının %20’si olarak hesaplandığını ifade etmektedir. Bu getiri oranı ilk başlarda %6 iken daha sonra yüzde %5’e düşürülmüştür. Yani sermayenin üzerindeki vergi oranı %1,2’den %1’e düşürülmüştür. Ayrıca Smith’e göre arazilerin vergiye tabii değeri piyasa değerlerinin yarısı civarında iken sermayenin vergiye tabii değeri piyasa değerinin piyasa değerinin %2’si civarındadır. Yani sermayenin tabii olduğu gerçek vergi oranı yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı yok denecek kadar azdır. Oysa aynı dönemde Hamburg’da %0,25 oranında; İsviçre’de de kantonlar arasında oranı değişen bir genel servet vergisi uygulanmaktadır. Smith’e göre bu durum vatandaş ve devlet arasındaki güven ilişkisinin yüksek olduğu küçük cumhuriyetlere özgüdür (Smith, 2006: 958-959).

Smith'e göre her tür varlığın ölüm halinde ve bağışlanması sonucunda el değiştirmesinden vergi alınabilir. Ancak bu vergi mirasçıyı yoksullaştırmamalıdır. Ancak ve ancak mirasçı zenginleşiyorsa veraset vergisi alınmalıdır. Ancak bu vergilerin servetin değerini azaltıcı etkisi olduğu kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu nedenle kaynakların üretken olmayan devlet harcamalarına ayrılmasına neden olurlar (Smith, 2006: 970-971, 975).

Her kişiden servetine göre vergi almak oldukça zordur. Bunun nedeni servetlerin büyüklüğünün sürekli değişiyor olmasıdır. Bunun için her yıl bir kontrol yapılmalıdır. Bunun yerine servet büyüklüğünün tahmin edilmesi sonucu vergi takdir edilmesi keyfiliğe yol açacaktır. Bunun yanında kişiler arasında sınıf farkı gözetilmeksizin servet büyüklüğüne göre vergi alınmalıdır. Aksi durum eşitliğe aykırı olacaktır. Eğer bu vergi hafif bir vergi ise keyfiyete ve eşitsizliğe katlanılabilir. Ancak vergi ağır ise kişiler bu vergiye katlanmak istemeyeceklerdir. Bu vergilerin masrafları az ve düzenli gelir sağlayan vergilerdir. Yoksulların refahına önem verilmeyen ülkelerde ağır bir biçimde uygulanmaktadır (Smith, 2006: 981-984).

3.1.2.2. David Ricardo

Ricardo'ya göre bir ülkede vergiler o ülkenin ya gelirinden ya da sermayesinden ödenir. Hükümetin uyguladığı yeni vergiler üretim artışı ya da özel tüketim azalışı ile yoluyla karşılanıyorsa, vergi ülkenin gelirinden ödenecektir. Eğer üretim artışı ya da özel tüketimde bir azalma söz konusu değil ise vergi ülkenin sermayesinden ödenecektir. Böylece emeğin geçimine ayrılan kaynaklar azalacaktır. Vergiler ülkenin gelecekteki üretken kapasitesini azaltıcı etki gösterecektir (Ricardo, 2008: 123-125).

Ricardo veraset ve intikal vergilerinin etkileri konusunda Smith ile aynı fikirdedir. Bu vergiler varlıkların değerini azaltırlar. Üretimin arttırılması için kullanılacak kaynaklar üretici olmayan devlet harcamalarını finanse edecektir. Bu nedenle de gelecekteki üretim kapasitesinin azalmasına neden olurlar (Ricardo, 2008: 126-127).

Ricardo'ya göre toprağın rant değeri üzerinden alınan genel bir arazi vergisinin yükü kiracıya aktarılacaktır. Kiracı ise bunu telafi etmek için mahsul fiyatlarını arttıracaktır. Bu durumda emeğin değişim değerini belirleyen temel ürünlerin fiyatlarındaki artış ücretlerin de artışına ve dolayısıyla kârların azalmasına neden olacaktır. Bu nedenle üretici kapasite azalacaktır (Ricardo, 2008: 153-156).

Ev ve arsa gibi varlıkların miktarı kısa süre içinde değişmediğinden bu varlıklara üzerindeki vergiler fiyat artışına yol açacak ve talep azalacaktır. Bu nedenle bu vergilerin yükü mülk sahiplerine düşecektir (Ricardo, 2008: 171).

3.2. Servet Vergilerinin Fonksiyonları

3.2.1. Ödeme Gücüne Göre Vergilendirme

Bu vergilerinin en temel üstünlüklerinden biri, servet vergilerinin gelir vergisi kapsamına girmeyen ancak ödeme gücü yönünden oldukça önemli olan ekonomik değerleri kapsamıdır. Servetin gelir biçiminde tezahür etmeyen faydaları vardır. Ayrıca emek gelirleri ile sermaye gelirlerinin birbirinden ayrılması sağlanır. Servet gelir kaybına karşı sigorta işlevi görür ve gelecekteki harcama kabiliyetini işaret eder. Bu nedenle servet, ödeme gücünün özel bir göstergesidir. Vergi adaletini öne çıkaran bir yönü bulunmaktadır (Turhan, 1998: 173-174).

3.2.2. Denetim

Servet vergileri ve gelir vergileri ile ayrı ayrı uygulandığında, mükelleflerin beyannamelerinde vergiye tabi kazançlarını eksik beyan etmesi sebebiyle, bildirilen gelir vergisi matrahı vergiye tabi geliri karşılamayabilir. Bu vergiler birlikte beyan edildiğinde ise gelir vergisinde bildirilmemiş bu kazançlar yeni servet ediniminde kullanılmışsa, mükelleflerin servet vergisi beyannamesinde bildirdikleri servetleri ile gelir vergisi beyannamesinde bildirdikleri gelirleri arasında bağlantı kurularak gelir vergisi matrahı kontrol edilebilir (Turhan, 1998: 175).

3.2.3. Tamamlayıcılık

Gelir vergisinin farklı gelir türlerini kapsayamaması halinde, servet vergilerinin gelir vergilerini tamamlayan bir niteliği oluşur. Böylece servet vergilerinin yeniden dağıtımçı politikalara yol açması mümkün olur. Birincil gelir dağılımındaki bozulmanın azaltılması bu durumda mümkün hale gelir. Çünkü servet dağılımı istisnasız bir biçimde gelir dağılımından daha eşitsizdir. Bu anlamda servet vergileri daha adaletli bir gelir dağılımının oluşmasını sağlayabilir (Turhan, 1998: 175).

3.3. Servet Vergisi Türleri

“Servet vergilerinin sınıflandırılması verginin genelliği, sürekliliği ile verginin servet ögesi veya servet transferi üzerinden alınmasına dayandırılmaktadır” (Heper, 1982: 24).

3.3.1. Geçici Servet Vergileri

Bu tür vergiler mükellefin servetinin tamamı üzerinden bir defa alınmakta olup, vergi yükü oldukça ağırdır. Bu nedenle çoğunlukla varlıkların paraya çevrilmesi yoluyla ödenmektedir. Bu vergilere genellikle savaş, doğal afet vb. hallerde başvurulmaktadır (Heper, 1982: 25). Türkiye’de bu verginin en önemli örneği Varlık Vergisi’dir.

3.3.2. Sürekli Servet Vergileri

Bu vergiler her yıl düzenli olarak toplanan servet vergileridir. Sürekli servet vergileri servetin bütününe veya belli unsurlarını kapsamalarına göre genel ve kısmi servet vergileri biçiminde ikiye ayrılırlar.

3.3.2.1. Genel Servet Vergileri

Bu tür servet vergilerinde üzerinden vergi alınan değer servetin tamamıdır. Genel servet vergileri matrahın hesaplama biçimine göre sınıflandırılırlar. Vergi sahip olunan varlıkların toplam değerinden alınıyorsa mülkiyet vergisi olarak tanımlanabilir. Vergi sahip olunan varlıkları ve yükümlülükleri birlikte dikkate alarak hesaplanıyorsa net servet vergisi olarak tanımlanabilir. Bu tür vergiler menkul veya gayrimenkul tüm servet unsurlarını kapsamaktadır (Heper, 1982: 26).

3.3.2.2. Kısmi Servet Vergileri

Kısmi servet vergileri belirli varlık unsurlarından alınan vergilerdir. Bu vergilerin başlıca örnekleri Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Emlak Vergisidir. (Heper, 1982: 27). Emlak

vergisi taşınmazın değeri üzerinden alınan bir vergidir. Temelde ödeme gücü yaklaşımına dayanan bir vergidir. Motorlu taşıt vergisi araçların motor büyüklüklerine, yaşına, ağırlığına ve değerine göre alınan bir vergidir. Motorlu Taşıt Vergisi hem faydalanma ilkesine hem de ödeme gücü ilkesine dayanırlar. Çünkü araç mülkiyeti bir ödeme gücü ölçütüdür ve araçlar karayolları hizmetlerinden büyük ölçüde yararlanmaktadır (Mutluer vd., 2013: 271-273).

Ayrıca değer artış kazançları üzerinden alınan vergilerin servet vergisi olarak değerlendirilmesi gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır. Bu görüş temel olarak değer artışlarının gerçekleşmesiyle alakalıdır. Gerçekleşmiş bir değer artışı üzerinden alınan bir vergi, temel olarak elde edilen ek gelir üzerinden alınmaktadır. Bu bağlamda gelir vergisi kapsamındadır. Eğer vergi bir servet unsurunun gerçekleşmemiş bir değer artışından alınıyorsa servet vergisi olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bu halde vergi, mülk sahibi olmaktan doğmaktadır.

3.3.3. Servet Transferi Üzerinden Alınan Vergiler

Servet transferinden alınan vergiler, varlığın hayattayken ya da ölümden sonra karşılıksız biçimde transfer edilmesi halinde alınmaktadır. Bu vergilere veraset ve intikal vergileri adı verilmektedir.

3.3.3.1. Veraset Vergileri

Bu vergiler ölen şahsın mal varlığının yakınlarına devredilmesi karşılığında alınan bir vergidir. Veraset vergileri bırakılan mirasın tamamının ya da mirasçıların paylarının

vergilendirilmesi şeklinde ele alınmaktadır. Bu vergilerden birincisi “tereke vergisi”, diğeri “miras payı vergisi” olarak tanımlanmaktadır (Kükrer, 1987: 36).

Tereke vergisi servetin ölüm nedeniyle aktarılması halinde mirasın tamamının mirasçılar arasında dağıtılmasından önce servetin tamamından alınan bir veraset vergisidir. Mirasın reddedilmesi verginin alınmasını engellemez. Akrabalık derecesine ve mirasçı sayısına bakılmaksızın uygulandığı için objektif bir vergidir. Çoğunlukla düz oranlı bir vergidir (Kükrer, 1987: 37).

Miras payı vergisinde mirasın ölüm anındaki servetinin tamamından değil, mirasçılara aktarılan kısımdan vergi alınmaktadır. Tereke vergisinden farklı olarak miras payı, mirasçı sayısı, miras büyüklüğü ve yakınlık derecesi vb. faktörler dikkate alınarak hesaplanır. Bundan dolayı öznel bir vergi olduğu ifade edilebilir. Bu vergilerin tarifeleri çoğunlukla artan oranlıdır. Ülkemizde de bu yaklaşım benimsenmiştir (Kükrer, 1987: 38-39).

3.3.3.2. İntikal Vergileri

Bu tür vergilerde, ölüm durumu haricinde varlıkların ivazsız aktarılmasının vergilendirilir. İntikal vergilerinin hedefi ölüm durumu haricindeki ivazsız varlık aktarımlarının yol açabileceği boşlukları doldurmak ve vergi adaletini sağlamaktır. Aktarılan varlıkların kısmen veya tamamen vergi kapsamı dışında kalmasının önüne geçmek amacıyla başvuru bir vergi türüdür (Kükrer, 1987: 43-44).

3.4. Türkiye’de Servet Vergileri

3.4.1. Emlak Vergisi

Emlak vergisi sahip olunan taşınmazlar ve bu taşınmazların değerleri üzerinden alınır. Servetin belirli bir unsuru olan taşınmazlar üzerinden alınması nedeniyle objektif bir özel servet vergisidir. “Taşınmaz servet unsurlarının vergi idaresince kolayca saptanabilen bir vergi konusu oluşturması ve bu tür servet unsurlarının ödeme gücünün iyi bir göstergesi olması emlak vergilerine her toplumda önemli yer kazandırmıştır” (Uluatam ve Methibay, 2000: 357). Bunun yanında belirli bir bölgede bulunan bir taşınmazın kişilerin yerel hizmetlerden yararlanmasına neden olmasından dolayı yararlanma ilkesinin uygulanmasını da sağlamaktadır.

Türkiye’de günümüzde uygulanan emlak vergisinin arkasında 1931 yılında yasalaşan Bina Vergisi Kanunu ve Arazi Vergisi Kanunu yer almaktadır. Bu kanunların yasalaşmasının ardından birkaç yıl boyunca kadastro ve değerlendirme işlemleri yapılmıştır. 1961 yılında da yapılan değerlemeler bazı katsayılarla arttırılmıştır. Ancak ortaya çıkan sorunlardan dolayı bu yasalar yürürlükten kaldırılmış ve yerlerine 1970’te Emlak Vergisi Kanunu çıkarılmıştır (Uluatam ve Methibay, 2000: 359).

Bu vergiler (arazi ve bina vergileri), 1936 yılında il özel idarelerince toplanmaya başlamıştır. 1970’te bu iki vergi birleştirilmiş ve Emlak Vergisi adıyla alınmaya başlanmıştır. Ayrıca merkezi bütçe geliri hâline gelmiştir. 1985’te yeniden belediyelere bırakılmıştır.

Çıkarılan düzenlemeyle emlak vergisi 1986 yılından itibaren arazi değeri, inşaat maliyeti, amortisman oranı gibi belediyelerce belirlenen kıstaslara göre belirlenen asgari

değerlerden alınmaya başlanmıştır. Fakat 1998’de bu uygulamaya son verilmiş ve yükümlülerin bildirdiği rayiç bedel esas alınmıştır (Uluatam ve Methibay, 2000: 359). 2002’den bu yana ise rayiç bedel idare tarafından takdir edilmektedir.

Emlak vergisi iki kısma ayrılır: Bina vergisi ve arazi vergisi. “Bina Vergisinin konusu Türkiye sınırları içerisinde bulunan binalardır” (EVK md.1). “Verginin mükellefi, binanın maliki, varsa intifa hakkı sahibi, her ikisi de yoksa binaya malik gibi tasarruf edenlerdir” (EVK md.2). “Bir binaya paylı mülkiyet halinde malik olanlar, hisseleri oranında mükelleftirler. Elbirliği mülkiyette malikler vergiden müteselsilen sorumlu olurlar” (EVK Md.3).

Bina Vergisinin matrahı, “binanın bu kanun hükümlerine göre tespit olunan vergi değeridir” (EVK md.7). “Bina vergisinin oranı meskenlerde binde bir, diğer binalarda ise binde ikidir. Bu oranlar, büyükşehir belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde %100 artırımlı uygulanır. Cumhurbaşkanı, vergi oranlarını yarısına kadar indirmeye veya üç katına kadar artırmaya yetkilidir” (EVK md.8).

Arazi Vergisi de Emlak Vergisi içinde düzenlenmektedir. Bu verginin konusunu “Türkiye sınırları içinde bulunan arazi ve arsalar” oluşturur (EVK md.12). Verginin mükellefi “arazinin maliki, varsa intifa hakkı sahibi, her ikisi de yoksa araziye malik gibi tasarruf edenlerdir. Bir araziye paylı mülkiyet halinde malik olanlar, hisseleri oranında mükelleftirler. Elbirliği mülkiyette malikler vergiden müteselsilen sorumlu olurlar” (EVK md.13). Arazi vergisi oranı ise “arazilerde binde bir arsalarda ise binde üçtür. Bu oranlar, 5216 sayılı Kanunun uygulandığı büyükşehir belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde %100 artırımlı uygulanır. Cumhurbaşkanı, vergi oranlarını yarısına kadar indirmeye veya üç

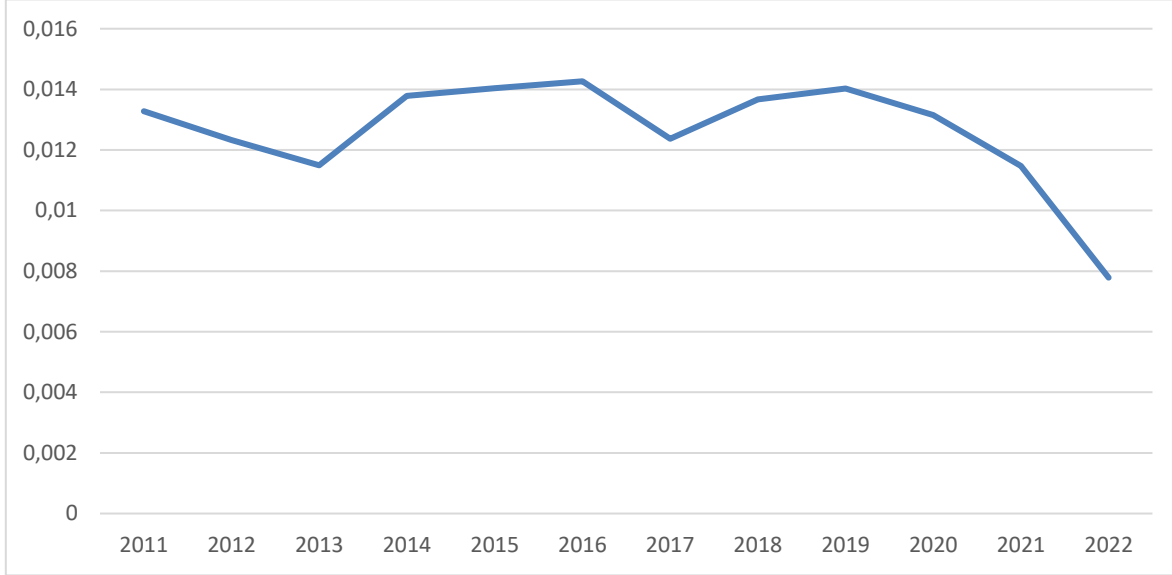
katına kadar artırmaya yetkilidir” (EVK md.18). “Mükelleflerin arazisinin (arsalar hariç) toplam vergi değerinin 10.000 TL’nin altında ise bu değer istisna edilmektedir. Bu miktarı üç misline kadar artırmaya Cumhurbaşkanı yetkilidir” (EVK md.16).

Bu vergide vergiye tabi değerın hesaplanmasıyla alakalı düzenleme aşağıdaki biçimdedir:

“Maliye ve Çevre ve Şehircilik Bakanlıklarınca birlikte tespit ve ilan edilecek bina metrekare normal inşaat maliyetleri ile arazi ve arsalar için belirtilen esaslara göre bulunacak arsa veya arsa payı değeri esas alınarak EVK'nın 31. maddesi uyarınca hazırlanmış bulunan yönetmelik hükümlerinden yararlanılmak suretiyle hesaplanan bedeldir(...) Vergi değeri, mükellefiyetin başlangıç yılını takip eden yıldan itibaren her yıl, bir önceki yıl vergi değerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca aynı yıl için tespit edilen yeniden değerlendirme oranının yarısı nispetinde artırılması suretiyle bulunur(...) Cumhurbaşkanı, bu maddede belirtilen artış oranını sifıra kadar indirmeye veya yeniden değerlendirme oranına kadar artırmaya yetkilidir. Cumhurbaşkanı bu yetkisini, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 95 inci maddesi uyarınca belirlenen belediye grupları itibarıyla farklı oranlar tespit etmek suretiyle de kullanabilir” (EVK md.29a/b).

“Vergi değerlerinin takdirinde şehir ve köylerin tabii, iktisadi ve bölgesel şartlarına göre nazara alınacak piyasa bedeli, maliyet bedeli, kira veya yıllık istihsal değeri gibi normlar ile uyulacak usul ve esaslar, mükelleflerden ve üçüncü şahıslardan istenecek bilgiler Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilir” (EVK md. 31).

“Emlak Vergisinin birinci taksidi Mart, Nisan ve Mayıs aylarında, ikinci taksidi Kasım ayı içinde olmak üzere iki eşit taksitte ödenir” (EVK md.30).

Şekil 43: Emlak Vergisinin Genel Yönetim Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri

Emlak Vergisinin genel yönetim vergi gelirleri içindeki payı genellikle %1,2 ile %1,4 arasında seyretmiştir. 2019 yılından itibaren düşüş trendi içinde olan bu payın 2021 yılında yüzde %1,2'nin altına, 2022 yılında ise binde 7 seviyesine kadar düştüğü görülmektedir.

3.4.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Motorlu taşıtlar vergisi, servetin belirli bir unsurunu vergilendirmeyi amaçlayan kısmi ve objektif bir özel servet vergisidir. Trafik, denizcilik ve sivil havacılık siciline bağlı servet unsurlarının faaliyet göstermek için yol, liman ve havalimanı gibi belirli kamu hizmetlerini kullanması nedeniyle aynı zamanda bir yararlanma vergisi özelliği de gösterir.

1963'te çıkarılan 197 sayılı Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu kendisinden önce uygulanan "Hususi Otomobil Vergisi" ve "Trafik Resmi"ni tek bir yasanın içine alarak motorlu kara taşıtlarını vergilendirmeye başlamıştır. Ardından 1982'de deniz taşıtları ve hava taşıtları da vergiye dahil edilmiştir. Bundan dolayı verginin adı değiştirilmiş ve Motorlu Taşıtlar Vergisi adını almıştır (Uluatam ve Methibay, 2000: 374). Fakat 2009'da deniz taşıtları motorlu taşıtlar vergisinin dışında bırakılmıştır.

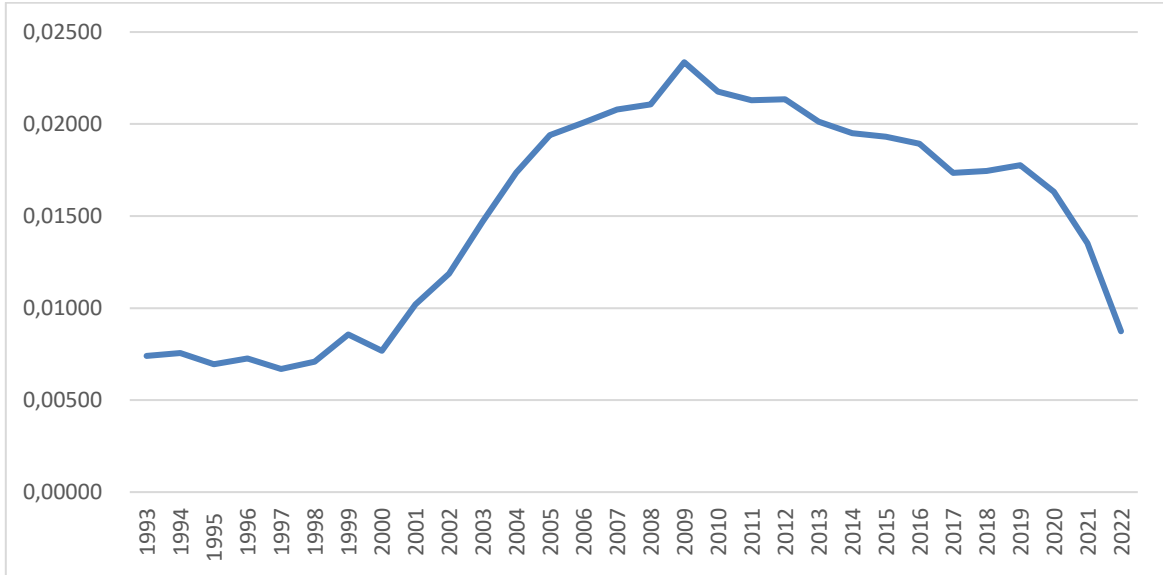
Verginin konusunu "Karayolları Trafik Kanununa göre trafik şube veya bürolarına kayıt ve tescil edilmiş bulunan motorlu kara taşıtları ve Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğüne kayıt ve tescil edilmiş olan uçak ve helikopterler" oluşturmaktadır (MTV md.1).

Verginin mükellefi "trafik sicili ile Ulaştırma Bakanlığınca tutulan sivil hava vasıtaları sicilinde adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan gerçek ve tüzel kişilerdir" (MTV md.7). "Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri ile motosikletler aşağıdaki (I) sayılı tarifeye göre vergilendirilir" (MTV md.5) (Bkz. Ek 3). "(I) Sayılı tarifede yazılı taşıtlar dışında kalan, motorlu kara taşıtları (II) sayılı tarifeye göre vergilendirilir" (MTV md.6) (Bkz. Ek 4). Bu tarifeye minibüs; panel van ve motorlu panel karavanlar; otobüs ve benzerleri ile kamyonet, kamyon, çekici ve benzerleri girmektedir. "Uçak ve helikopterler (Türkkuşu, Türk Hava Kurumuna ait olanlar hariç) aşağıdaki (IV) sayılı tarifeye göre vergilendirilir. Zirai ilaçlama amacıyla kullanılmak üzere kayıt ve tescil edilmiş uçaklar için (IV) sayılı tarifede yer alan vergi tutarları yüzde 25 oranında uygulanır" (MTV md.6) (Bkz. Ek 5).

“Her takvim yılı başından geçerli olmak üzere önceki yılda uygulanan taşıt değerleri ve vergi miktarları o yıl için Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranında artırılır. Cumhurbaşkanı; Yeniden değerlendirme oranının %50 fazlasını geçmemek, %20’sinden az olmamak üzere yeni oranlar tespit etmeye, taşıt değerlerini ayrı ayrı veya birlikte yeniden belirlemeye yetkilidir” (MTV, md.10).

Ekteki tablolardan da görülebileceği gibi aracın cinsi, motor gücü, model yılı, azami toplam ağırlığı gibi etkenler vergi belirlenirken göz önünde bulundurulmaktadır.

Motorlu taşıtlar vergisi, “taşıtların kayıt ve tescilinin yapıldığı yerin vergi dairesi tarafından her yıl Ocak ayının başında yıllık olarak tahakkuk ettirilmiş sayılır ve her yıl Ocak ve Temmuz aylarında iki eşit taksitte ödenir” (MTV md.9).

Şekil 44: Motorlu Taşıtlar Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Bütçe Gelirleri

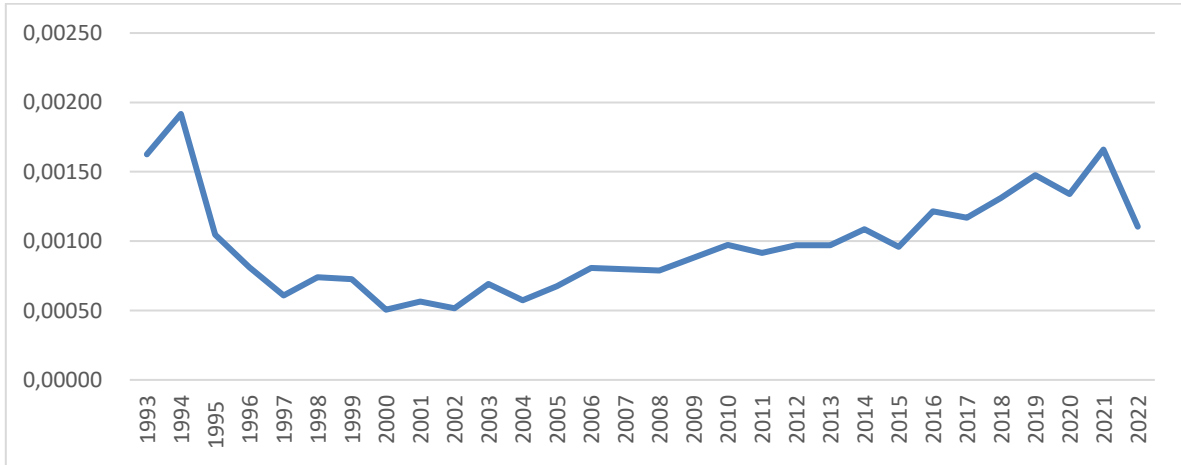
Motorlu Taşıtlar Vergisinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde 1993-2000 yılları arasında binde 7 seviyesi civarında seyrettiği görülmektedir. Bu yıldan sonra hızlı bir artış trendi içinde olmuş ve 2009 yılında %2,3 seviyesine kadar çıkmıştır. Bu yıldan sonra bir düşüş eğilim içine girmiş ve 2019 yılında %1,7 seviyesine kadar düşmüştür. 2019 yılından sonra ise çok hızlı bir düşüş göstermiş ve 2022 yılında binde 8 seviyelerine kadar gerilemiştir.

3.4.3. Veraset ve İntikal Vergisi

Bu vergi ölüm nedeniyle veya bir başka şekilde karşılıksız varlık aktarımlarını vergilendiren bir vergidir. Kişilerin çalışmadan servet elde etme imkanlarının sınırlandırılması ve servet ve gelir dağılımını düzeltme amacıyla kullanılabilen bir servet vergisidir. Veraset ve İntikal Vergisi ilk olarak 1926 yılında yürürlüğe girmiştir. Günümüzde yürürlükte olan 7338 sayılı yasanın ilk hâli 1959 yılında yasalaşmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi tereke vergisi ya da miras payı vergisi biçiminde uygulanabilen bu vergi ülkemizde miras payı üzerinden alınmaktadır. Bu vergi çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına ait servetlerin ve Türkiye’de bulunan servet unsurlarının miras yoluyla ya da bir başka biçimde kişiler arasında karşılıksız aktarımı düzenlenmektedir. Veraset ve İntikal Vergisi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yurtdışında miras ve diğer karşılıksız varlık transferi şeklinde elde ettikleri varlıklardan da alınmaktadır. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir kişinin yurtdışında bulunan varlıklarını veraset veya bir başka şekilde karşılıksız olarak iktisap eden ve Türkiye’de yaşamayan yabancılar bu verginin mükellefi değildir” (VİVK md.1). Bu verginin ölüm nedeniyle ortaya çıkan aktarımlarda 5 basamaklı ve %1 ila %10 arasında artan oranlı; karşılıksız aktarımlarda da 5 basamaklı ve %10 ila %30 arasında artan oranlı bir tarifesi bulunmaktadır. (Bkz Ek 7)

“2023 yılı için, çocuklar ve eşten her birine isabet eden miras hisselerinde 1.015.747 TL (çocuk bulunmaması hâlinde eşe isabet eden miras hissesinde 2.032.742TL), karşılıksız transferlerde 23.387 TL istisna tutulmuştur. Para ve mal üzerine düzenlenen yarışma ve çekilişler ile Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanunda tanımlanan şans oyunlarında kazanılan ikramiyelerde 23.387 TL vergiden istisna tutulmuştur” (VİVK md.4).

Veraset ve intikal vergisi “tahakkukundan itibaren 3 yılda ve her yıl mayıs ve kasım aylarında olmak üzere iki eşit taksitte ödenir. Yarışma ve çekilişlerde kazananlara ödenecek ikramiyeler ile 5602 sayılı Kanunda tanımlanan şans oyunları dolayısıyla dağıtılacak ikramiyelerden kesilen vergiler beyanname verme süresi içinde ödenir” (VİVK md.19).

Şekil 45: Veraset ve İntikal Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, Bütçe Gelirleri

Bu verginin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde 1993 yılında binde 1,6 bu pay 2002 yılına gelindiğinde on binde 5'e kadar düşmüş, bu yıldan 2021'e kadar bir artış trendi içinde olmuş ve tekrar 1993 seviyesine geri dönmüştür. Gelir ve servet

eşitsizliklerini düzeltmesi beklenebilecek bir vergi olan veraset ve intikal vergisinin vergi sistemi içinde oldukça etkisiz ve sembolik bir yere sahip olduğu görülmektedir.

3.4.4. Değerli Konut Vergisi

Değerli Konut Vergisi 2019 yılı sonlarında 7194 sayılı yasanın Emlak Vergisi Kanunu'na eklediği maddeler ile oluşturulmuştur. Aynı sayılı yasaya göre 2020 yılı başında yürürlüğe girmiştir. Ancak yürürlük tarihi 14/02/2020 tarihinde yasalaşan 7721 sayılı yasanın 19. maddesi gereğince 2021 yılına ertelenmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı'na bu süreyi bir yıl uzatma hakkı tanınmıştır. Verginin mükellefleri “taşınmazların maliki, varsa intifa hakkı sahibi, her ikisi de yoksa mesken nitelikli taşınmaza malik gibi tasarruf edenlerdir” (EVK md. 45). Tek konutu olup hiç geliri olmadığını belgeleyenler ve yalnızca emekli aylığı alanlar genel ve özel bütçeli kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ve üniversiteler, elçilikler ve konsolosluklar ile inşaat firmaları yasanın ilk halinde bu vergiden muaf tutulmuştur. Beyanlar Şubat ayının 20'sine kadar yapılır. Şubat ve Ağustos aylarında iki taksitte ödenir.

Yasa, değeri 5 milyon TL'nin üzerindeki konutların sahiplerinden bir servet vergisi almayı hedeflemektedir. Bu anlamıyla olumludur. Ancak konuta paylı mülkiyet ile malik olanlar vergiye tabi olurken, değeri 5 milyon altında birden fazla konuta sahip olup toplam varlığı 5 milyon TL'yi geçen kişiler vergi dışı kalmaktadır. Bunun yanında inşaat firmaları da bu vergiden muaf tutulmuş ve inşaatı tamamlanmış konutları istedikleri kadar ellerinde tutmalarına imkân tanınmıştır. Böylece verginin gayrimenkul piyasasını düzenleme imkânı da ortadan kaldırılmıştır.

Yasanın ilk halinde Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünce konutların değerlemesinin yapılması ya da yaptırılması öngörülmektedir. Ayrıca bina vergisi değeri de dikkate alınmakta bu iki değerden yüksek olanı verginin matrahı olarak kabul edilmektedir. O dönem itibarıyla değeri 5 milyon TL'nin üzerinde olan konutlar oranı binde 3 ile binde 10 arasında değişen artan oranlı bir vergi tarifesine tabi olacaktır. Ancak 7721 sayılı yasa ile 14/02/2020 tarihinde yapılan değişiklik yasanın özünü baştan aşağı değiştirmiştir. Yapılan değişiklik ile değeri 5 milyon TL'nin üzerindeki konutlar aynı oranlarda vergiye tabi olmuştur. Daha da önemlisi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün değerlendirme yapma ve yaptırma yetkisi ortadan kaldırılmış ve piyasa değerinin oldukça altında olduğu bilenen bina vergisi değeri matrah olarak kabul edilmiştir. Böylece verginin herhangi bir şekilde yüksek servetleri anlamlı bir biçimde vergileme işlevi kalmamıştır. Vergi tarifesi aşağıdaki hale gelmiştir.

Tablo 6: Değerli Konut Vergisi Tarifesi

5.000.000 TL- 7.500.000 TL arasındaki kısım	Binde 3
7.500.001 TL-10.000.000 TL arasındaki kısım	Binde 6
10.000.001 TL'nin üzerindeki kısım	Binde 10

Yasanın ilk halinde bu dilimlerin her yıl yeniden değerlendirme oranında arttırılması öngörülmektedir. Cumhurbaşkanı'na bu konuda bir yetki tanınmamıştır. Değiştirilen halinde ise dilimlerin yeniden değerlendirme oranının yarısı oranında arttırılması ve Cumhurbaşkanı'na bu oranı yeniden değerlendirme oranına kadar arttırması yetkisi tanınmıştır.

Ayrıca yasanın ilk halinde tek konutu olup hiç geliri olmadığını belgeleyenler ve yalnızca emekli aylığı alanlar vergiden muaf tutulmuş iken değiştirilen halinde tek konutu olanlar ve birden fazla konutu bulunanların değerli konut vergisi konusuna giren en düşük değerli konutu vergiden muaf tutulmuştur. Yapılan değişiklikte diğer muafiyetler

korunmuştur. Vergi 2021 yılında toplanmaya başlanmış ve verginin tahakkuk ve tahsilatı aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 7: Değerli Konut Vergisi Tahsilat ve Tahakkuk Verileri (Bin TL)

Tahakkuk			Tahsilat				
2021	2022	Artış (%)	2021	2022	Artış (%)	Reel (Yi-Üfe) (%)	Reel (Tüfe) (%)
37.876	64.493	70,3	23.402	43.423	85,6	-56,2	-42,0

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023:166

Yukarıda da görüldüğü gibi değerli konut vergisi geliri oldukça düşüktür. 2021 ve 2022 yıllarında sırasıyla 1,4 trilyon TL ve 2,7 trilyon TL olan toplam vergi gelirleri içindeki miktarı sırasıyla 23,4 milyon TL ve 43,4 milyon TL'dir. Toplam vergi gelirleri içindeki payı yok denecek kadar küçüktür. Üstelik 2021-2022 yılları arasında en az %42 oranında reel değer kaybına uğramıştır.

3.4.5. Varlık Vergisi

1942'de yasalaşan Varlık Vergisi ülkemizde uygulanan en önemli geçici servet vergilerindedir. Bu vergi II. Dünya Savaşı yıllarında savaşın devlet bütçesi üzerine getirdiği yükü azaltmak için çıkarılan ve tek seferlik bir vergidir. Varlık Vergisi Kanunu 12 Kasım 1942 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yıllarda savaş nedeniyle kamu harcamaları çok yüksek oranlarda artmıştır. Aynı zamanda ülke ekonomisi aynı nedenle küçülmüştür. Bu da kamu açıklarında önemli artışlara neden olmuştur. Hükümet, bu açıkları önceleri emisyon artışı ile finanse etmiştir. Bu nedenle enflasyon oranı yükselmiştir. Ayrıca bu dönemde artan karaborsacılık haksız yere zenginleşen bir grubun oluşmasına neden olmuştur. Varlık Vergisinin ilk bakışta hem sosyal adaleti hem fiyat istikrarını hem de kamu finansmanını

İlgilendiren bir yönü var gibi görünmektedir. Ancak vergi kanununun lafzında ve verginin uygulama usullerinde bazı temel hatalar bulunmaktadır. Bu nedenle verginin sonuçları birçok tartışmaya yol açmıştır.

Varlık vergisi kanunu 17 maddeden oluşmaktadır. İlk maddesinde verginin amacının aşırı servet ve kazancı vergilendirmek olduğu belirtilmektedir. Vergi mükellefleri beşe ayrılmıştır.

- *“Kazanç ve Buhran vergileri mükellefleri;*
- *Büyük çiftçiler (işinin idaresine ve bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri kanunda yazılı komisyonlarca takdir edilenler);*
- *Yıllık gayrisafi geliri 2500 liradan fazla olan bina sahipleri ve arsalarının kayıtlı değeri 5000 liradan fazla olan ve bu miktarların indirilmesinin ardından kalan kalan gelir ile vergi verebileceği takdir edilenler.*
- *1939’dan beri Kazanç ve Buhran vergileri mükellefi olmasına rağmen 4305 sayılı kanun ardından işini bırakmış olanlar;*
- *Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı hâlde 1939’dan beri bir kez olsun ticari işlemlere aracılık ederek komisyon vb. aracılık geliri etmiş olanlar” (4305 sayılı kanun, md. 2.).*

Kamu çalışanları Kanununun 3. maddesine göre “ücretleri açısından vergiden muaftır”.

4. maddeye göre ise “arazi ve bina vergisi muafiyetlerinden faydalananlar bu vergiden muaftır”. Vergi takdir komisyonlarınca belirlenmektedir. Hemen hemen hiçbir nesnel kritere dayanmamaktadır.

7. maddeye göre komisyon başkanı mahalın en büyük mülki idare amiridir. Diğer üyeler ise en büyük mal memuru, ticaret odalarınca üyeleri arasından seçilen arasından iki kişi ve belediyelerce üyeleri arasından seçilen iki kişidir. 9. maddeye göre ise “komisyon muhtelif grupların mükellefiyetini 15 gün içinde sonuçlandırmak zorundadır”.

Kanunun 12. maddesine göre, yükümlüler listelerin yayımlanmasından itibaren 15 gün içerisinde varlık vergisini ödemek zorundadır. Bu süre zarfında vergi dairesi yükümlülerin varlıklarına ihtiyati haciz koyma hakkına sahiptir. Bu süre içinde ödeme yapmayanlara vade tarihinden itibaren bir hafta içinde vergiyi öderlerse %1, ikinci hafta içinde öderler ise %2 gecikme faizi uygulanacaktır. Listelerin yayımlanmasından sonra bir ay içinde vergi ödemeyen yükümlüler askeri olmayan kamu hizmetlerinde çalışmak zorundadırlar. Kadınların ve yaşlıların bu hizmetten muaf tutulması mümkündür.

Yasanın 13. maddesine göre takdir edilen vergiler kesindir ve itirazda bulunulacak hiçbir idari ve adli merci yoktur. Yasanın 14. maddesine göre “mükelleflerin kendilerine, eşlerine ve kendileri ile ikamet eden kardeşlerine ait menkul ve gayrimenkul varlıklar verginin yasal teminatı” olarak kabul edilmektedir.

Varlık Vergisi bu hâliyle birçok vergileme ilkesiyle çelişki halindedir. Bu ilkeler eşitlik, belirlilik ve açıklık, uygunluktur. Bunun yanında pratikte vatandaşlar inançlarına göre ayrımcılığa uğramışlardır. Bu durum eşit vatandaşlık ilkesine açık bir aykırılık oluşturmaktadır.

Bu verginin hasılatı ilgili yılların kesin hesap kanunlarına göre 1942 yılında 270,3 milyon TL, 1943 yılında ise 47,1 milyon TL olmuştur. Bu büyüklükler 1942 yılı kamu gelirlerin 1942 yılında %27,48'ini 1943 yılı kamu gelirlerinin %4,54'ünü oluşturmuştur.

3.4.6. Gelir Vergisi Beyanında Servet Beyanı

1960-1984 yılları arasında gelir vergisi beyannamesi verilirken servet beyanında bulunulması da gerekmektedir. Bu sayede bir yandan eksik gelir beyan edilip edilmediği kontrol edilirken, diğer yandan servet artışlarının vergilendirilmesi sağlanmıştır. Bu uygulamaya son verilmesi ile beraber gelir ve servet artışlarının denetlenmesinin zayıfladığı söylenebilir.

3.4.7. Net Aktif Vergisi

1994 yılında Türkiye’de yaşanan mali kriz nedeniyle dönemin hükümeti tek seferlik vergiler ve bazı ek vergiler uygulamaya koymuştur. Bu vergilerden en önemlisi tek seferlik alınacak olan net aktif vergisidir. Bu vergi esas olarak kurumların sahip oldukları varlıkları vergilemeyi hedeflemektedir. Verginin konusu

“Bilanço esasına göre defter tutmak mecburiyetinde bulunan gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin 1993 yılı hesap dönemi sonu itibariyle düzenledikleri bilançolarında yer alan net aktifleri veya bunların 1993 yılı hesap dönemindeki gayrisafi hasılatları ve işletme hesabı esasına göre defter tutan gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri ile serbest meslek erbabının 1993 yılı hesap dönemi sonu itibariyle çıkardıkları envanter ve amortisman kayıtlarında yer alan varlıklar veya

bunların 1993 yılı hesap dönemindeki gayrisafi hasılatlarıdır” (3986 sayılı kanun, md.5a/b).

Ayrıca, “dar mükellefiyet esasına göre vergilendirilen gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin Türkiye'deki işletmelerine ait bilançolarında veya envanterlerinde yer alan net aktifleri veya bunların gayri safi hasılatları da bu vergiye tabiidir” (3986 sayılı kanun, md.5).

“Net aktiften maksat, Vergi Usul Kanununun 175 ve mükerrer 257 nci maddeleri uyarınca tespit edilen muhasebe standartlarına, tek düzen hesap planına ve mali tabloların çıkarılmasına ilişkin usul ve esaslara uygun olarak düzenlenmiş bilançonun aktifinde yer alan işletme varlıklarıdır. Nazım hesaplarda gösterilen tutarlar varlık addolunmaz. İşletme hesabı esasına göre defter tutanlar ile serbest meslek erbabının dönem sonundaki emtia mevcudu ile amortismanına tabi iktisadi kıymetlerinin net değerleri bunların net aktiflerini oluşturur. Bu kanunun IV üncü bölümünde yer alan hükümlere göre ek motorlu taşıtlar vergisine tabi olan taşıtlar, net aktifin tespitinde dikkate alınmaz. Gayrisafi hasılat ise, aynı mevzuata uygun olarak düzenlenmiş gelir tablosunda yer alan, satılan mal ya da hizmetler karşılığında alınan ya da tahakkuk ettirilen tutarları ifade eder” (3986 sayılı kanun, md.5).

Vergi matrahı ise

“Bilanço esasına tabi olan mükelleflerin bilançolarının aktifinde, diğer mükelleflerin envanterlerinde yer alan varlıkların net değeri veya bunların dönem içindeki

gayrisafi hasılatları üzerinden hesaplanır. Varlıkların net değeri, Vergi Usul Kanununa göre değerlendirilmiş varlıkların değerinden, sadece aynı Kanuna göre ayrılmış amortisman ve karşılıkların indirilmesi sonucu bulunan değerdir. Varlıkların net değerinin hesaplanmasında yeniden değerlendirme sonucu bulunan değer esas alınır. Gayrisafi hasılat, toplam satış tutarlarından, sadece satış indirimleri düşülmek suretiyle hesaplanır. Gelir Vergisi Kanununun 42 nci maddesi kapsamında faaliyet gösterenlerin net aktif değerlerinin hesaplanmasında, yıllara sari inşaat işleriyle ilgili olarak aktifleştirdikleri inşaat ve onarma maliyetlerinden sadece 1993 yılı hesap dönemine ilişkin olanları dikkate alınır” (3986 sayılı kanun, md.6).

Net aktif vergisi oranı, net aktif değerleri üzerinden vergi ödeyen mükellefler için %1,5; gayrisafi hasılat üzerinden vergi ödeyen serbest meslek erbabı için %2; diğer mükellefler için ise %0,5'tir. Bu vergi “BSMV yükümlüleri ile ayrıca özel finans kurumları ve dış ticaret sermaye şirketleri, yalnızca net aktifleri üzerinden hesaplamaktadır. Bu hesaplamada bankaların, sigorta şirketlerinin ve özel finans kurumlarının net aktif değerlerinin yarısı esas alınır” (3986 sayılı kanun, md.6).

“Mükellefler kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki ay içinde verecekleri beyannamelerle vergiyi tarh ve tahakkuk ettirirler. İlki beyanname verme süresi içinde, diğerleri ise 1994 yılının Ağustos, Ekim, Aralık aylarında ve 1995 yılının Şubat ayında olmak üzere beş eşit taksitte verginin tarhına yetkili vergi dairesine ödenmesi gerekmektedir” (3986 sayılı kanun, md.7.).

Birey ve kurumların aktiflerine yönelik olarak tasarlanmış olan bu vergi kamuoyunda ciddi bir reaksiyona yol açmış ve oldukça fazla kez Anayasa mahkemesine iptal edilmesi için

başvuruda bulunulmuştur. Anayasa mahkemesi bu yasanın 5. ve 6. maddelerini 13/7/1995 tarih ve E.1994/85,K.1995/32 sayılı; 18/7/1995 tarih ve E.:1995/7, K.: 1995/35 sayılı; 26/11/1997 tarih ve E.: 1997/54, K.: 1997/67 sayılı kararları ile iptal etmiştir.

“Net Aktif Vergisi'nde gayrisafî hâsılatın, malî gücün saptanmasında matrah olarak kabûlü, diğer bir temel ölçü olarak alınmıştır. Anayasa'nın 73. maddesindeki verginin adaletli ve dengeli dağılımı ve malî güce göre ödenmesi ilkesi gereği gayrisafî hâsılat ölçütünün değerlendirilebilmesi için "Gayrisafî hâsılat", değişik iş alanlarında faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi yükümlüleri yönünden değerlendirilmelidir. Gayrisafî hâsılatın, sanayi, ticaret ve malî alanlarda faaliyet gösteren yükümlüler yönünden anlamı değişiktir. Üretilen malın türü, iç ve dış rekabet ortamı, kullanılan teknolojinin farklılığı, bazı malların yasal veya fiilî tekele tabi olup olmaması gibi sebeplerle "gayrisafî hâsılat", yükümlülerin malî gücünü tam olarak yansıtmamaktadır. Ekonominin değişik ya da benzer kesimlerinde faaliyet gösterip de aynı gayrisafî hâsılatı sahip olan yükümlülerin malî güçleri de aynı olmayabilir.”

“Yükümlülerin 1993 yılı hesap dönemindeki gayrisafî hâsılatlarının verginin konusunun, matrahının belirlenmesinde esas alınması Anayasa'nın 73. maddesindeki, verginin herkesin malî gücüne göre alınması ilkesine aykırıdır” (13/7/1995 tarih ve E.1994/85,K.1995/32 sayılı karar).

Yukarıdaki karardan da anlaşılacağı üzere mahkemeye göre verginin anayasaya aykırı olmasının nedeni ödeme gücü ilkesine uyulmamış olmasıdır. Ancak mahkeme net aktif

servet vergilendirildiği için değil, vergilendirmede gayri safi hasılatın esas alınması nedeniyle iptal kararı vermiştir.

Ayrıca vergi matrahı kurum ve bireylerin net aktif servetleri ya da gayrisafi hasılatları olsa da pratikte bu vergi ek kurumlar vergisi ya da ek gelir vergisi işlevi görmüştür. Vergi 1994 yılında 32,8 milyon TL gelir getirmiştir. Bu büyüklük 1994 yılı genel bütçe vergi gelirlerinin %4,68'i gibi önemli bir miktarını oluşturmuştur.

3.4.8. 1999 Depremlerinden Sonra Getirilen Geçici Servet Vergileri

1999 yılında Marmara Bölgesi'nde yaşanan depremler sonrasında 4481 sayılı kanunla bir defaya mahsus olarak ek servet vergileri getirilmiştir. Bu vergiler ek emlak vergisi ve ek motorlu taşıt vergisidir.

Ek emlak vergisinin mükellefi 1999 yılındaki emlak vergisi mükellefleridir. Vergi 1999 yılı matrahı üzerinden emlak vergisi oranında alınmıştır. Bu vergiden depremden etkilenen illerdeki gayrimenkuller, depremde varlıklarının en az %10'unu, eşini ya da birinci derece akrabasını kaybedenlerin gayrimenkulleri, mükellefin seçtiği büyüklüğü 120 m²'nin altında olan konutlardan biri vergiden muaf tutulmuştur. Emlak vergisi ile ilgili istisna ve muafiyetler bu vergi için de geçerlidir. Verginin 1999 yılı Aralık ayı ve 2000 yılı Mart ayında ödenmesi öngörülmektedir. Verginin neredeyse tamamı 2000 yılında tahsil edilmiştir ve 65,2 milyon TL gelir elde edilmiştir. Bu büyüklük 2000 yılı genel bütçe vergi gelirlerinin binde 2'sini oluşturmuştur.

Ek motorlu taşıt vergisinin ise kanun yayınlandığı tarihte ilgili sicile kayıtlı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununa göre vergiye tabi olan kara, hava ve deniz taşıtlarının 1999 yılı için tahakkuk etmiş olan motorlu taşıt vergisi kadar olması öngörülmüştür. 1999 yılı Aralık ayı ve 2000 yılı Mart ayında olmak üzere iki taksitte ödenmesi planlanmıştır. Depremden etkilenen illerdeki gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin taşıtları, bu illerde ücretli çalışanların taşıtları, depremde varlıklarının en az %10'unu, eşini ya da birinci derece akrabasını kaybedenlerin taşıtları, depremden hasar gören taşıtlar, yolcu ve yük taşımacılığında kullanılan taşıtlar vergiden muaf tutulmuştur. 1999 yılında 41,8 milyon TL, 2000 yılında ise 68,5 milyon TL gelir elde edilmiştir ve bu büyüklükler her iki yıl için de genel bütçe vergi gelirlerinin binde 2'sini oluşturmuştur.

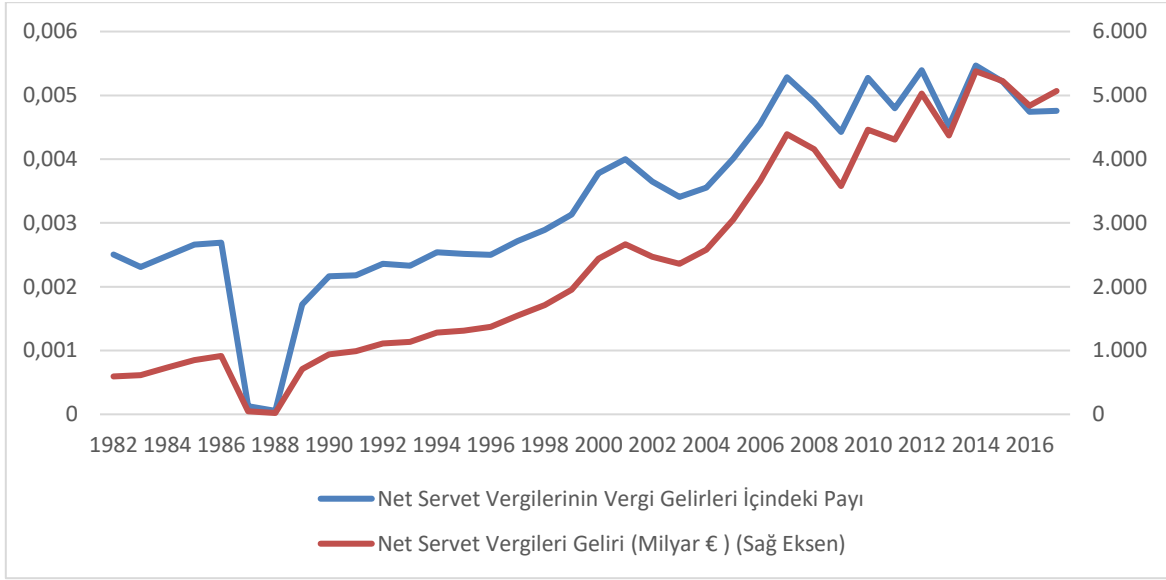
3.5. Bazı Ülkelerde Uygulanan Net Servet Vergileri

3.5.1. Fransa

Fransa'da net servet vergilerinin tarihi 1980'li yılların başına kadar gitmektedir. 1982 yılında François Mitterand'ın başkanlığa gelmesiyle Büyük Servetler Vergisi (*Impot sur les Grandes Fortunes*) adı altında bir net servet vergisi uygulamaya girmiştir. Net serveti 3 milyon Fransız Frankı (457.347 Avro)'nın üzerindeki hanelerden alınmıştır. Vergi 1986 yılında sağın mecliste çoğunluğu sağlaması sonucunda kaldırılmıştır. 1988 yılında çoğunluğun tekrar sola geçmesiyle Dayanışma vergisi (*Impôt de Solidarité Sur La Fortune*) olarak adlandırılan net servet vergisi yürürlüğe girmiştir ve 2017 yılı sonuna kadar uygulanmıştır. Yasa yürürlüğe girdiğinde en az 4 milyon Franklık (609.796 avro) net servetler %1,1 marjinal vergi oranıyla vergilendirilmeye başlanmıştır. Yasanın gerekçesi olarak ise asgari gelir yardımı programının fonlanması gösterilmiştir. Açıkçası vergi doğrudan doğruya bir yeniden dağıtım aracı olarak görülmektedir. Fransa'da şahısların sahibi

olduğu taşınır ve taşınmaz tüm servet unsurları üzerinden alınan bir vergiydi (Tirard, 2020: 3-4).

Vergi hanelerin net serveti üzerinden ödenmekteydi ve buna reşit olmayanların varlıkları da dahildi. Emanet sandıklarına (tröst) bağışlanan varlıklar da bağışçının varlığı sayılmaktadır. Fransız olmayan mükellefler sadece Fransa'daki net varlıkları üzerinden vergi ödemekteydiler. İkametgahın değerinin %30'u vergi dışı bırakılmıştı. Bazı varlıklar vergiden muaf tutulmuştu. Bunlar antikalar, sanat eserleri, koleksiyon eşyaları, fikri mülkiyet hakları, emeklilik ile ilgili varlıklardır. Ormanların ve uzun süreli kiralanan kırsal mülklerin değerinin %75'i vergiden muaftır. Çalıştıkları şirkette hisse sahibi olanların hisselerinin %75'ine kadar olan kısmı vergiye tabi değildir. Beş yıldan fazla süredir hisse sahibi olunan KOBİ'lerin sermaye arttırmalarının %50'sinin 50 bin Avro'ya kadar olan kısmı vergi borcundan düşülmektedir. Fransa'da veya AB'de bulunan ve Fransız Vergi Kanunu tarafından listelenen yardım kuruluşlarına yapılan bağışların %75'inin 50 bin Avro'ya kadar olan kısmı vergi borcundan indirilmektedir. Ayrıca vergi tavanı da uygulanmaktadır. Dayanışma vergisi ve gelir vergisi yükümlülüklerinin toplamı bir önceki yılın gelirinin %75'ni geçmemektedir. Varlıkların değerlemesi beyana dayalıdır. Fransız Vergi İdaresi bu değerlemeyi düzeltme hakkına sahiptir. 2017 itibarıyla 800 bin €'nun üstündeki net servetler için beş basamaklı ve %0,5 ila %1,5 arasında değişen artan oranlı bir vergi tarifesi uygulanmıştır (bkz. Ek 8) (Tirard, 2020: 10-12, 14-15, 22).

Şekil 46: Fransa’da Net Servet Vergileri ve Bu Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: OECD

Net Servet Vergisi gelirleri 1982-1986 yılı arasında toplam vergi gelirlerinin binde 2’si ile binde 3’ü arasında değişmiştir. Net servet vergisi dayanışma vergisi olarak geri getirildikten sonra pay 1989’da binde 1’dir. Bu pay 2007 yılına kadar sürekli artış eğilimi içinde olmuş ve binde 5 seviyesinin üzerine çıkmıştır. 2007 ile 2017 arasında ise binde 5,5 ile binde 4,5 arasında dalgalanmıştır. 2017 yılına gelindiğinde binde 4,7 pay ile 5 milyar avro seviyesindedir. Vergi gelirleri arasında önemi yok denecek kadar azdır. Ancak politik olarak oldukça önemli bir vergidir. Bu vergi 2017 yılı sonundan itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Bu karar toplumsal ve politik bir tepki doğurmuştur.

Bu vergi yürürlükten kaldırıldıktan sonra Emmanuel Macron’un ikinci Eduard Philip hükümeti 2018 yılı sonbaharında akaryakıt üzerindeki vergileri arttırma kararı aldı. Hükumete göre verginin arttırılmasının amacı fosil yakıt kullanımının caydırılmasıydı. Ancak bu durum şehir merkezi dışında yaşayan ve işlerine araçlarıyla gitmek zorunda olan

alışan sınıflarda rahatsızlık yarattı. Sarı yelekliler⁴ protestolarını başlattı. Protestocuların temel tepkisi ise iklim değişimi ile mücadelenin maliyetinin çalışan sınıflara yıkıldığı, zenginlerin ve şirketlerin vergilendirilmesi yerine işçi sınıfının vergilendirildiği üzerine olmuştur. Bu amaçla bu protestonun temel taleplerinden biri de dayanışma vergisinin geri getirilmesi olmuştur.

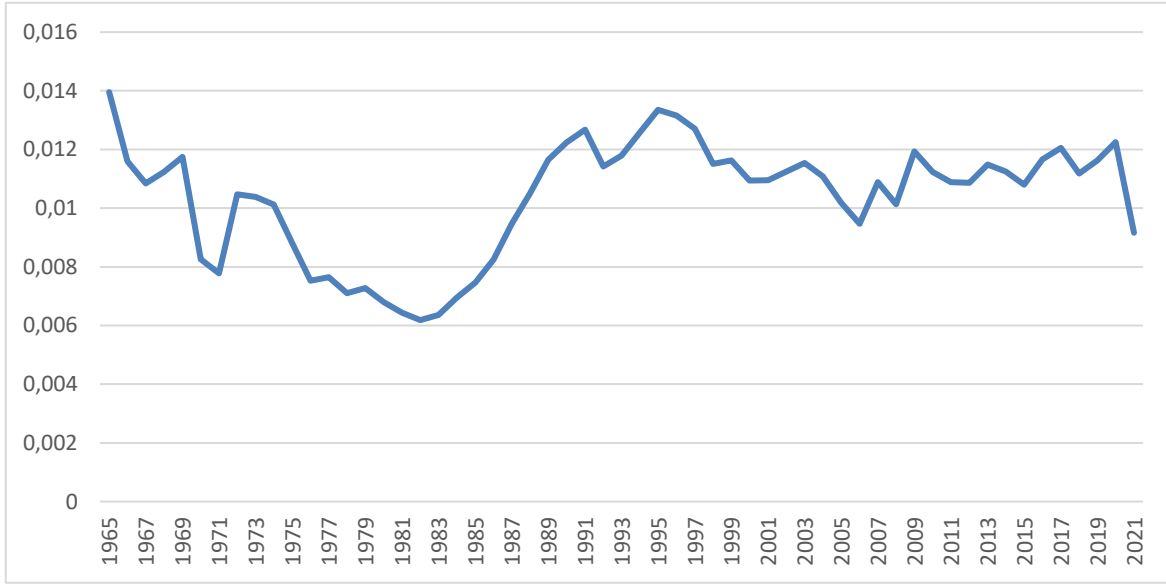
3.5.2. Norveç

Norveç yüzyıldan uzun bir süredir net servet vergisi uygulamaktadır. Norveç’te uygulanan servet vergisi 2007 ile 2012 arasında artan oranlı, 2013 ile 2021 arasında düz oranlı bir vergi olarak uygulanmıştır. 2022 ve sonrasında ise tekrar artan oranlı bir vergi olarak uygulanmaktadır. 2023 yılı itibarıyla bireylerin net servetinin 1,7 milyon NOK zerindeki kısmına uygulanmaktadır. Bireylerin net servetinin 1,7 milyon NOK zerindeki kısmına yerel yönetimler tarafından binde 7 oranında vergi uygulanmaktadır. Merkezi hkmet tarafından ise bireylerin net servetinin 1,7 ile 20 milyon NOK arasındaki kısmına binde 3; 20 milyon NOK zerindeki kısmına ise binde 4 oranında vergi uygulanmaktadır (Norwegian Tax Administration, <https://www.skatteetaten.no/en/rates/wealth-tax/>).

Verginin hesaplanmasında çeşitli değerleme indirimleri söz konusudur. İkametgahın değerinin %75’i vergi dışında bırakılmıştır. Ancak bu değer 10 milyon NOK’u aşıyorsa aşan kısmın %30’u vergi dışında bırakılmıştır. Norveç’te veya yurt dışındaki mesken, enerji üretim tesisleri, tarımsal araziler ve ormanlar dışındaki ticari gayrimenkullerin değerinin %20’si vergi dışında bırakılmıştır. Tarımsal arazilerin ve ormanların değerinin %30’u, enerji

⁴ Sarı yelekliler ismini sürücülerin araçlarında acil durumlar için bulundurması gereken yüksek görünürlüğü bulunan yeleklerden almaktadır.

üretim tesislerinin değerinin %20'si, gelir getiren diğer gayrimenkullerin değerinin %30'u, pay sahibi olunan işletmenin değerinin %20'si, hisse senetleri ve yatırım fonlarının hisse senetlerine ayrılan kısmının değerinin %20'si, gelir getiren diğer faaliyetlerdeki duran varlıkların değerinin %30'u 2023 yılında vergi dışında bırakılmıştır. (Norwegian Tax Administration, <https://www.skatteetaten.no/en/person/taxes/get-the-taxes-right/valuation-discount-in-connection-with-assessment-of-wealth/>)

Şekil 47: Norveçte Net Servet Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: OECD

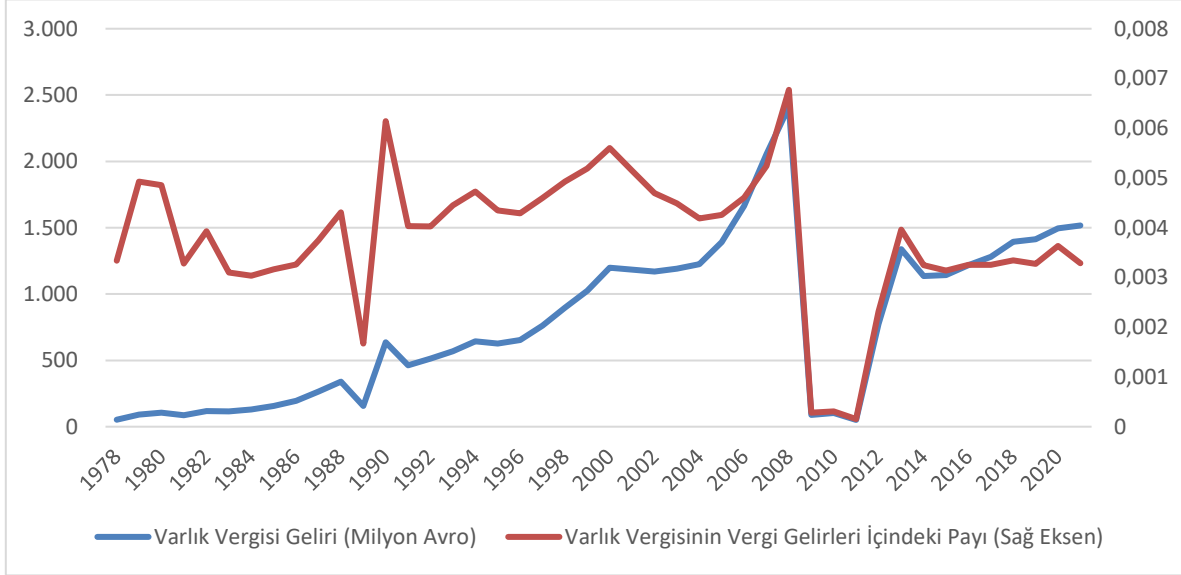
Net Servet Vergisi gelirinin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965 yılında %1,4 seviyesinde iken 1982 yılında binde 6 seviyesine kadar düşmüştür. Bu yıldan sonra artış eğilimi içine girmiş ve 1995 yılında ise %1,3 seviyesine kadar çıkmıştır. Bu pay 1998-2020 arasında %1 ile %1,2 arasında değişmiştir. 2021 yılında ise dramatik bir düşüş göstermiş %0,9 seviyesine düşmüştür. Bu düşüş petrol fiyatlarındaki artıştan dolayı petrol çıkarımı üzerindeki vergi gelirlerinin normalin çok üzerinde artmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle toplam vergi gelirleri beklenenden daha fazla yükselmiş, net servet vergisinin vergi gelirleri içindeki payı 2021 yılında düşük kalmıştır.

3.5.3. İspanya

İspanya’da “*Impuesto Sobre el Patrimonio*” (Varlık Vergisi) adıyla bilinen bir net servet vergisi uygulanmaktadır. 1977 yılında Olağanüstü Varlık Vergisi adıyla yasalaşmış ve esasen 1978-2008 yılları arasında uygulanmıştır. 1992 yılına kadar hemen hemen hiçbir değişikliğe uğramamıştır. 2008 yılında küresel finansal kriz nedeniyle kaldırılmış ve 2012 yılında tekrar geçici olarak yürürlüğe girmiştir. Ancak uygulaması her yıl uzatılmaktadır. Uygulamada kalıcı hale gelmiştir. 2002-2008 arasında vergiden muaf asgari tutar 108.182,18 Avro idi. Ancak, 2012 yılında verginin yeniden yürürlüğe girmesiyle birlikte, asgari muafiyet eşiği 700.000 Avroya yükseltilmiştir. Bunun yanında ikamet edilen konutun değerinin 300 bin Avroya kadar olan kısmı vergi dışındadır. Bu değer üzerindeki net varlıklar binde 2 ile %2,5 arasında değişen bir vergi tarifesine tabidir. Bu vergiye özerk yönetimler indirim, istisna ve muafiyet uygulayabilirler. Aynı zamanda özerk yönetimler vergi oranlarını değiştirebilirler (Ramallo, 2020: 3) Madrid’de ve Endülüs’te bu vergi uygulanan indirimden dolayı alınmamaktadır. Vergi matrahını İspanyol vatandaşlarının dünya çapındaki net varlık değeri oluşturmaktadır. Yurt dışında üzerinden servet vergisi ödenmiş varlıklar vergi matrahından indirilmektedir. Ayrıca gelir vergisi yükümlülüğü de net servetin hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. İspanya’da yerleşik yabancılar da İspanya sınırları içindeki net varlıkları nedeniyle bu verginin mükellefidir (Ramallo, 2020: 3-8, 12-13).

Aşağıdaki grafikten de görüldüğü gibi varlık vergisi geliri 1978-2008 arasında nominal olarak sürekli biçimde artarak 50 milyon Avro’dan 2,4 milyar Avroya kadar yükselmiştir. 2012-2021 arasında ise 700 milyon Avro’dan 1,5 milyar Avro’ya yükselmiştir. Yeniden yürürlüğe girmiş olan varlık vergisinin eski performansını gösteremediğini görüyoruz. Aynı durum vergi gelirleri içindeki payı için de geçerlidir. 90’lı yıllardan 2008’e

kadar genellikle binde 4 ile binde 5 arasında olan bu pay 2012 sonrasında binde 3 ile binde 4 arasına düşmüştür.

Şekil 48: İspanya'da Varlık Vergisi Gelirleri

Kaynak: OECD

Tüm bunlara ek olarak İspanyol hükümeti 2022 yılının sonunda hayat pahalılığı krizine karşı diğer vergi önlemleri ile beraber “Büyük Servetler İçin Geçici Dayanışma Vergisi” (*Impuesto Temporal de Solidaridad de las Grandes Fortunas*) adıyla yeni bir servet vergisi uygulama kararı aldı. Vergi yerel servet vergisinin alınmadığı Madrid ve Endülüs gibi bölgelerdeki net varlığı 3 milyon avro ve üzerindeki kişileri hedeflemektedir. Bu miktarın üzerinde servete sahip olan kişilere artan oranlı bir vergi tarifesi uygulanması öngörülmektedir. Vergi tarifesi aşağıdaki gibidir.

Tablo 8: İspanya'da Dayanışma Vergisi Tarifesi

Vergi Dilimi	Vergi Oranı
0 € - 3.000.000 € arası	%0
3.000.000 € - 5.347.998 € arasındaki kısım	%1,7
5.347.998 € - 10.695.996 € arasındaki kısım	%2,1
10.695.996 € üzerindeki kısım	%3,5

Kaynak: KPMG (2023)

Bu vergide de yerel varlık vergisiyle aynı muafiyet eşikleri uygulanmaktadır. Ayrıca ödenen yerel varlık vergisi, dayanışma vergisi yükümlülüğünden indirilmektedir. Böylece çifte vergilendirmenin önüne geçilmektedir. Vergiden yalnızca 23 bin kişinin etkilenmesi ve 1,5 milyar Avro gelir beklenmektedir. (<https://www.europeantax.blog/post/102hyq7/spanish-tax-measures-2023-the-new-solidarity-wealth-tax-for-high-net-worth-ind>)

3.5.4. İsviçre

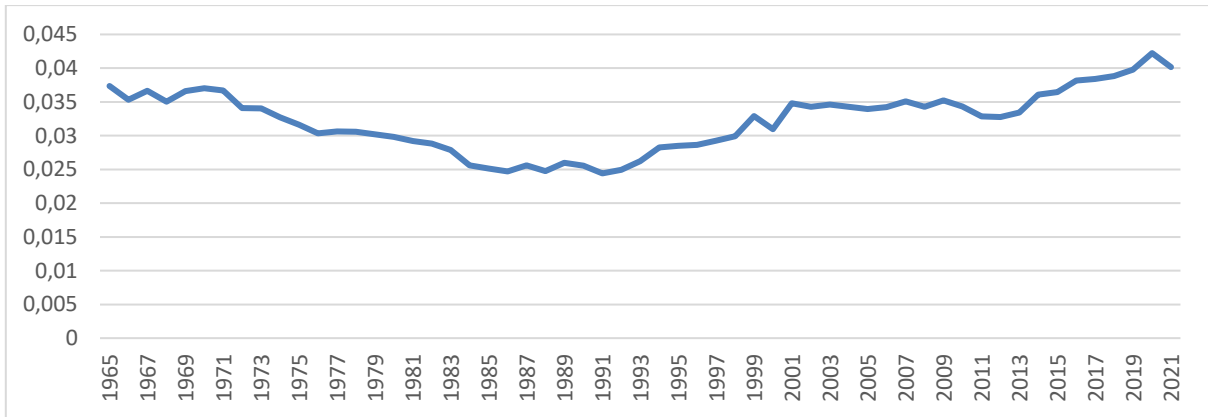
İsviçre Konfederasyonu 1848’de kurulduğundan beri kanton ve belediye seviyesinde genel servet vergisi uygulamaktadır. İsviçre’de federal devletin temel gelir kaynağını dolaylı vergiler oluştururken, kantonların temel gelir kaynakları doğrudan vergilerdir. Bu vergilerden biri de servet vergisidir. Federal devlet vergilerin kantonlar arasında uyumlaştırılmasından sorumludur. Uyum yasası kantonların ve belediyelerin servet vergisi uygulamasını zorunlu kılmaktadır. Kantonlar ve belediyeler servet vergisi oranı ve tarifesi belirlemekte serbesttir. Bunun yanında kantonlar ve belediyeler benzer varlık tiplerini de farklı biçimde vergilendirilebilmektedir. Bu nedenle kantonlar ve belediyeler arasında vergi yükü önemli oranda değişmektedir (Eckert ve Aebi, 2020: 3-4).

İsviçre’de ikamet eden bireyler ilke olarak dünya çapındaki bütün varlıkları üzerinden servet vergisi yükümlüsüdür. Vergi mükellefin ikamet ettiği kantona ya da gayrimenkulün bulunduğu kantona ödenir. Menkul ve gayrimenkul bütün varlık tipleri vergiye tabidir. Kişisel ev eşyalarına ve emeklilik fonlarına muafiyetler tanınmaktadır. Mükelleflerin bütün yükümlülükleri vergi matrahından indirilmektedir. Kantona bağlı olarak değişmekle beraber ilk 70.000 CHF ile 200.000 CHF arasındaki bir tutar vergiden muafır. Evli çiftler ayrı ayrı

mükellef olmalarına rağmen, uygulanacak vergi oranının belirlenmesi amacıyla, servetleri birlikte ele alınmaktadır. Ancak kantonların çoğu artan oranlı bir vergi tarifesi uygulamakta ve çiftlere indirimli bir vergi tarifesi sunmamaktadır. Bunu yanında reşit olmayan çocukların net varlıkları da ebeveynlerinin servetlerine dahil edilmektedir. Servet vergisi beyannamesi gelir vergisi beyannamesinin bir parçası olduğundan birlikte verilmektedir. Böylece kişinin varlıkları ve bunlardan elde ettiği gelirler tek bir beyanname altında görülebilmektedir (Eckert ve Aebi, 2020: 5, 12).

Yabancı işletmelere veya daimi işyerlerine ait yurtdışında bulunan varlıklar ve gayrimenkuller vergi matrahının dışında tutulmaktadır, ancak bu unsurlar geçerli servet vergisi oranının belirlenmesinde dikkate alınmaktadır. İsviçre'de yerleşik yabancıların, İsviçre'deki bir işletmeye veya daimî işyerine atfedilemeyen ve İsviçre'de bulunan taşınır varlıkları üzerinden varlık vergisi alınmaz (Eckert ve Aebi, 2020: 5-6).

Uyum yasalarına göre ticari olmayan varlıklar piyasa değeri üzerinden, ticari varlıklar ise defter değeri üzerinden vergilendirilmelidir. Özel şirketlerin değeri kanton vergi dairelerinin ortak kılavuzuna göre belirlenmektedir.

Şekil 49: İsviçre’de Net Servet Vergisinin Vergi Gelirleri İçindeki Payı

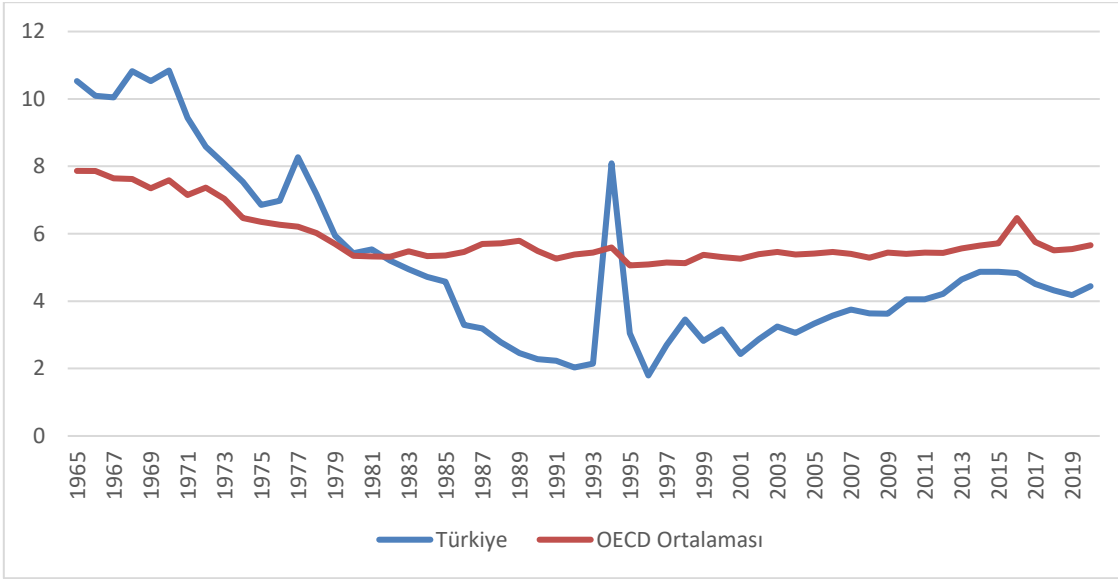
Kaynak: OECD

İsviçre net servet vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payının uzun dönem içinde dalgalı bir seyir izlediğini görmekteyiz. 1965 yılında %3,7 olan bu pay 1991 yılında %2,4'e kadar düşmüş, bu yıldan itibaren artış eğilimi içine girmiştir ve 2020 yılında %4,2'ye kadar yükselmiştir. 2021 yılı itibariyle %4 seviyesindedir. Bu büyüklüğün net servet vergisi uygulayan diğer ülkelere göre oldukça yüksek olduğunu görüyoruz.

3.6. OECD Ülkelerinde ve Türkiye'de Servet Vergilerinin Büyüklükleri

3.6.1. Türkiye'de Servet Vergilerinin Büyüklüğü

Servet vergilerinin Türkiye'nin vergi gelirlerinin toplamına oranı 1960'lı yıllardan itibaren azalmaktadır. Göze çarpan diğer bir eğilim ise bu oranın 1980 yılına kadar OECD ortalamasının üzerinde bulunuyor oluşudur. 1960'lı yıllarda %10'ün üstünde olan bu oran 1994'e kadar devamlı azalmış ve %2 seviyesini görmüştür. 1994 yılında görülen sıçrama ise geçici olarak uygulanmış olan net aktif vergisinden kaynaklanmaktadır. 1990'lı yılların ortalarından 2000'li yılların başına kadar durağan bir seyir izlemiştir. 2000'li yılların başından itibaren günümüze gelindiğinde yavaş bir artış trendi içinde olduğunu görmek mümkündür. 2020 yılında ise bu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının %4,4 seviyesinde olduğunu ve %5,6 olan OECD ortalamasına yaklaştığını ifade etmek mümkündür.

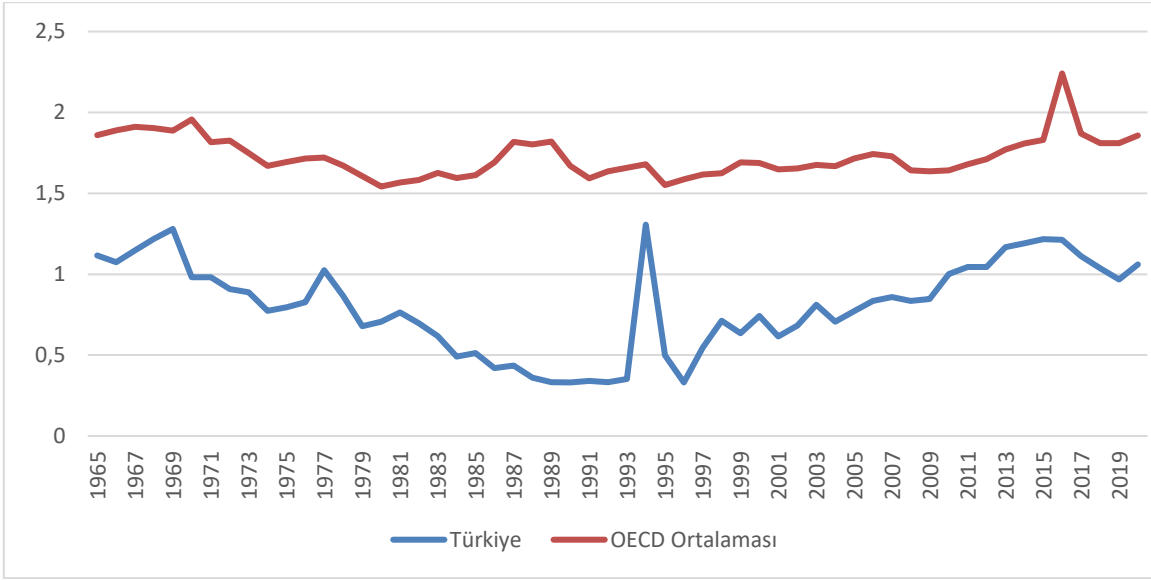

Şekil 50: Servet Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Kaynak: OECD (2023), Tax on property (indicator).

Servet vergilerinin GSYH'ye oranı ele alınacak olursa, vergi gelirlerine oranı ile benzer biçimde 1960'lı yıllardan 1994'e kadar bu oranının da düştüğü görülmektedir. 1960'ların sonunda %1,2 olan bu oran, 1980'lerin ortalarında %0,5 seviyelerine düşmüştür ve uzun bir süre bu seviyelerde kalmıştır. 1990'ların sonundan 2016'ya kadar baktığımızda ise servet vergilerinin tekrar 1960'ların sonundaki seviyeye yaklaştığı görülmektedir. 2016'dan 2020'ye kadar geçen dönemde ise bu oranın %1 seviyelerine düştüğü görülmektedir.

Fakat burada toplam vergi gelirlerine olan orandan farklı bir eğilim de göze çarpmaktadır. Servet vergilerinin GSYH'ye oranı 1965-2020 döneminde devamlı olarak OECD ortalamasının altındadır ve oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. OECD ortalaması ise bu süreçte sürekli biçimde %1,5 ile %2 arasında dalgalanmıştır. Türkiye kadar dalgalı bir seyir izlememiştir. Bu da 1980'li yıllar öncesinde kamu bütçesinin servet vergilerinden daha çok faydalandığını göstermektedir.

Şekil 51: Servet Vergilerinin GSYH'ye Oranı (%)

Kaynak: OECD (2023), Tax on property (indicator).

3.6.2. OECD Ülkelerinde Servet Vergileri

Aşağıdaki tablo ele alındığında 2020 yılı itibarıyla servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranının en yüksek olduğu ülkenin %14,2 ile Kore olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ülkenin ardından ABD, Kanada, Birleşik Krallık ve İsrail gelmektedir. İlk beş ülkenin tamamında servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranı %10'un üstünde bulunmaktadır. Bu ülkelerden üçü Anglosakson ülkeleridir. Lüksemburg dışındaki bütün Kıta Avrupası ülkelerinde bu oran %10'un altında yer almaktadır. Servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranının en düşük olduğu ülkeler ise Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Slovak Cumhuriyeti ve Avusturya'dır. Anılan ülkelerde servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranı %1,5'un altındadır.

Servet vergileri gelirinin toplam vergi gelirleri içindeki payının en yüksek olduğu ülke olan Kore'de bu oran 1975'te %9,7 iken 1995'te %14'e kadar yükselmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise %11,3'e kadar düştüğü görülmektedir. 2020 yılında ise %14,2 seviyesinde olduğu görülmüştür. Bu pay 1990'lı yıllardan itibaren her zaman %10'un üzerinde olmuştur.

ABD’de servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranı ele alındığında 1965’te %15 seviyesinde olan bu oran 1980’li yıllarda ve 2000’lerde %10 seviyelerine kadar düşüş göstermiş, 2010’da ise %13,5’e kadar çıkmıştır. 2020 yılı itibarıyla bu pay %12,4 seviyesindedir.

Birleşik Krallık’ta ise 1965’te %14 seviyelerinde olan bu oran 1990’da %8’e düşmüş, günümüzde ise %12 seviyelerinde bulunmaktadır. Kanada’da ise 1965’te %14 seviyelerindeki bu pay, 1980’de %9’a kadar düşüş göstermiştir. Günümüzde ise %12 seviyelerinde bulunmaktadır. Almanya’da servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranı 1965’te %5,8 iken geçen 55 yıllık sürede bu oran %3,3’e düşmüştür. OECD ülkeleri genel olarak ele alındığında servet vergilerinin toplam vergi gelirlerine oranı 1965-1995 yılları arasında düşmüştür. Sonraki dönemde ise durgun bir seyir izlemiştir.

Tablo 9: OECD Ülkelerinde Servet Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Almanya	5,8	4,9	3,9	3,3	3,0	3,4	2,8	2,3	2,4	2,3	2,9	3,3
Amerika Birleşik Devletleri	15,9	14,2	13,9	10,7	10,7	11,8	11,3	10,3	12,1	13,5	11,3	12,4
Avustralya	11,5	11,0	8,8	7,8	7,8	9,0	8,8	8,8	8,6	9,4	10,7	10,1
Avusturya	4,0	3,7	3,1	2,9	2,4	2,7	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4
Belçika	3,7	15,0	3,2	3,1	2,8	3,8	3,8	4,7	7,0	7,2	7,8	8,0
Birleşik Krallık	14,5	12,5	12,7	12,0	12,0	8,2	10,0	11,4	11,8	12,0	12,5	11,6
Çek Cumhuriyeti	1,4	1,4	1,2	1,3	1,4	0,6
Danimarka	8,1	6,0	6,1	5,9	4,3	4,3	3,6	3,3	3,8	4,1	4,2	4,2
Estonya	1,0	1,2	1,0	1,0	0,8	0,6
Finlandiya	4,0	2,2	1,9	1,9	2,7	2,4	2,2	2,4	2,7	2,7	3,3	3,6
Fransa	4,3	4,8	5,1	4,8	5,8	6,3	6,7	6,9	7,7	8,4	9,0	8,7
Hollanda	4,4	3,3	2,4	3,6	3,5	3,7	4,2	5,3	5,5	3,8	3,8	4,3
İrlanda	15,1	12,2	9,7	5,3	4,0	4,6	4,5	5,7	7,4	5,2	6,4	5,0
İspanya	6,4	6,5	6,3	4,6	5,9	5,5	5,7	6,5	8,6	6,6	7,6	6,7
İsrail	10,7	9,5	10,2	11,1	11,1	10,3
İsveç	1,8	1,5	1,1	0,9	2,3	3,5	2,7	3,3	2,9	2,4	2,4	2,2
İsviçre	9,9	9,9	8,0	8,3	9,3	8,9	8,1	9,7	8,5	7,7	7,3	8,1
İtalya	7,2	6,0	3,3	3,7	2,5	2,3	5,6	4,6	5,0	4,8	6,5	5,7
İzlanda	4,0	4,5	5,1	6,3	7,3	8,4	9,1	6,6	4,4	6,5	4,8	6,2
Japonya	8,1	7,6	9,1	8,2	9,7	9,4	12,2	10,5	9,7	9,7	8,2	8,1
Kanada	14,3	12,8	9,5	9,1	9,3	10,0	10,7	9,5	10,7	12,3	11,9	12,0
Kolombiya	2,2	2,6	6,6	7,8	8,7	11,3	9,7
Kore	9,7	8,0	9,1	11,8	14,0	12,4	11,9	11,3	12,4	14,2
Kosta Rika	1,3	1,0	0,9	1,2	1,5	1,8	2,0
Letonya	3,4	3,8	3,6	3,0	3,4	3,0
Litvanya	1,2	1,5	1,2	1,3	1,2	1,0
Lüksemburg	6,2	6,7	5,2	5,7	5,6	8,4	7,1	10,7	8,5	7,0	9,1	10,0
Macaristan	1,2	1,7	2,3	3,1	3,2	2,9
Meksika	1,9	0,5	1,9	2,4	1,8	2,5	2,3	2,0	1,9
Norveç	3,1	2,4	2,3	1,7	1,9	2,9	2,9	2,3	2,5	2,6	2,8	3,4
Polonya	3,5	4,3	4,5	4,2	4,2	3,6
Portekiz	5,0	4,0	2,5	1,4	1,9	2,7	3,2	3,7	3,8	3,7	3,7	4,2
Slovak Cumhuriyeti	1,4	1,8	1,6	1,4	1,3	1,4
Slovenya	1,4	1,7	1,5	1,6	1,7	1,7
Şili	6,2	6,3	7,0	6,3	4,1	4,4	5,3
Türkiye	10,5	10,8	6,9	5,4	4,6	2,3	3,0	3,2	3,3	4,1	4,9	4,4
Yeni Zelanda	11,5	10,4	9,2	7,9	7,4	6,8	5,4	5,3	4,9	6,6	6,2	5,5
Yunanistan	9,7	9,3	9,7	4,6	2,7	4,6	6,0	7,7	6,0	5,2	8,4	7,8

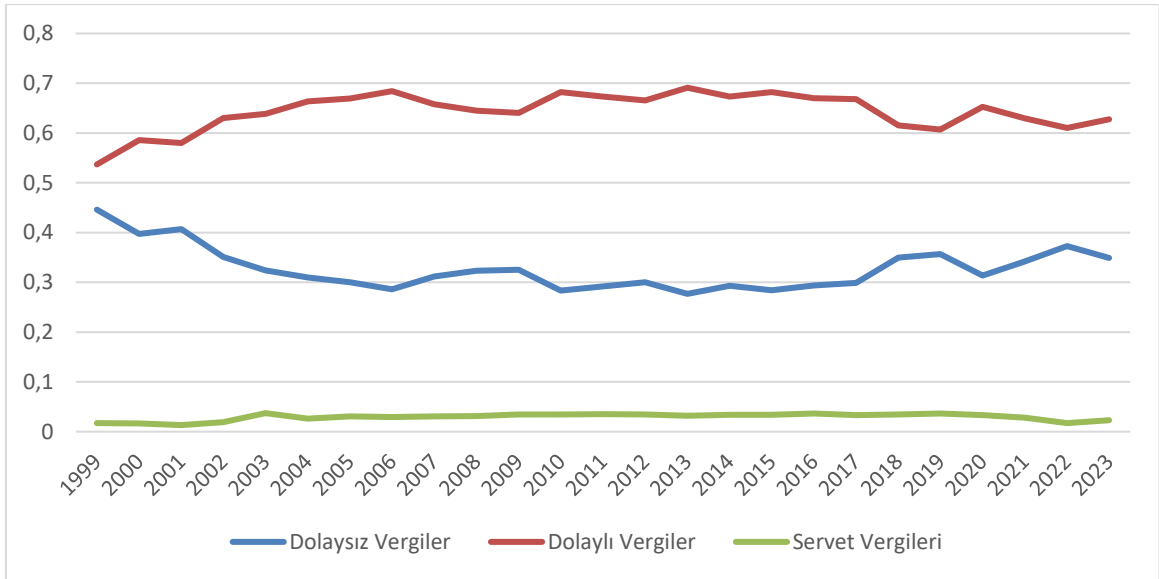
Kaynak: OECD

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN BİR NET SERVET VERGİSİ ÖNERİSİ

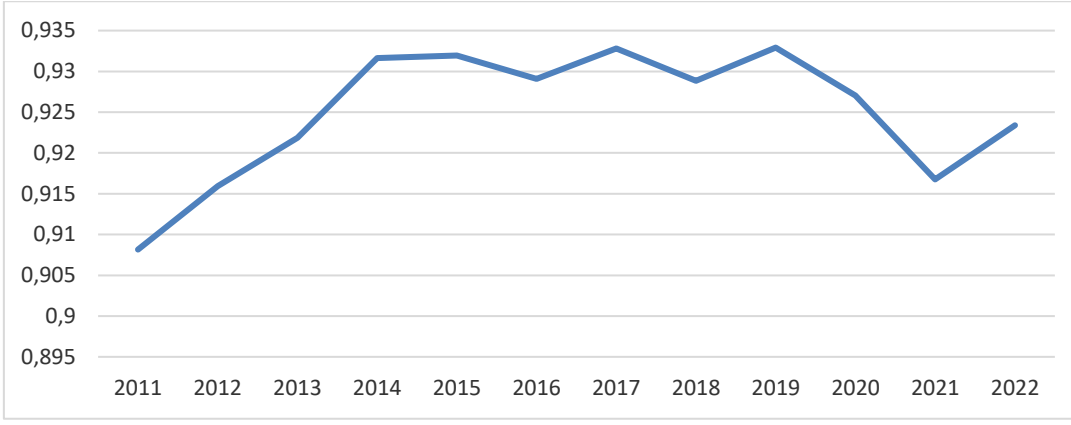
4.1. Neden Servet Vergisi

Önceki bölümlerde görüldüğü gibi Türkiye’de servet dağılımı oldukça eşitsizdir ve servet üzerinden alınan vergilerin vergi gelirleri içindeki payı oldukça düşüktür. Servet vergileri savaş, doğal afet ve ekonomik kriz gibi durumlarda ilk başvurulacak geçici gelir kaynakları olarak görülmektedir. Veraset ve intikal vergisi gibi servet ve gelir dağılımında adalet hizmet edebilecek vergiler sembolik denebilecek bir büyüklüktedir. Bunun yanında aşağıdaki grafiklerden de görüldüğü gibi vergi sistemi de büyük oranda dolaylı vergilere dayanmaktadır. Gelir vergisinin büyük bir kısmı da kaynaktan kesilen gelir vergisinden oluşmaktadır.

Şekil 52 : Vergi Türlerinin Genel Devlet Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: Strateji Bütçe Başkanlığı, Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri

Şekil 53: Gelir Vergisi Stopajının Gelir Vergisi Hasılatı İçindeki Payı

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri

Bu durum vergi sisteminin gelir ve servet seviyesi arttıkça azalan oranlı olduğuna işaret etmektedir. Arkasında yatan neden ise girişte de belirtildiği gibi uygulanan neoliberal politikalar. Kırk yılı aşan bir süredir uygulanan bu politikalar gelir ve kurumlar vergisinde artan oranlılığı önemli ölçüde azaltmış gelirin ve servetin en üst kesimlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Vergi sistemini artan oranlı hale getirerek bu durumu düzeltmek mümkündür.

Saez ve Zucman (2016)'a göre toplumun en varlıklı kesimlerinden alınacak bir net servet vergisi bu artan oranlılığın sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır. Çünkü servet hem gelirden daha yoğun bir biçimde toplumun en üst tabakalarında birikmiş durumdadır hem de özel bir servet turu olan gayrimenkulden çok daha eşitsiz bir biçimde dağılmıştır.⁵

⁵ Şunu açıkça ifade etmek gerekir; burada tartıştığımız bir net servet vergisi vergi sisteminde artan oranlılığı tek başına sağlayamaz. Bu verginin marjinal vergi oranları yüksek bir artan oranlı gelir, kurumlar ve veraset ve intikal vergisi ile birlikte ele almak çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

4.2. Nasıl Bir Servet Vergisi

Piketty (2015)'in başlattığı bu net servet vergisi tartışmasını⁶ Saez ve Zucman (2019a) ve Saez ve Zucman (2019b) önemli ölçüde tamamlamakta ve bu verginin nasıl tasarlanması gerektiğini tarif etmektedir.

Saez ve Zucman (2019a)'a göre yukarıda açıklanan günümüzde Avrupa'da uygulanan net servet vergilerinin önemli zayıflıkları bulunmaktadır. Bu vergiler vergi rekabetinden ve vergiden kaçınma davranışından kolayca etkilenebilmekte, düşük muafiyet eşikleri nedeniyle likidite sorununa yol açmakta, belirli varlık türlerinin vergi dışı bırakılması adaletsizliklere neden olmakta, beyan edilen gelire göre vergi sınırı getirilmesi, en zenginlerin kendi tüketimlerine göre beyan edecekleri geliri ayarlayabilme kapasitesine sahip olmaları nedeniyle, vergiden kaçınmaya yol açmaktadır (Saez ve Zucman, 2019a: 440).

Bir servet vergisine karşı zenginler ya daha az çalışma ya da vergiden kaçınma yolunu tercih edeceklerdir. Daha az çalışma yolunu seçtiklerinde mevcut yaşam şartlarını sürdürmeleri pek mümkün değildir. Bu nedenle tercih edilen yol vergiden kaçınma olacaktır. Bu durum ise doğru tasarlanmış bir servet vergisi sayesinde önlenebilir (Saez ve Zucman, 2019b: 132-133). “Vergiden kaçınma servet vergisinin tasarımına ve yaptırım gücüne bağlıdır ve bu bir politika tercihidir.” (Saez ve Zucman, 2019a: 457-458). Vergiden kaçınma imkanlarının oldukça az olduğu Danimarka gibi ekonomilerde vergilenebilir gelir esnekliğinin oldukça düşük olduğu Kleven ve Schulz (2014) çalışmasında gösterilmektedir. Bu nedenle Piketty (2015)'nin ifade ettiği gibi uluslararası bir koordinasyon altında oluşturulacak otomatik bilgi paylaşımına dayalı bir servet kaydı

⁶ Daha ayrıntılı bir tartışma için Piketty (2015)'in 15. Bölümüne başvurulabilir.

sistemine ihtiyaç vardır. Bu kayıt sistemi ulusal gayrimenkul kayıtlarının, bankaların ve diğer finansal araçların kayıtlarının ulusal düzeyde oluşturacağı bir servet kaydı sisteminin uluslararası koordinasyonu ile mümkündür (Piketty, 2015: 567). Ancak bu şartlar altında alınacak bir servet vergisi kapsamlı bir biçimde uygulanabilir. Bu servet kaydı sisteminin dışında kalan ülkelere yapılan servet transferleri ya da servet kaydı sisteminin dışındaki bir ülke vatandaşlığına geçmek açık bir vergiden kaçınma davranışı oluşturacaktır. Bu davranış yüksek bir çıkış vergisi uygulanması yoluyla önlenemez. Bu tür bir vergi ABD’de halihazırda uygulanmaktadır. ABD vatandaşlığından çıkan net varlığı 2 milyon doların üzerinde bulunan kişiler gerçekleştirmemiş değer artış kazançları üzerinden gelir vergisi ödemek zorundadır (Saez ve Zucman, 2019a: 474).

Önemli bir vergiden kaçınma sorunu da yukarıda da belirtildiği gibi belirli varlık türlerinin servet vergisi dışında bırakılması oluşturmaktadır. Günümüzde Avrupa ülkelerinde uygulanan net servet vergilerinin en büyük sorunu da budur. “Bu vergiler genellikle muafiyetlerle delik deşik edilir: Çok sayıda aktif muaf tutulur, diğerleri ise tapu kadastro kayıtlarına göre ya da piyasa değerleriyle alakası olmayan gelişigüzel yöntemlerle değerlendirilir” (Piketty, 2015: 562). Hiçbir varlık türünü vergi dışında bırakmayan ancak, yüksek muafiyet eşiği olan bir servet vergisi ile bu sorunu aşmak mümkündür.

Servet vergisi açısından bir başka sorun halka açık olmayan şirketlerin değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Halka açık olmayan büyük şirketler halihazırda ikincil piyasalarda değerlendirilmektedir. Ayrıca finansal kuruluşlar bu şirketlere kredi verirken değer biçmektedirler. Bu değerlemelerin vergi idaresine bildirimini zorunlu hale getirilmesi ile sorun aşılabılır. (Saez ve Zucman, 2019a: 482). Küçük şirketler ise kârlılık, defter değeri ve satışlarına dayanan formüller ile değerlendirilebilir. Bu yöntem günümüzde İsviçre’de kullanılmaktadır (Saez ve Zucman, 2019a: 452, 483).

Bir diğerk sorun ise likidite sorunudur. Vergiyi ödeyecek likiditeye sahip olmayan ya da vergiyi para olarak ödemek istemeyenler sahip oldukları varlıkların vergi borcu kadar olan kısmını hisse biçiminde ödeyebilir. Bu durumda likidite sorunu mükelleflerin sorunu olmaktan çıkar. Devlet vergi olarak elde ettiği bu hisseleri bir değerlendirme piyasası yaratarak ikincil piyasalarda satarak ya da menkul kıymetleştirerek gelir elde edebilir (Saez ve Zucman, 2019a: 482).

Emanet sandıkları ve vakıflara ait varlıklar bir başka sorun ortaya çıkarmıştır. Emanet sandıkları için bu sorun sandığın yöneticisi olan kişi varlık sahibi sayılarak aşılabilir. Vakıflarda ise ödenecek net varlıklar üzerinden vergi oranı kadar oy hakkı yönetim kurulunda kamuya devredilebilir (Saez ve Zucman, 2019a: 484, 492).

4.3. Türkiye İçin Bir Servet Vergisi ve Dağılımsal Sonuçları

Bu çalışmada Türkiye için önerdiğimiz net servet vergisi uluslararası koordinasyon içinde alınan bir vergi şeklinde tasarlanmıştır. Bu verginin servet kaydı sistemi içinde net servet bakımından en zengin %1'den alınması önerilmektedir. Bu vergi düz oranlı olup oranı %2,5'tir. Vergiden kaçınmaya imkân vermemek için servet kayıt sisteminde kayıtlı birincil ikametgahların ortalama değeri dışında hiçbir varlık türü vergi dışında bırakılmamaktadır ve servet ve sermaye ayırımına gidilmemektedir. Sermaye kavramı ilk bölümde de belirtildiği gibi servetin en önemli unsuru olarak görülmektedir. Yukarıda Saez ve Zucman (2019a) ve Saez ve Zucman (2019b) çalışmalarının önerileri doğrultusunda diğerk vergiden kaçınma, değerlendirme ve likidite problemlerinin de ortadan kalktığını varsayılmaktadır. Forbes'un en zenginler listesinde bulunan kişilerin varlıklarının binde 5'i birincil ikametgah değeri olduğu varsayılmıştır. Bu varsayım ülkenin en pahalı konutu olan Şehzade Burhanettin Efendi Yalısı'nın 2015 yılında 100 milyon Avro'ya satılmış olmasına dayanmaktadır.

Bu net servet vergisine ek olarak bir yeniden dağıtım⁷ programının oluşturulduğu ve bu programa göre vergi gelirlerinin medyan gelirin %60'ının altında bulunan hanelere iki farklı kritere göre dağıtıldığını varsayılmaktadır. Ardından bu iki kritere göre yapılan yeniden dağıtımın dağılımsal sonuçlarını karşılaştırılmaktadır. Yapılan simülasyonda Hanehalkı Bütçe Araştırmasından elde edilen dağılıma Forbes Dergisi'nin en zengin kişiler listesini ekleyerek oluşturulan servet dağılımı kullanılmaktadır.

Bir örnekle açıklanacak olursa; 2016 yıl sonuna göre servetleri hesaplanıp en zengin %1'lik dilime dâhil olan haneler 2017 yılında net servetlerinin %2,5'u kadar vergi vermekle yükümlü olacaktır. 2016 yılı ortalama birincil ikametgah değeri hesaplanan vergi matrahının dışında tutulacak ve net servet değerinden düşülecektir. Elde edilen bu vergi geliri 2017 yılı itibarıyla medyan gelirin %60'ına göre hesaplanan yoksulluk sınırının altında kalan hanelere dağıtıldığında gelir ve servet dağılımının nasıl değişeceği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ardından bu verginin devam ettirilmesi durumunda ilerleyen yıllardaki dağılımsal etkileri de tartışılacaktır.

4.3.1. Net Servet Vergisi ile İlgili Veriler ve Verginin Servet Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Yukarıda uygulama biçimi ve matrahını açıkladığımız servet vergisi ve bu verginin servet dağılımı üzerindeki etkisi hakkındaki veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir. 2016 yılı sonunda en zengin %1'in toplam net servet içindeki payı %36,2'dir. Bu kesimin net serveti ise yaklaşık 1.307 milyar TL'dir. 2017 yılında bu kesimin net servetinden alınacak servet vergisinin hasılatı ise yaklaşık 31,8 milyar TL'dir. Bu büyüklük 2017 yılı genel devlet vergi gelirinin %5,8'ine toplam genel devlet gelirlerinin %3,1'ine denk

⁷ Bu yeniden dağıtım programı yerine yoksullar için sosyal konut inşası ve yoksulların bu konutlardan bedelsiz faydalanması biçiminde bir başka alternatif program da oluşturulabilir.

gelmektedir. Vergi sonrasında en zengin %1'in net varlık içindeki payı 2017 yılında %34,3'den %33,8'e; en üst %10'un payı %66,3'ten %66,1'e düşmüştür. Orta sınıfın payı ise %35,5'ten %35,8'e yükselmiştir. En yoksul %50'nin payı değişmemiştir.

Tablo 10: Net Servet Vergisinin Büyüklüğü ve Servet Dağılımı Üzerine Etkisi

	2016	2017	2018	2019	2020
En Üst %1'in Toplam Serveti	1.307.735.948.779,80	1.452.823.536.349,44	1.964.452.086.028,04	2.086.921.040.444,22	
Ödenecek Vergi		31.840.869.964,12	34.561.352.974,44	47.066.516.717,94	49.672.407.886
Vergi Sonrası Servet		1.420.982.666.385,32	1.929.890.733.053,60	2.039.854.523.726,28	
Genel Devlet Vergi Geliri		549.774.724.130,72	632.710.289.238,05	686.314.597.489,83	846.357.109.095,88
Genel Devlet Toplam Gelirleri		1.028.169.983.978,83	1.238.510.802.738,63	1.429.249.090.231,88	1.636.667.765.166,19
Servet Vergisi/Genel Devlet Vergi Geliri		%5,79	%5,46	%6,86	%5,87
Servet Vergisi/Genel Devlet Toplam Geliri		%3,10	%2,79	%3,29	%3,03
En Üst %1 Servet Payı		%33,82	%36,78	%34,48	
En Üst %10 Servet Payı		%66,13	%70,17	%66,93	
Orta Sınıf %40 Servet Payı		%35,82	%31,67	%34,53	
En alt %50 Servet Payı		-%1,94	-%1,84	-%1,46	

Ödediği vergiden sonra 2017 yılı sonunda serveti net serveti 1.420 milyar TL olan en zengin %1'lik kesimden alınan servet vergisinin 2018 yılındaki hasılatı 34,5 milyar TL'dir. Bu büyüklük 2018 yılı genel devlet vergi gelirinin %5,4'üne toplam genel devlet gelirlerinin %2,8'ine denk gelmektedir. Vergi sonrasında en zengin %1'in net varlık içindeki payı 2018 yılında %37,2'den %36,7'ye; en üst %10'un payı %70,3'ten %70,1'e düşmüştür. Orta sınıfın payı ise %31,4'ten %31,6'ya yükselmiştir. En yoksul %50'nin payı değişmemiştir.

En zengin %1'in serveti ödediği vergiden sonra 2018 yılı sonunda 1.929 milyar TL olmuştur. 2019 yılında alınacak servet vergisinin hasılatı ise 47 milyar TL'dir. Bu büyüklük 2019 yılı genel devlet vergi gelirinin %6,8'ine toplam genel devlet gelirlerinin %3,2'sine denk gelmektedir. Vergi sonrasında en zengin %1'in net varlık içindeki payı 2019 yılında %35'ten %34,4'e; en üst %10'un payı %67,1'den %66,9'a düşmüştür. Orta sınıfın payı ise %34,2'den %34,5'e yükselmiştir. En yoksul %50'nin payı değişmemiştir.

Ödediği vergiden sonra 2019 yılı sonunda serveti net serveti 2.039 milyar TL olan en zengin %1'lik kesimden alınan servet vergisinin 2020 yılındaki hasılatı 49,6 milyar TL'dir. Bu büyüklük 2020 yılı genel devlet vergi gelirinin %5,8'ine toplam genel devlet gelirlerinin %3'üne denk gelmektedir. 2020 yılı hanehalkı bütçe araştırması yayınlanmadığından verginin servet dağılımına ilişkin sonuçları 2019 yılından daha ileriye gidememektedir

Genel olarak ele alındığında önerilen servet vergisinin servet dağılımını üzerindeki etkisi oldukça sınırlıdır. Net servet vergisi en zengin %1'in toplam net servetten aldığı payı 0,5 ila 0,6 puan düşürürken, en üst %10'un payını 0,2 puan düşürmektedir. Ancak kamuya önemli miktarda kaynak sağladığı da ortaya çıkmaktadır.

4.3.2. Yeniden Dağıtım Programının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Kamunun elde ettiği bu kaynağı bir yeniden dağıtım programıyla yoksul hanelere transfer ettiği durumda gelir dağılımında ortaya çıkan değişiklik aşağıda incelenmektedir. Gelir dağılımındaki değişim transferin hangi kritere göre yapıldığına bağlı olarak değişmektedir. Transferin iki farklı kritere göre yapılması durumunda gelir dağılımındaki değişim karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu kriterlerden ilki hanenin yoksulluk açığı⁸ içindeki payı diğeri ise hanenin yoksul hanelerdeki toplam kişi sayısı içindeki payıdır. Yoksulluk açığı, iki farklı kritere göre yapılan transferlerin yıllar bazındaki betimleyici istatistikleri ve yeniden dağıtım öncesi ve sonrası Gini katsayıları karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir. Transfer öncesi ve sonrası gelir dağılımı ile ilgili Lorenz eğrileri Ek 6'da yer almaktadır.

Hanehalkı Bütçe Araştırmasına göre 2017 yılında hanelerin yıllık kullanılabilir medyan gelirinin 40.180,06 TL olduğu hesaplanmıştır. Bu gelirin %60'ı olan 24.180,036 TL ise yoksulluk sınırı olarak alınmıştır. Bu verilerden yola çıkarak 2017 yılı toplam yoksulluk açığının 33,59 milyar TL olduğu hesaplanmaktadır. 2017 yılı net servet vergisi hasılatı ise 31,84 milyar TL'dir. Bu büyüklük yoksulluk açının %94,8'ini kapatabilmektedir. Hane başına ortalama yoksulluk açığı miktarı 7117,1 TL, yapılması önerilen ortalama transfer miktarı ise 6746,5 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre maksimum transfer miktarı 22843,9 TL iken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre maksimum transfer miktarı 45974,6 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre minimum transfer miktarı 6,34 TL iken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre minimum (kişi başı) transfer miktarı 2554,1 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre yapılan transfer sonrası Gini katsayısı

⁸ Yoksulluk sınırı ile yoksul hanelerin gelirleri arasındaki fark yoksulluk açığı olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 11: Yoksulluk Açığının ve Yeniden Dağıtım Programlarının Betimleyici İstatistikleri

	2017			2018			2019		
	Yoksulluk Açığı	Hanenin Yoksulluk Açığı Payına Göre Yapılan Transfer	Hanenin Hanehalkı Büyüklüğü İçindeki Payına Göre Yapılan Transfer	Yoksulluk Açığı	Hanenin Yoksulluk Açığı Payına Göre Yapılan Transfer	Hanenin Hanehalkı Büyüklüğü İçindeki Payına Göre Yapılan Transfer	Yoksulluk Açığı	Hanenin Yoksulluk Açığı Payına Göre Yapılan Transfer	Hanenin Hanehalkı Büyüklüğü İçindeki Payına Göre Yapılan Transfer
Hane Sayısı	4719599	4719599	4719599	4660880	4660880	4660880	5061074	5061074	5061074
Ortalama	7117,1879	6746,5200	6746,5200	7839,1769	7415,1987	7415,1987	9401,5414	9299,7091	9299,7091
Ortanca	5843,0360	5538,7268	5108,2902	6475,7420	6125,5045	5733,3561	7924,5200	7838,6860	6822,9690
Minimum	6,69	6,34	2554,15	2,45	2,32	2866,68	1,06	1,05	3411,48
Maksimum	24099,04	22843,94	45974,61	26677,70	25234,85	37266,81	32583,42	32230,49	37526,33
Toplam	33590273845,11	31840869964,12	31840869964,12	36537464908,76	34561352974,44	34561352974,44	47581897683,62	47066516717,94	47066516717,94
Gini	0,362	0,324	0,327	0,366	0,331	0,334	0,356	0,316	0,321

0,362'den 0,324'e düşerken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre yapılan transfer sonrası Gini katsayısı 0,327'ye düşmektedir.

2018 yılında hanelerin yıllık kullanılabilir medyan gelirinin 47.595,72 TL olduğu hesaplanmıştır. Bu gelirin %60'ı olan 28557,432 TL ise yoksulluk sınırı olarak alınmıştır. Bu verilerden yola çıkarak 2018 yılı toplam yoksulluk açığının 36,53 milyar TL olduğu hesaplanmaktadır. 2018 yılı net servet vergisi hasılatı ise 34,56 milyar TL'dir. Bu büyüklük yoksulluk açının %94,5'ini kapatabilmektedir. Hane başına ortalama yoksulluk açığı miktarı 7939,1 TL, yapılması önerilen ortalama transfer miktarı 7415,1 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre maksimum transfer miktarı 25234,8 TL iken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre maksimum transfer miktarı 37266,8 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre minimum transfer miktarı 2,32 TL iken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre minimum (kişi başı) transfer miktarı 2866,6 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre yapılan transfer sonrası Gini katsayısı 0,366'dan 0,331'e düşerken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre yapılan transfer sonrası Gini katsayısı 0,334'ye düşmektedir.

Hanehalkı Bütçe Araştırmasına göre 2019 yılında hanelerin yıllık kullanılabilir medyan gelirinin 54.320,7 TL olduğu hesaplanmıştır. Bu gelirin %60'ı olan 32.592,42 TL ise yoksulluk sınırı olarak alınmıştır. Yıllık kullanılabilir geliri bu değer altında olan hanelerin yoksul olduğu kabul edilmiştir. Bu verilerden yola çıkarak 2019 yılı toplam yoksulluk açığının 47,58 milyar TL olduğu hesaplanmaktadır. 2019 yılı net servet vergisi hasılatı ise 47,06 milyar TL'dir. Bu büyüklük yoksulluk açının %98,9'unu kapatabilmektedir. Hane başına ortalama yoksulluk açığı miktarı 9401,5 TL, yapılması önerilen ortalama transfer miktarı 9299,7 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre maksimum transfer miktarı 32230,4 TL iken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre maksimum transfer miktarı 37526,3 TL'dir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre minimum transfer miktarı 1,05 TL iken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre minimum (kişi başı) transfer miktarı 3411,4 TL'dir.

Yoksulluk açığı payı kriterine göre yapılan transfer sonrası Gini katsayısı 0,356'dan 0,316'e düşerken hanehalkı büyüklüğü payı kriterine göre yapılan transfer sonrası Gini katsayısı 0,321'ye düşmektedir.

Genel olarak incelendiğinde gelir dağılımının Gini katsayısı birinci senaryoda 0,035 ila 0,040 puan düşmektedir. İkinci senaryo ise Gini katsayısını 0,032 ila 0,035 puan düşürmektedir. Yoksulluk açığı payı kriterine göre yapılan transferin yoksulluğu azaltmada daha etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Hanehalkı Bütçe Araştırması ve Hanehalkı Finansal Bilançosunu esas alan ve Forbes'un zengin kişiler araştırmasıyla genişlettiğimiz çalışmamızda ulaştığımız temel sonuç Türkiye'de haneler arasında servet dağılımının oldukça bozuk olduğudur. Çalışmanın başında tahmin edildiği gibi neoliberal politikalar beklenen sonucu yaratmıştır. Ölçüm yapılan dönem için servet dağılımı en yoksul sınıflar aleyhine bozulmuştur. Finansal varlıklar gayrimenkullere göre daha eşitsiz dağılmaktadır ve özellikle en zengin %1'de yoğunlaşmaktadır. Ev sahipliği açısından baktığımızda ise en üst sınıfın ve orta sınıfın ev sahipliği oranının oldukça yüksek olduğunu, en yoksul sınıfların ev sahipliği oranının azaldığını görmekteyiz. Yükümlülükler de en alt %50'de yoğunlaşmaktadır.

Servet dağılımı ölçümümüz en yüksek servetli kesimlerin net varlıklarının küresel sermaye hareketlerine ve ülkenin büyüme trendine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bu nedenle servet dağılımında önemli dalgalanmalar ortaya çıkabilmektedir. En zengin %1 ve %10'un serveti açısından zaman zaman yakın sonuçlar bulduğumuz WID'nin Türkiye servet dağılımı serisinde bu tür bir dalgalanma bulunmamaktadır. Credit Suisse'in Küresel Servet Raporu'nda da bir dalgalanma bulunmamakta ve ayrıca en üst dilimlerin payı ölçümümüzden oldukça yüksek seyretmektedir. En alt %50'nin payı açısından ise her iki çalışma da en alt %50'nin payı pozitifdir. Çalışmamızda ise negatiftir. Şunu açıkça belirtmek gerekir ki WID'nin ve Credit Suisse'in Türkiye ile benzer gelir grubunda bulunan ülkelerin en alt %50'lik kesimi için negatif net servet ölçümleri mevcuttur. Bu durum yöntem farklılıklarından ve veri kalitesinden kaynaklanıyor olabilir.

Bütün servet dağılımı analizlerinde de görüldüğü gibi servet gelirden daha eşitsiz dağılmaktadır. Servet dağılımı gelir dağılımından farklı bir trend izlemektedir. Zengin kişilerin servetinin analize eklenmesi servet dağılımı tablosunu önemli ölçüde etkilemektedir. Bu tablo aynı

zamanda önemli bir sonucu ortaya koymaktadır. Zengin kişiler gelirlerini ve harcamalarını şirketleri içinde saklama kabiliyetine sahiptir. Bunun yanında dağıtılmayan kârlar nedeniyle de gelirleri olması gerekenden düşük görülebilmektedir. Bu nedenle zengin kişilerin gelir dağılımı araştırmalarında temsiliyetlerinin düşük olduğunu görüyoruz. Hanehalkı servet dağılımı anketlerinin dağılımın üst kuyruğunun temsiliyetini doğru ölçebilmesi için ikili örneklem kullanması gerekmektedir. Aksi takdirde servet dağılımı açısından önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Servet vergileri açısından bakıldığında ise Türkiye’de servet vergilerine olağanüstü dönemler dışında pek başvurulmadığını görüyoruz. Son dönemde uygulamaya giren değerli konut vergisi de pek etkin bir vergi değildir. Servet vergilerinin hem GSYH’ye hem de toplam vergi gelirlerine oranı, son dönemlerde kısmen yükselmiş olmasına rağmen, halen OECD ortalamasının altındadır. En zengin %1’lik kesimden alınacak bir net servet vergisi ile birlikte uygulanacak bir yeniden dağıtım programının varlık dağılımını pek değiştirmedeği ancak gelir dağılımı üzerinde anlamlı etkileri olabileceği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alvaredo, F., Atkinson, A. B., ve Morelli, S., (2018), “Top Wealth Shares in the UK Over More Than a Century”, **Journal of Public Economics**, 162, s. 26–47.
- Alvaredo, F., ve Saez, E., (2010), “Income and Wealth Concentration in Spain in a Historical and Fiscal Perspective”, Atkinson, A. ve Piketty T. (ed), **Top Incomes: A Global Perspective** içinde s.482-559, Oxford: Oxford University Press.
- Anayasa Mahkemesi, (1995), “13/7/1995 tarih ve E.1994/85,K.1995/32 sayılı karar”, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>.
- Anayasa Mahkemesi, (1995a), “18/7/1995 tarih ve E.:1995/7, K.: 1995/35 sayılı karar”, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>.
- Anayasa Mahkemesi, (1997), “26/11/1997 tarih ve E.: 1997/54, K.: 1997/67 sayılı karar” Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/>.
- Arregui, J. ve Torres Gómez, I., (2022), “Spanish tax measures 2023: the new "Solidarity" Wealth Tax for high-net-worth individuals”, **European Tax Blog**, <https://www.europeantax.blog/post/102hyq7/spanish-tax-measures-2023-the-new-solidarity-wealth-tax-for-high-net-worth-ind>
- Atkinson, A. B., (2005), “Top Incomes in the UK Over the 20th Century”, **Journal of the Royal Statistical Society Series A: Statistics in Society**, 168(2), s. 325-343.
- Atkinson, A. B., Gordon, J. P. F., ve Harrison, A., (1989), “Trends In The Shares Of Top Wealth-Holders In Britain, 1923-1981”, **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, 51(3), s. 315–332.
- Atkinson, A. B., ve Harrison, A. J, (1978), **Distribution of Personal Wealth in Britain**, Cambridge: Cambridge University Press.

Bajard, F. vd., (2021), “Global wealth inequality on WID.world: Estimates and imputations”, **World Inequality Lab**, Technical Note No: 2021/16.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2008), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2008(3), s. 66-87.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2009), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2009(3), s. 36-60.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2010), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2010(3), s. 59-111.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2011), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2011(3), s. 43-129.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2012), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2012(3), s. 51-154.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2013), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye** 2013(3), s. 35-195.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2016), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2016(3), s. 50-162.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2018), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2018(3), s. 33-123.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2019), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2019(3), s. 21-107.

Balcı Çavdar, N., ve Turan, Ö., (2020), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye** 2020(3), s. 73-150.

Başlevent, C. (2018), “Wealth Inequality in Turkey: What can we infer from the SILC?” **Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı**, 1-3 Kasım, Antalya.

Bauluz, L. vd., (2021), “Estimation of Global Wealth Aggregates in WID.world: Methodology”, **World Inequality Lab**, Technical Note No: 2021/13.

Behrman, J., Birdsall, N., ve Székely, M., (2003), “Economic Policy and Wage Differentials in Latin America”, **Center for Global Development**, Working Papers No: 29.

Blanchet, T. vd., (2021.), “Distributional National Accounts Guidelines: Methods and Concepts Used in the World Inequality Database”, **World Inequality Lab**,

<https://wid.world/document/distributional-national-accounts-guidelines-2020-concepts-and-methods-used-in-the-world-inequality-database/>

Bricker, J. vd., (2016), “Measuring Income and Wealth at the Top Using Administrative and Survey Data”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 2016(1), s. 261–331.

Bulut, B., Ünal, E., ve Şen, K., (2005), “En zengin 100 Türk”, Mavi, B.,(Ed.), **Forbes Türkiye**, 2005(1), s. 70-92.

Chancel, L. vd., (2021). **World Inequality Report 2022**, World Inequality Lab, <https://wir2022.wid.world>

Credit Suisse. (2010). **Global Wealth Databook 2010**.

Credit Suisse. (2011). **Global Wealth Databook 2011**.

Credit Suisse. (2012). **Global Wealth Databook 2012**.

Credit Suisse. (2013). **Global Wealth Databook 2013**.

Credit Suisse. (2014). **Global Wealth Databook 2014**.

Credit Suisse. (2015). **Global Wealth Databook 2015**.

Credit Suisse. (2016). **Global Wealth Databook 2016**.

Credit Suisse. (2017). **Global Wealth Databook 2017**.

Credit Suisse. (2018). **Global Wealth Databook 2018**.

Credit Suisse. (2019). **Global Wealth Databook 2019**.

Credit Suisse. (2021). **Global Wealth Databook 2021**.

Dardot, P., ve Laval, C., (2012), **Dünyanın Yeni Akli Neoliberal Toplum Üzerine Deneme**,

Ergüden, I., (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Davies, J.B., ve Shorrocks, A. F., (2000), “The Distribution of Wealth.” Atkinson, A.B., ve Bourguignon, F., (Ed), **Handbook of Income Distribution Volume 1**, içinde s. 605-675, Amsterdam: Elsevier.

- Durán-Cabré, J. M., ve Esteller-Moré, A., (2010), “Tax Data For Wealth Concentration Analysis: An Application To Spanish Wealth Tax”, **Review of Income and Wealth**, 56(3), s. 620–631.
- Eckert, J.-B., ve Aebi, L., (2020). “Wealth Taxation in Switzerland”. **Wealth Tax Commission**, Background Paper no. 133. <https://doi.org/10.47445/133>
- Epland, J., ve Kirkeberg, M. I., (2012), “Wealth Distribution in Norway Evidence from a New Register-Based Data Source”. **Statistics Norway**, Report No: 35/2012.
- Epstein, G. A., (2006), “Introduction: Financialization and the World Economy”, Epstein, G. A. (Ed.), **Financialization and the World Economy**, içinde s. 3-16, Northampton, MA: Edward Elgar.
- Forbes Türkiye, (2015), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2015(3), s. 46-138.
- Fouquet, A., ve Strauss-Kahn, D., (1984). “The Size Distribution of Personal Wealth In France (1977): A First Attempt At The Estate Duty Method”, **Review of Income and Wealth**, 30(4), 403–418.
- FRED, (2023), “Federal Funds Effective Rate [FEDFUNDS]”, **Board of Governors of the Federal Reserve System (US)**, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/FEDFUNDS>
- FRED, (2023a), “Assets: Total Assets: Total Assets (Less Eliminations from Consolidation): Wednesday Level [WALCL]”, **Board of Governors of the Federal Reserve System (US)**, Federal Reserve Bank of St. Louis; <https://fred.stlouisfed.org/series/WALCL>
- Garbinti, B., Goupille-Lebret, J., ve Piketty, T., (2020), “Accounting for Wealth-Inequality Dynamics: Methods, Estimates, and Simulations for France”, **Journal of the European Economic Association**, 19(1), s. 620-663.

- Gelir İdaresi Başkanlığı, (2023), **2022 Faaliyet Raporu**, Yayın No: 455, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2022/2022_faaliyet_raporu.pdf?id=1
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Bütçe Gelirleri 1993 - 2023, https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm
- Güven, B., (2019), “Değer Eksi Borç Mantığı Doğru Mu?”. **Forbes Türkiye**. 2019(3), s.14.
- Habertürk, (2017), “Türkiye'nin en zengin 100 işadamı!”, <https://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/1411071-turkiyenin-en-zengin-100-isadami>
- Harvey, D., (2005), **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford: Oxford University Press.
- Haurin, D., Moulton, S. ve Shi, W., (2018), “The Accuracy of Senior Households’ Estimates of Home Values: Application to the Reverse Mortgage Decision”, **Real Estate Economics**, 46, s. 655-697.
- Heper, F., (1982), **Türkiye’de Servetlerin Vergilendirilmesi**, Eskişehir: Eskişehir İTİA Yayınları.
- Jakobsen, K. vd., (2020), “Wealth Taxation and Wealth Accumulation: Theory and Evidence From Denmark”, **The Quarterly Journal of Economics**, 135(1), s. 329–388.
- Kain, J. F., ve Quigley, J. M., (1972), “Note on Owner's Estimate of Housing Value”, **Journal of the American Statistical Association**, 67(340), s. 803-806
- Kanbur, R., ve Stiglitz, J., (2015), “Wealth and income distribution: New theories needed for a new era”, **VoxEU.org**, <https://voxeu.org/article/wealth-and-income-distribution-new-theories-needed-new-era>
- Kleven, H. J., ve Schultz, E. A., (2014), “Estimating Taxable Income Responses Using Danish Tax Reforms”, **American Economic Journal: Economic Policy**, 6(4), s. 271-301. <https://doi.org/10.1257/pol.6.4.271>

- Kopczuk, W., ve Saez, E., (2004), “Top Wealth Shares in the United States, 1916–2000: Evidence from Estate Tax Returns”, **National Tax Journal**, 57(2), s. 445-487.
- KPMG, (2023), “Spain – Taxes Introduced on High-Net-Worth Nonresidents Owning Spanish Assets” <https://kpmg.com/xx/en/home/insights/2023/02/flash-alert-2023-043.html> .
- Kuznets, S., (1955), “Economic Growth and Income Inequality”, **The American Economic Review**, 45(1), s. 1-28.
- Kükreker, A.S., (1987), **Türk Vergi Sisteminde Servet ve İntikallerinin Vergilendirilmesi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lampman, R.J., (1962), **The Share of Top Wealth-holders in National Wealth 1922-1956**, Princeton,NJ: Princeton University Press.
- Leipziger, D. M., vd., (1992). “The distribution of income and wealth in Korea”, **Economic Development Institute of World Bank**, Report No: 11412. Washington, DC : The World Bank.
- Lindh, T., ve Ohlsson, H., (1998), “Self-Employment And Wealth Inequality”, **Review of Income and Wealth**, 44(1), s. 25–41.
- Muhasebat Genel Müdürlüğü, Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri <https://muhasabat.hmb.gov.tr/genel-yonetim-butce-istatistikleri>
- Mutluer, K., Öner, E., ve Kesik, A., (2013), **Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi**, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Nadaroğlu, H., (1981), **Kamu Maliyesi Teorisi**, Kırklareli: Sermet Matbaası.
- Norwegian Tax Administration, Wealth Tax, <https://www.skatteetaten.no/en/rates/wealth-tax/>
- OECD, (2022), "Wealth distribution", *OECD Social and Welfare Statistics* (database), <https://doi.org/10.1787/7d7b803c-en>

- OECD, (2023), Tax on property (indicator). doi: 10.1787/213673fa-en
- OECD, Details of Tax Revenue – France, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REVFRA>.
- OECD, Details of Tax Revenue – Norway, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REVNOR>.
- OECD, Details of Tax Revenue – Spain, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REVESP>.
- OECD, Details of Tax Revenue – Switzerland, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REVCHE>.
- OECD, Revenue Statistics-OECD Countries: Comparative Tables, <https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=rev> .
- Oja, G., (1983), “The Distribution Of Wealth In Canada”, **Review of Income and Wealth**, 29(2), s. 161–173.
- Ödemiş, H., Şen, K., ve Kılıç, Y. (2007), “En zengin 100 Türk”, Mavi, B.,(Ed.) **Forbes Türkiye**, 2007(1), s. 50-75.
- Piketty, T., (2015), **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital**, Koçak, H.(Çev), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Piketty, T., Postel-Vinay, G. ve Rosenthal, J.L., (2006), “Wealth Concentration in a Developing Economy: Paris and France, 1807-1994”, **American Economic Review**, 96 (1), s. 236-256.
- Projector, D. S. ve Weiss, G.S. ,(1966). “Survey of Financial Characteristics of Consumers”, **Board of Governors of the Federal Reserve System Technical Paper**, Washington,D.C.
- Ramallo, A., (2020), “Wealth tax: Spain”, **Wealth Tax Commission**, Background Paper no. 132. <https://doi.org/10.47445/132>
- Ricardo, D., (2008), **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, Zeren, B., (Çev), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Roine, J., ve Waldenström, D., (2009), “Wealth Concentration over the Path of Development: Sweden, 1873–2006”, **Scandinavian Journal of Economics**, 111, s. 151-187.
- Saez, E., ve Zucman, G. (2019b). **The Triumph of Injustice: How The Rich Dodge Taxes And How To Make Them Pay**, New York: W. W. Norton & Company.
- Saez, E., ve Zucman, G., (2016), “Wealth Inequality in the United States since 1913: Evidence from Capitalized Income Tax Data”, **The Quarterly Journal of Economics**, 131(2), s. 519-578.
- Saez, E., ve Zucman, G., (2019a), “Progressive Wealth Taxation”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 2019(2), s. 437-533. <https://doi.org/10.1353/eca.2019.0017>
- Shin, K.-Y., (2020), “A new approach to social inequality: Inequality of income and wealth in South Korea”. **The Journal of Chinese Sociology**, 7(1), 17. doi:[10.1186/s40711-020-00126-7](https://doi.org/10.1186/s40711-020-00126-7)
- Smith, A., (2006), **Milletlerin Zenginliği**, Derin, H., (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Smith, J.D., (1984), “Trends in the concentration of personal wealth in the United States, 1958-1976”, **Review of Income and Wealth**, 30, s. 419-428.
- Smith, J.D., ve Franklin, S., (1974), “The Concentration of Personal Wealth 1922-1969”, **The American Economic Review**, 64(2), s. 162-167.
- Stiglitz, J. E., (2008), “Is there a Post-Washington Consensus Consensus?”, Serra, N., ve Stiglitz, J.E., (Ed.), **The Washington Consensus Reconsidered** içinde, s. 41-56, Oxford: Oxford University Press.
- Strateji Bütçe Başkanlığı, Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri, <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>
- TCMB, (2005), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı:1, Ankara.
- TCMB, (2006), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı:2, Ankara.

- TCMB, (2007), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı:4, Ankara.
- TCMB, (2008a), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı:6, Ankara.
- TCMB, (2008b), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı:7, Ankara.
- TCMB, (2009), **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı:8. Ankara
- TCMB, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://evds2.tcmb.gov.tr>
- Tirard, J.-M., (2020), “Wealth Tax: France(2)”, **Wealth Tax Commission**, Background Paper no. 135. <https://doi.org/10.47445/135>
- Torul, O., ve Öztunalı, O., (2018), “On income and wealth inequality in Turkey”, **Central Bank Review**, 18(3), s. 95–106.
- Tuncer, S., (1966), **Teoride ve Pratikte Servet Vergileri**. İstanbul: Eskişehir İTİA Yayınları.
- Turan, Ö., ve Balcı Çavdar, N., (2014), “En zengin 100 Türk”, **Forbes Türkiye**, 2014(3), s. 51-136.
- Turhan, S., (1998), **Vergi Teorisi ve Politikası**. İstanbul: Filiz Kitabevi
- TÜİK, (2004) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2003.
- TÜİK, (2004a), “Hanehalkı Bütçe Anketlerinin Uygulama Yöntemi, Tanım Ve Kavramlar”
Hanehalkı Bütçe Araştırması 2003.
- TÜİK, (2005) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2004.
- TÜİK, (2006) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2005.
- TÜİK, (2007) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2006.
- TÜİK, (2008) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2007.
- TÜİK, (2009) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2008.
- TÜİK, (2010) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2009.
- TÜİK, (2010a) “Hanehalkı Bütçe Anketlerinin Uygulama Yöntemi, Tanım Ve Kavramlar”,
Hanehalkı Bütçe Araştırması 2009.

- TÜİK, (2011) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2010.
- TÜİK, (2012) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2011.
- TÜİK, (2013) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2012.
- TÜİK, (2014) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2013.
- TÜİK, (2015) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2014.
- TÜİK, (2016) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2015.
- TÜİK, (2017) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2016.
- TÜİK, (2018) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2017.
- TÜİK, (2019) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2018.
- TÜİK, (2020) Hanehalkı Bütçe Araştırması 2019.
- TÜİK, (2022a) Finansal Yatırım Araçlarının Yıllara Göre Dönemsel Reel Getiri Oranları, Aralık 2021.
- TÜİK, (2022b) Tüketici Fiyat Endeksi, Aralık 2021.
- Uluatam, Ö., ve Methibay, Y., (2000), **Vergi Hukuku**. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Williamson, J., (1990), “What Washington Means by Policy Reform”, Williamson, J., (Ed), **Latin American Adjustment; How Much Has Happened** içinde, s.7-20, Washinhgton DC: Institute for International Economics.
- Wolff, E. N., (1996), “International Comparisons Of Wealth Inequality”, **Review of Income and Wealth**, 42(4), s. 433–451.
- Wolff, E.N., ve Marley, M., (1989), “Long-Term Trends In US Wealth Inequality: Methodological Issues And Results”, Lipsey R.E., ve Tice, H.S. (Ed), **The Measurement of Saving, Investment, and Wealth** içinde s. 765-844, Chicago: University of Chicago Press.
- World Inequality Database, (2022), Data-WID, <https://wid.world/data/>
- Zucman, G., (2019), “Global Wealth Inequality”, **Annual Review of Economics**, 11(1), s. 109–138.

Yararlanılan Yasalar

1942 Yılı Kesin Hesap Kanunu.

1943 Yılı Kesin Hesap Kanunu.

3986 Sayılı Kanun.

4305 sayılı Varlık Vergisi Hakkında Kanun.

Emlak Vergisi Kanunu.

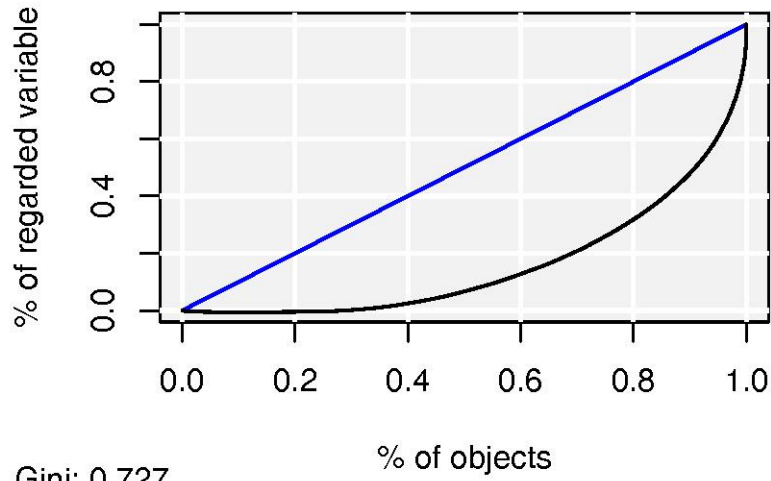
Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu.

Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu.

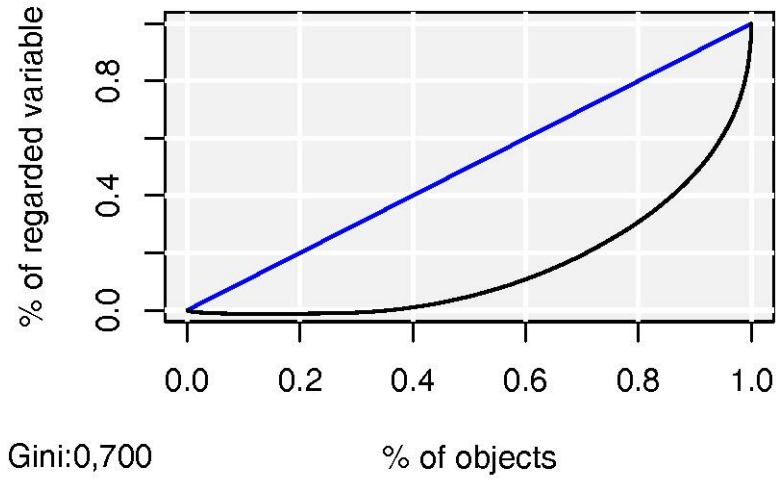
EKLER

EK 1 Net Servet Lorenz Eğrileri (Zengin Kişiler Listesi Eklenmeden Önce)

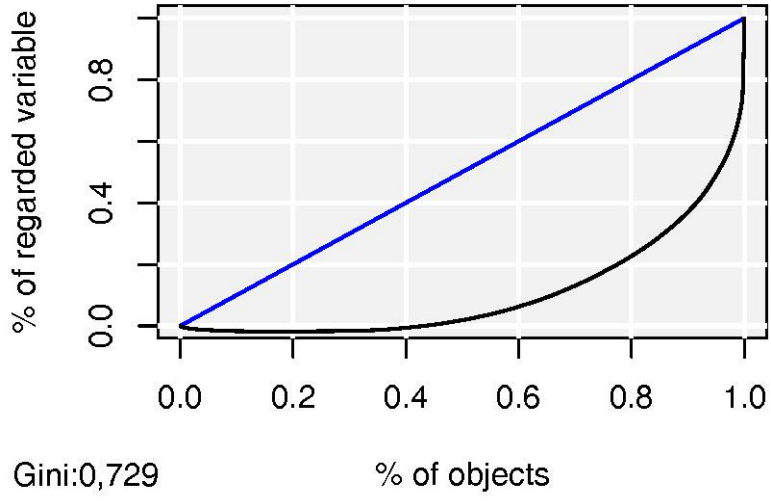
2003 Yılı Lorenz Eğrisi

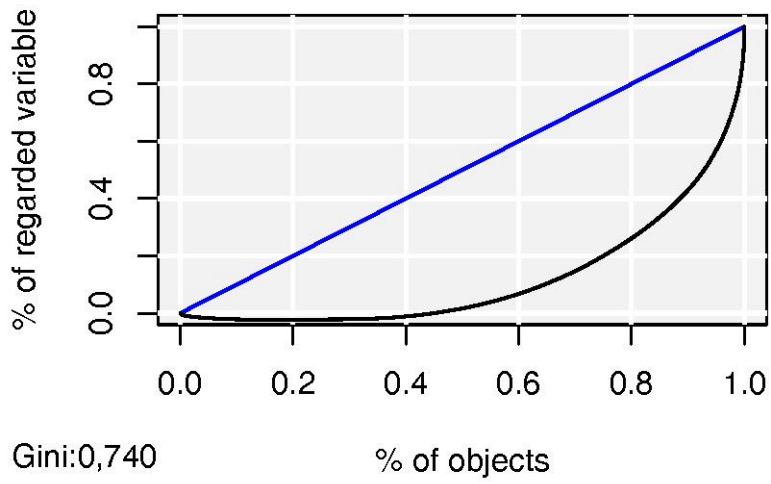
2004 Yılı Lorenz Eğrisi

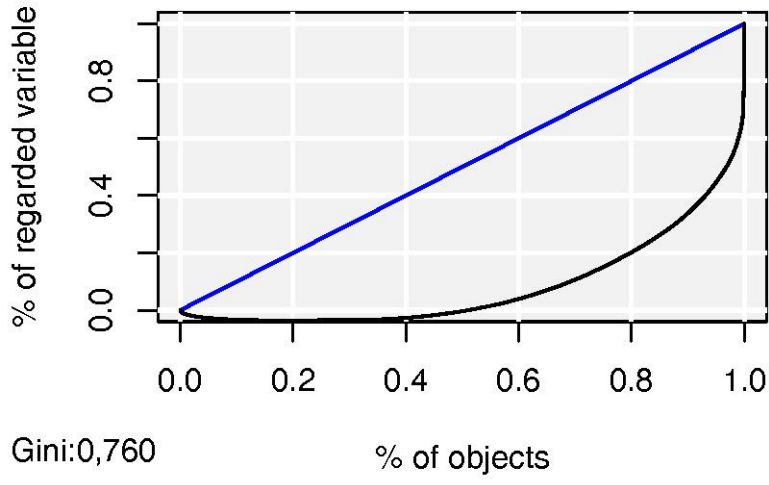
2005 Yılı Lorenz Eğrisi

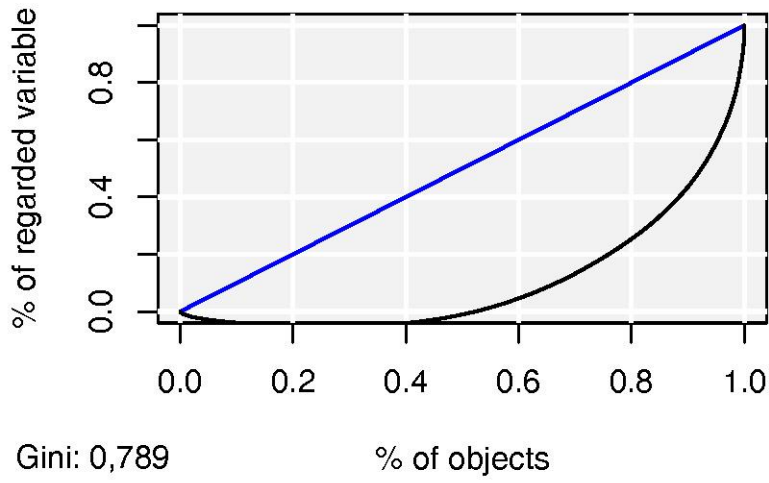
2006 Yılı Lorenz Eğrisi

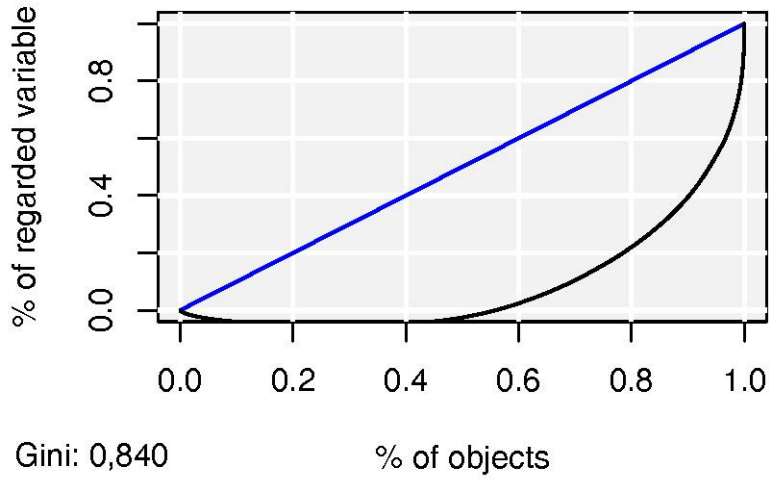
2007 Yılı Lorenz Eğrisi

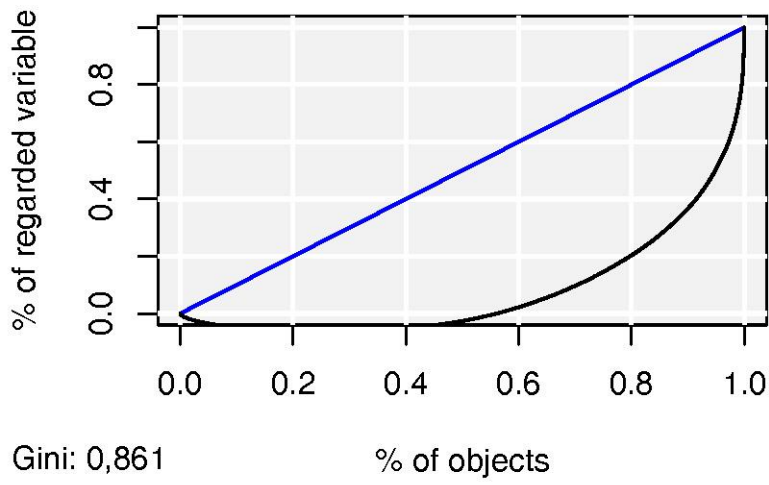
2008 Yılı Lorenz Eğrisi

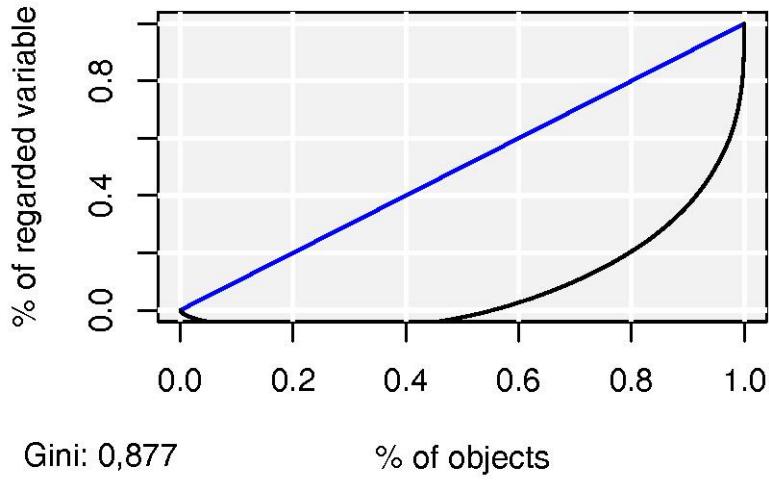
2009 Yılı Lorenz Eğrisi

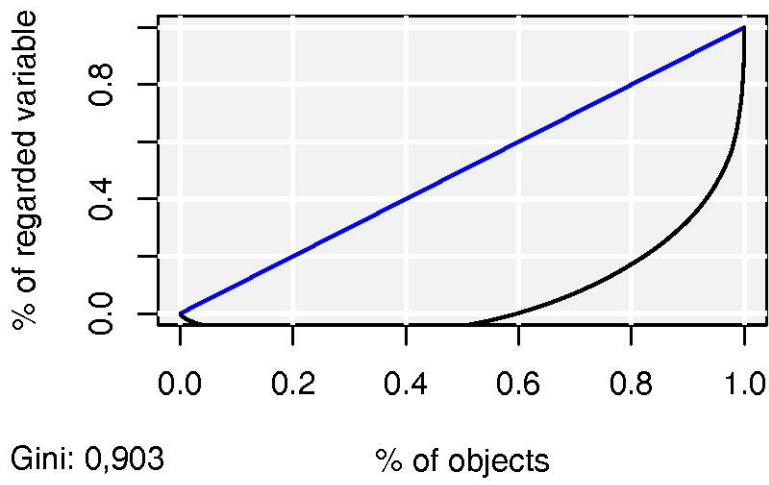
2010 Yılı Lorenz Eğrisi

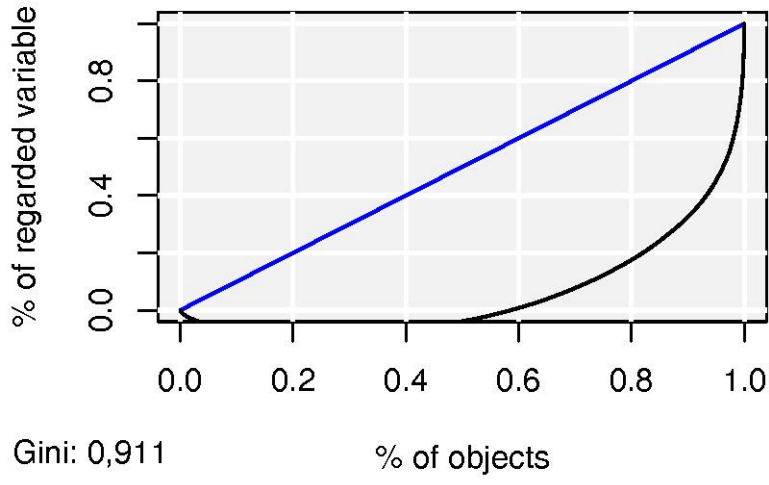
2011 yılı Lorenz Eğrisi

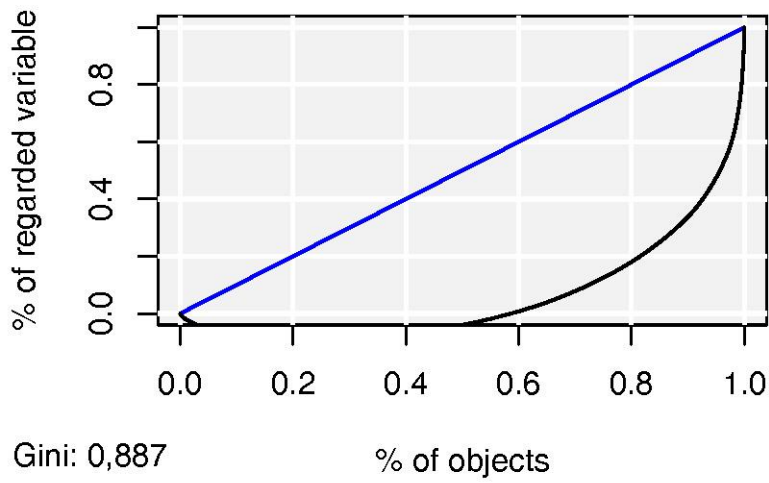
2012 Yılı Lorenz Eğrisi

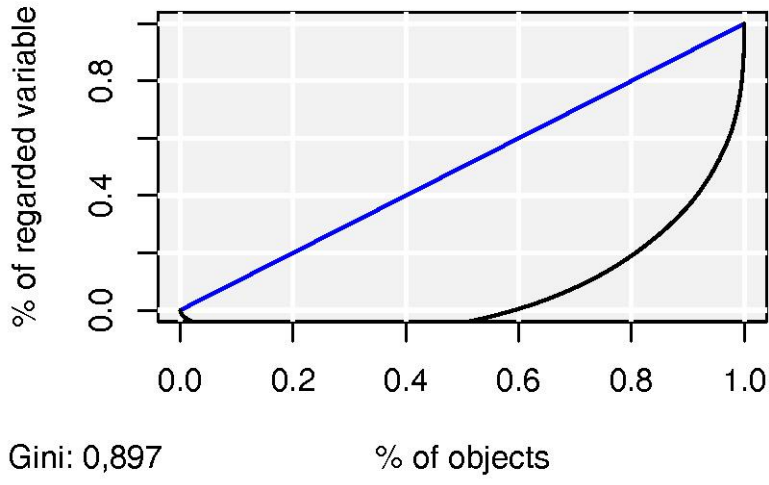
2013 Yılı Lorenz Eğrisi

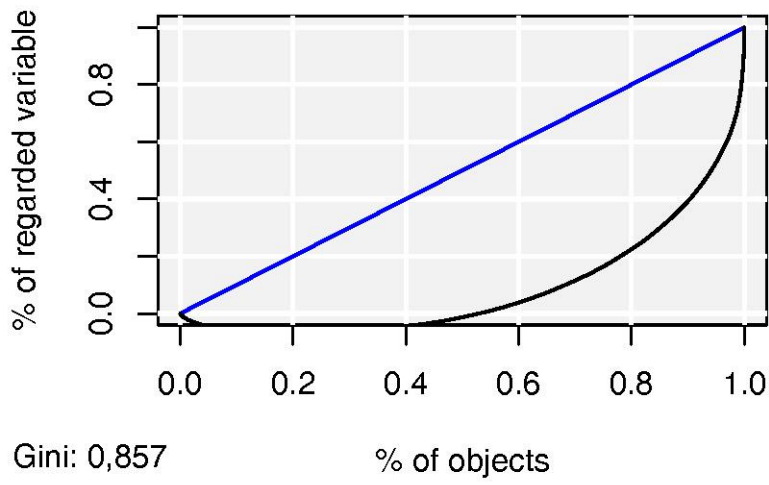
2014 Yılı Lorenz Eğrisi

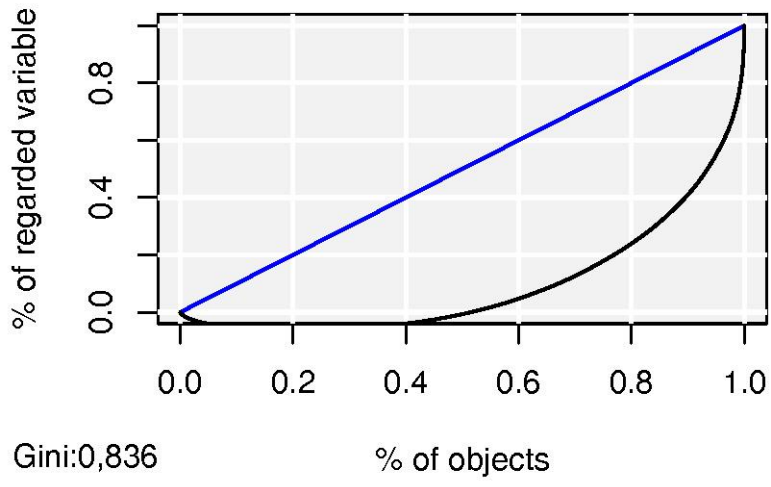
2015 Yılı Lorenz Eğrisi

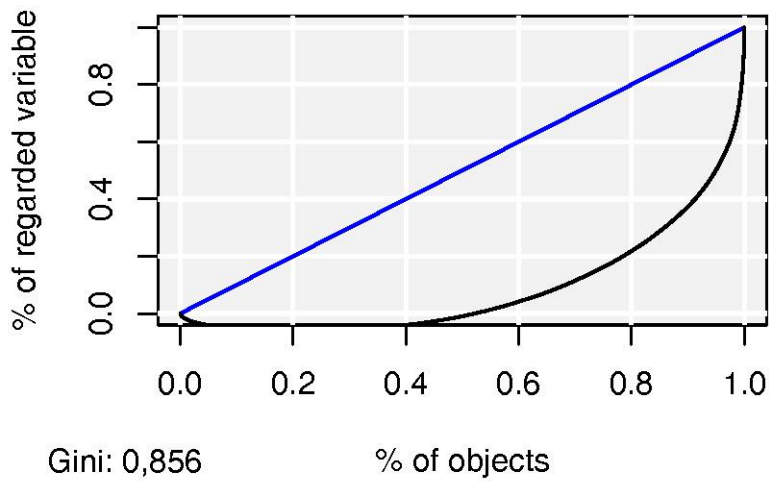
2016 Yılı Lorenz Eğrisi

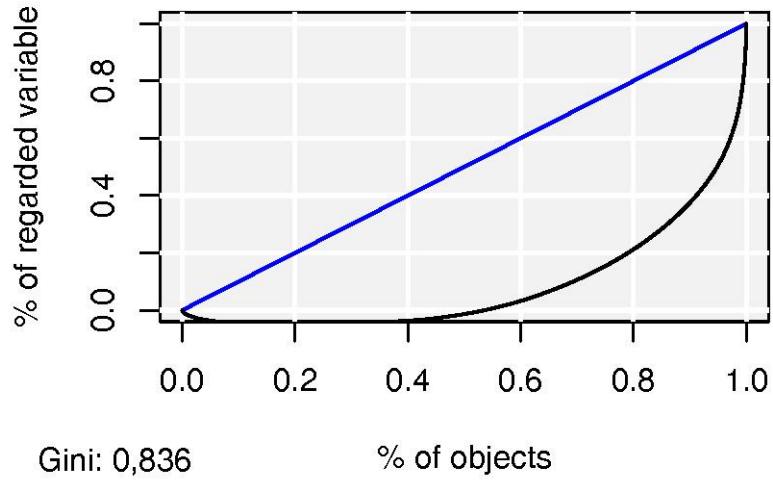
2017 Yılı Lorenz Eğrisi

2018 Yılı Lorenz Eğrisi

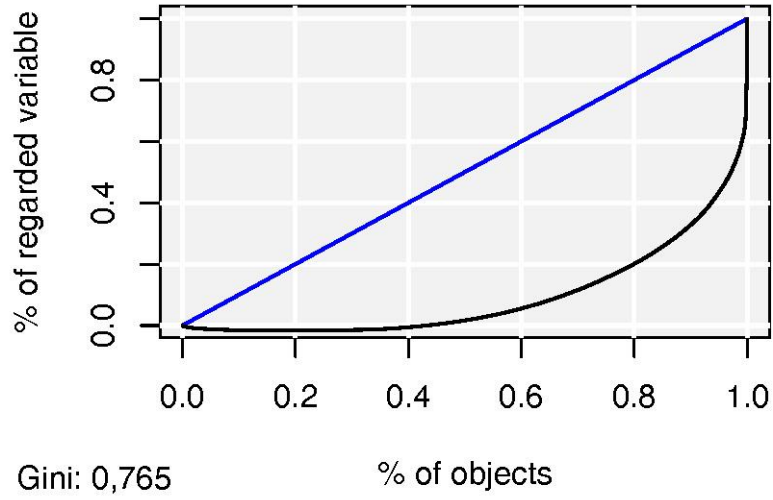

2019 Yılı Lorenz Eğrisi

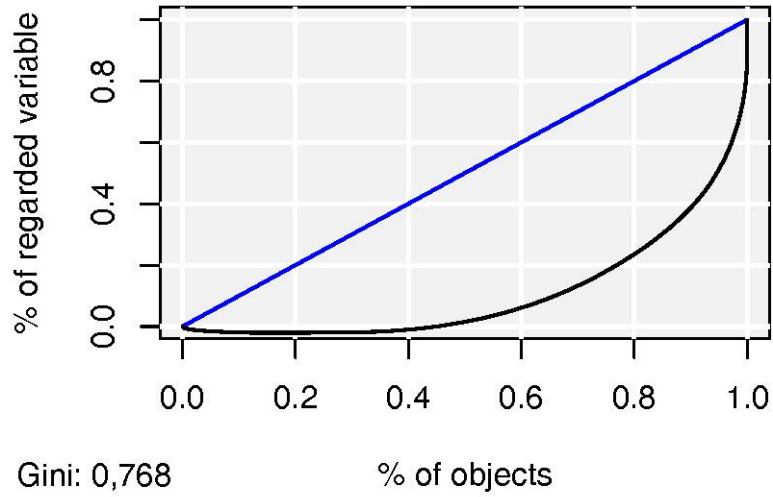

Ek 2 Net Servet Lorenz Eğrileri (Zengin Kişiler Listesi Eklendikten Sonra)

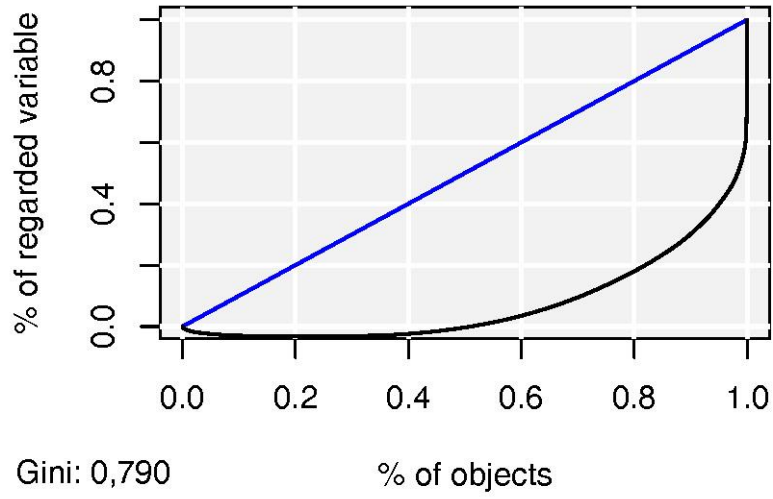
2005 Yılı Lorenz Eğrisi

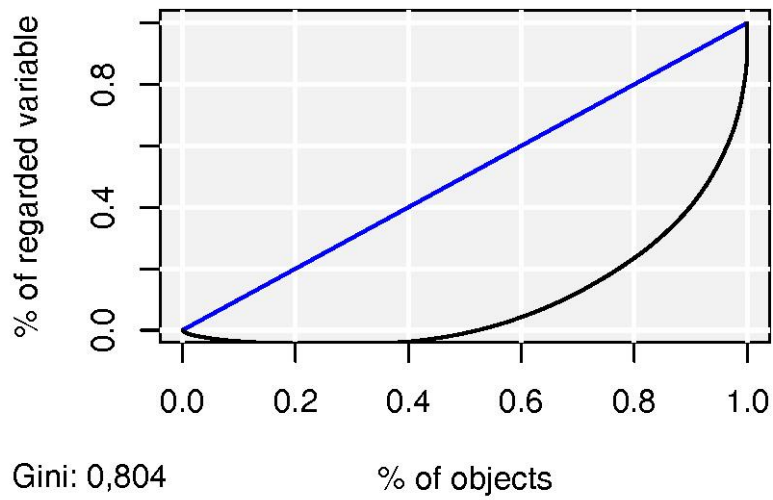
2006 Yılı Lorenz Eğrisi

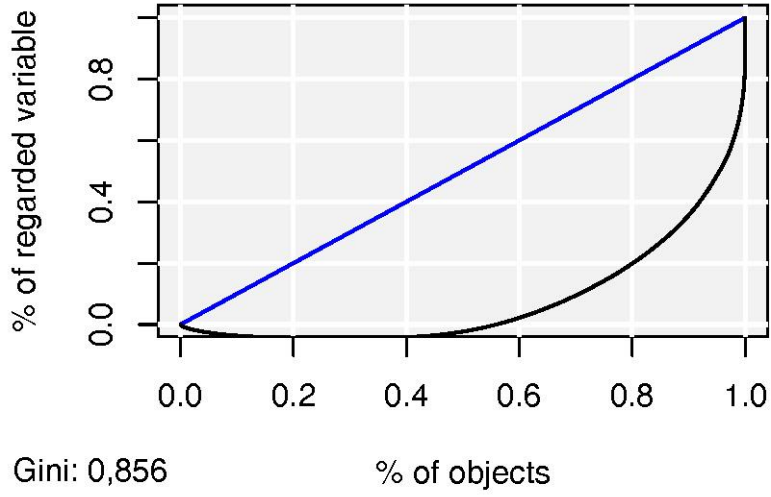
2007 Yılı Lorenz Eğrisi

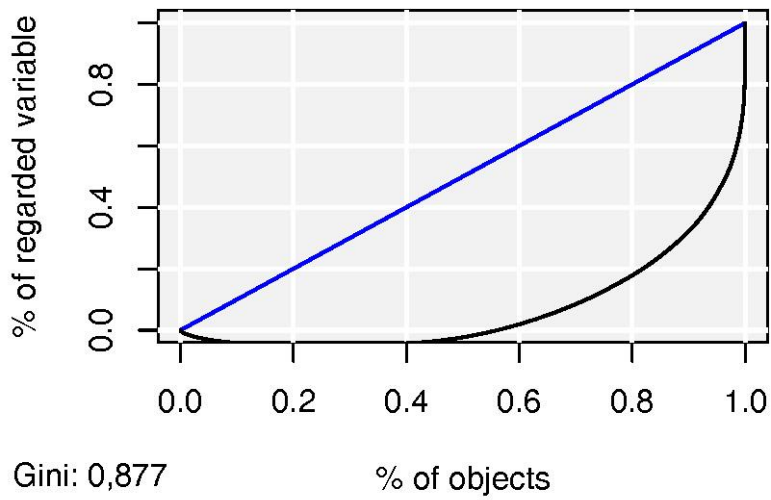
2008 Yılı Lorenz Eğrisi

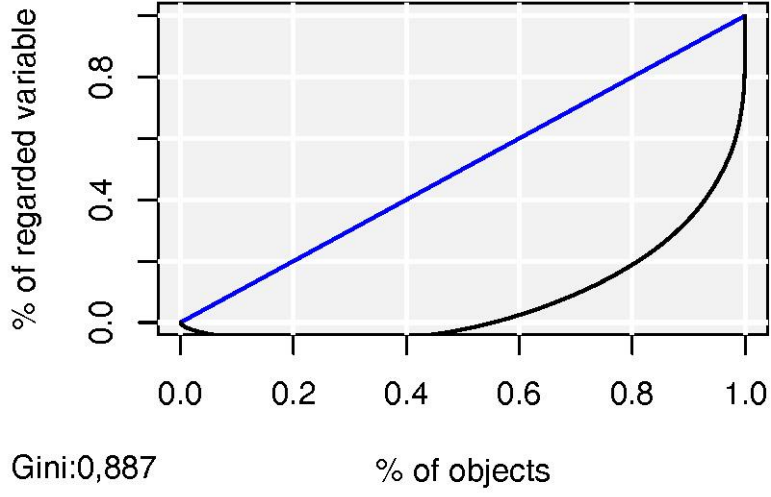
2009 Yılı Lorenz Eğrisi

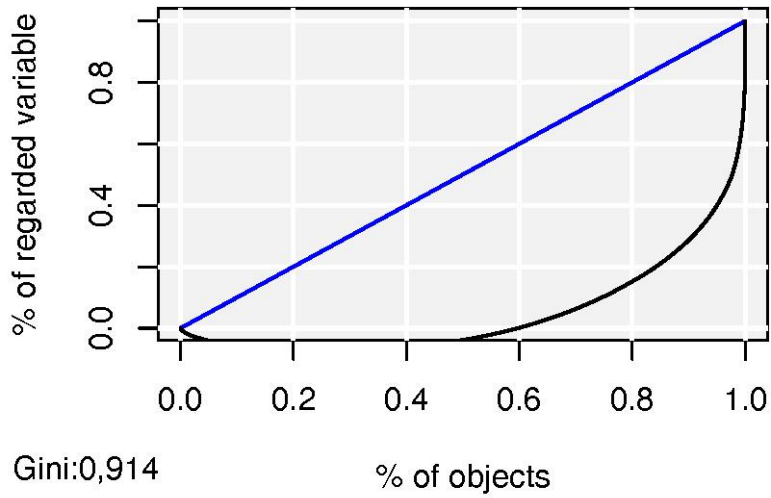
2010 Yılı Lorenz Eğrisi

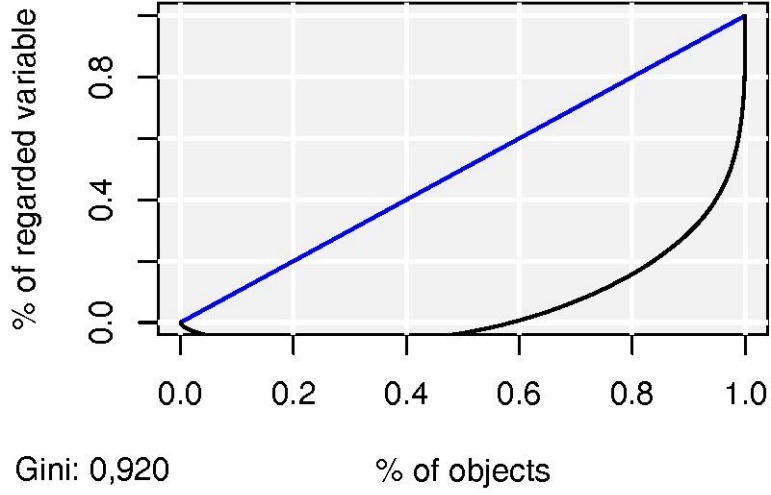
2011 Yılı Lorenz Eğrisi

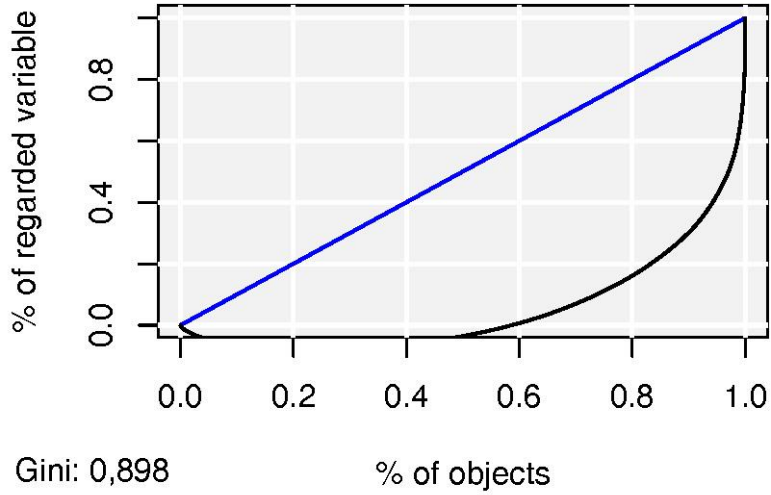
2012 Yılı Lorenz Eğrisi

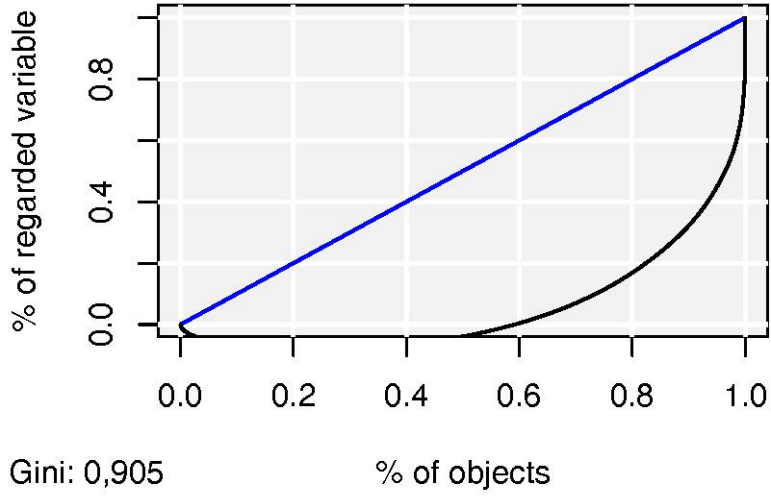
2013 Yılı Lorenz Eğrisi

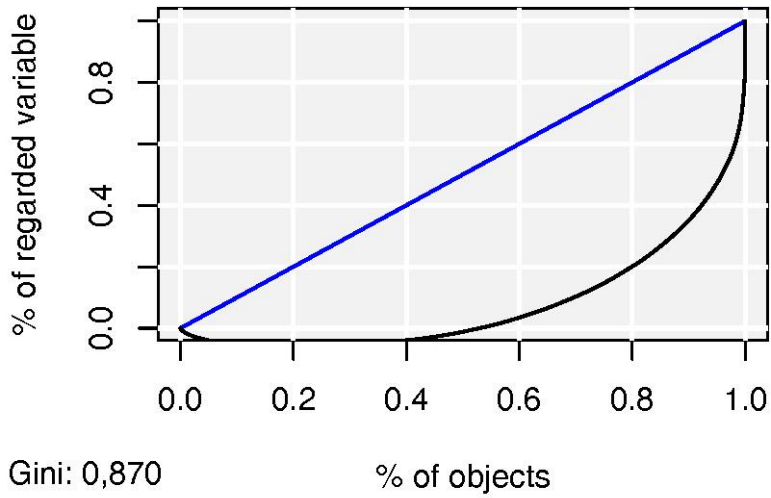
2014 Yılı Lorenz Eğrisi

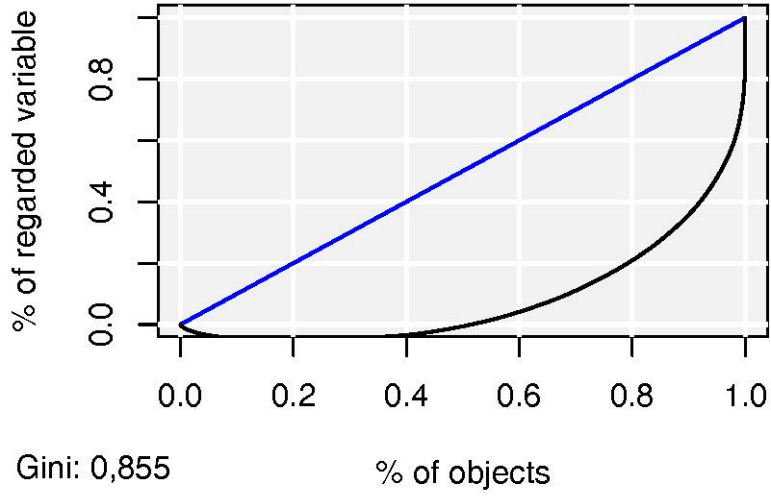
2015 Yılı Lorenz Eğrisi

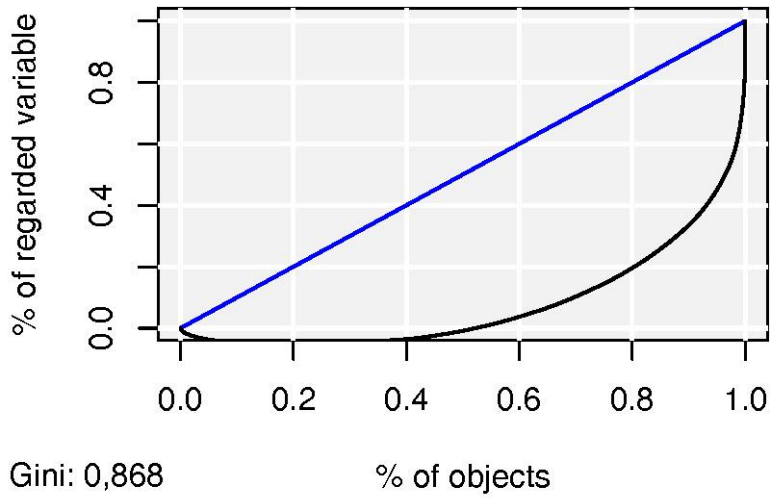
2016 Yılı Lorenz Eğrisi

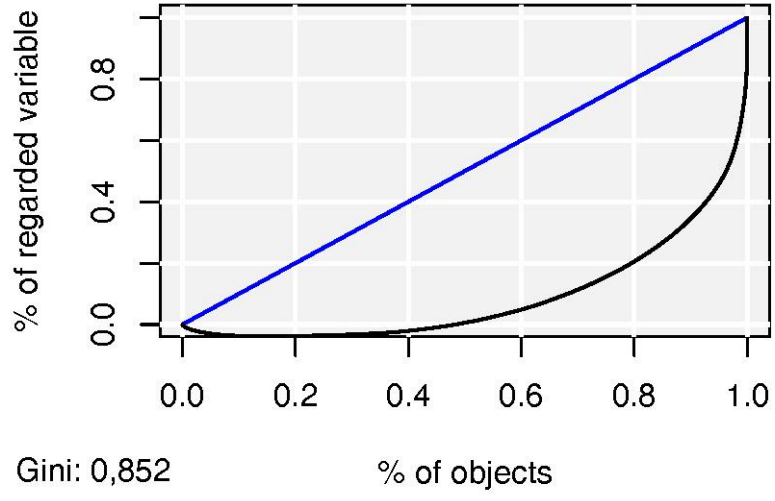
2017 Yılı Lorenz Eğrisi

2018 Yılı Lorenz Eğrisi

2019 Yılı Lorenz Eğrisi

EK 3**(I) SAYILI TARİFE**

Motor Silindir Hacmi (cm ³)	Motor Hacmi (kW)	Taşıt Değeri (TL)	Satır Numarası	Taşıtların Yaşları ile Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)				
				1 - 3 yaş	4 - 6 yaş	7 - 11 yaş	12 - 15 yaş	16 ve yukarı yaş
1- Otomobil, kaptıkaçtı, arazi taşıtları ve benzerleri⁽³⁾								
1300 cm ³ ve aşağısı	70kW ve aşağısı	40.000'i aşmayanlar	1	743	518	290	220	78
		40.000'i aşıp 70.000'i aşmayanlar	2	817	570	319	242	86
		70.000'i aşanlar	3	892	622	348	264	94
1301 - 1600 cm ³ e kadar	71-85kW'a kadar	40.000'i aşmayanlar	4	1.294	970	563	398	153
		40.000'i aşıp 70.000'i aşmayanlar	5	1.423	1.067	619	437	168
		70.000'i aşanlar	6	1.553	1.164	675	477	183
1601 - 1800 cm ³ e kadar	86-105kW'a kadar	100.000'i aşmayanlar	7	2.512	1.964	1.156	705	274
		100.000'i aşanlar	8	2.741	2.142	1.262	770	299
1801 - 2000 cm ³ e kadar	106-120kW'a kadar	100.000'i aşmayanlar	9	3.957	3.048	1.792	1.067	421
		100.000'i aşanlar	10	4.317	3.326	1.955	1.164	459
2001 - 2500 cm ³ e kadar	121-150kW'a kadar	125.000'i aşmayanlar	11	5.936	4.309	2.692	1.609	637
		125.000'i aşanlar	12	6.476	4.701	2.937	1.755	695
2501 - 3000 cm ³ e kadar	151-180kW'a kadar	250.000'i aşmayanlar	13	8.276	7.200	4.498	2.420	888
		250.000'i aşanlar	14	9.029	7.854	4.907	2.640	969
3001 - 3500 cm ³ e kadar	181-210kW'a kadar	250.000'i aşmayanlar	15	12.603	11.340	6.831	3.410	1.251
		250.000'i aşanlar	16	13.749	12.371	7.452	3.720	1.365
3501 - 4000 cm ³ e kadar	211-240kW'a kadar	400.000'i aşmayanlar	17	19.815	17.111	10.077	4.498	1.792
		400.000'i aşanlar	18	21.617	18.666	10.994	4.907	1.955
4001 cm ³ ve yukarısı	241kW ve yukarısı	475.000'i aşmayanlar	19	32.431	24.320	14.403	6.474	2.512
		475.000'i aşanlar	20	35.379	26.531	15.713	7.062	2.741
				Taşıtların Yaşları ile Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)				
				1 - 3 yaş	4 - 6 yaş	7 - 11 yaş	12 - 15 yaş	16 ve yukarı yaş
2- Motosikletler								
100-250 cm ³ e kadar	6-15kW'a kadar			50.000.000	40.000.000	30.000.000	20.000.000	10.000.000
251-650 cm ³ e kadar	16-40kW'a kadar			100.000.000	75.000.000	50.000.000	30.000.000	20.000.000
651-1200 cm ³ e kadar	41-60kW'a kadar			250.000.000	150.000.000	75.000.000	50.000.000	30.000.000
1201 cm ³ ve yukarısı	61kW ve yukarısı			600.000.000	400.000.000	250.000.000	200.000.000	100.000.000

EK 4**(II) SAYILI TARİFE**

Taşıt Cinsi ve Oturma Yeri/Azami Toplam Ağırlık	Taşıtların Yaşları İle Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)		
	1-6 yaş	7-15 yaş	16 ve yukarı yaş
1) Minibüs	300.000.000	200.000.000	100.000.000
2) Panel van ve motorlu karavanlar (Motor Silindir hacmi)			
1900 cm ³ ve aşağısı	400.000.000	250.000.000	150.000.000
1901 cm ³ ve yukarısı	600.000.000	400.000.000	250.000.000
3) Otobüs ve benzerleri (Oturma Yeri)			
25 kişiye kadar	750.000.000	450.000.000	200.000.000
26-35 kişiye kadar	900.000.000	750.000.000	300.000.000
36-45 kişiye kadar	1.000.000.000	850.000.000	400.000.000
46 kişi ve yukarısı	1.200.000.000	1.000.000.000	600.000.000
4) Kamyonet, kamyon, çekici ve benzerleri (Azami Toplam Ağırlık)			
1.500 kg'a kadar	300.000.000	200.000.000	100.000.000
1.501-3.500 kg'a kadar	600.000.000	350.000.000	200.000.000
3.501-5.000 kg'a kadar	900.000.000	750.000.000	300.000.000
5.001-10.000 kg'a kadar	1.000.000.000	850.000.000	400.000.000
10.001-20.000 kg'a kadar	1.200.000.000	1.000.000.000	600.000.000
20.001 kg ve yukarısı	1.500.000.000	1.200.000.000	700.000.000

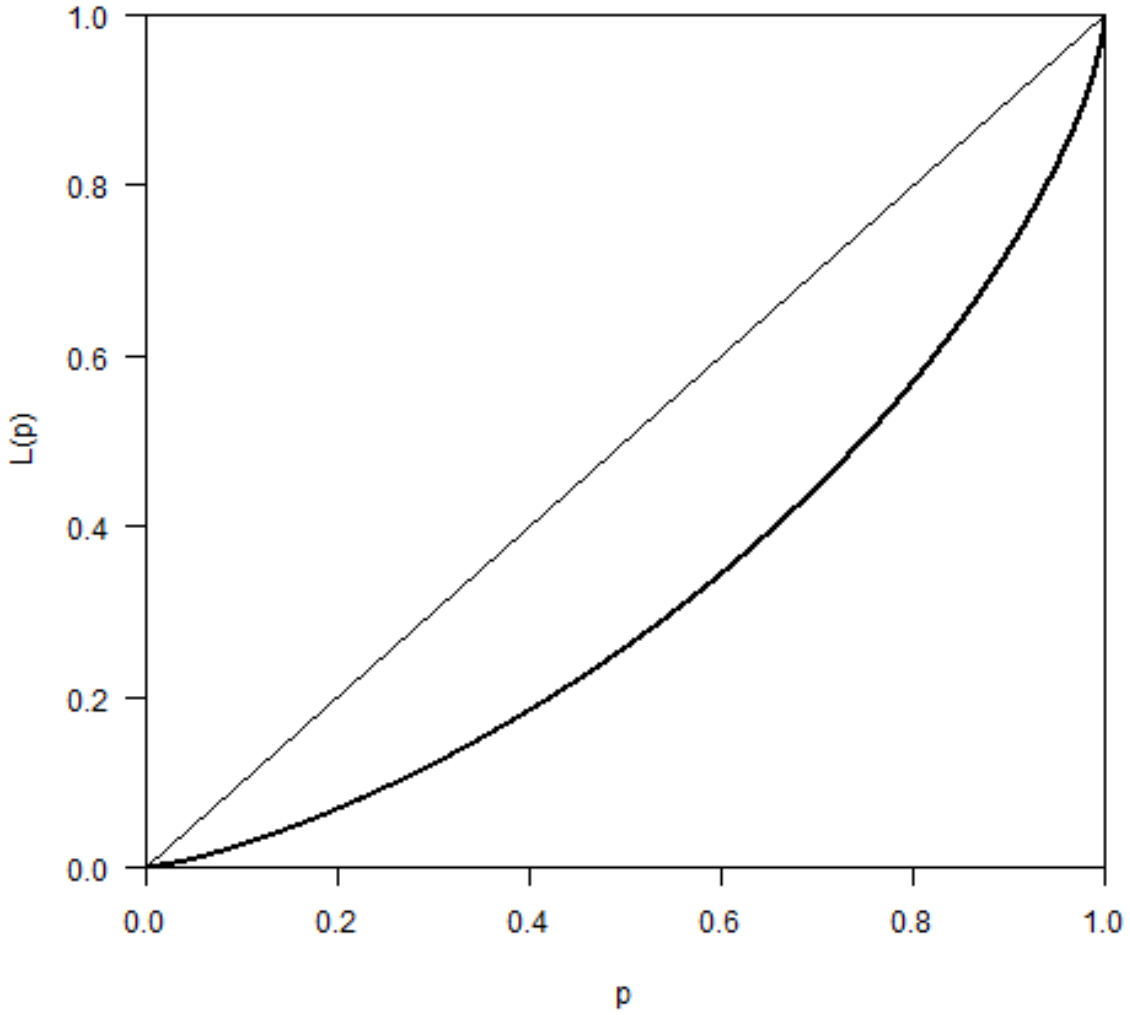
EK 5**(IV) SAYILI TARİFE⁽¹⁾⁽³⁾**

Taşıt Cinsi ve Azami Kalkış Ağırlığı	Taşıtların Yaşları İle Ödenecek Yıllık Vergi Tutarı (TL)			
	1-3 yaş	4-5 yaş	6-10 yaş	11 ve yukarı yaş
Uçak ve helikopterler				
1.150 kg'a kadar	5.000.000.000	4.000.000.000	3.000.000.000	2.400.000.000
1.151-1.800 kg'a kadar	7.500.000.000	6.000.000.000	4.500.000.000	3.600.000.000
1.801-3.000 kg'a kadar	10.000.000.000	8.000.000.000	6.000.000.000	4.800.000.000
3.001-5.000 kg'a kadar	12.500.000.000	10.000.000.000	7.500.000.000	6.000.000.000
5.001-10.000 kg'a kadar	15.000.000.000	12.000.000.000	9.000.000.000	7.200.000.000
10.001-20.000 kg'a kadar	17.500.000.000	14.000.000.000	10.500.000.000	8.400.000.000
20.001 kg ve yukarısı	20.000.000.000	16.000.000.000	12.000.000.000	9.600.000.000

EK 6

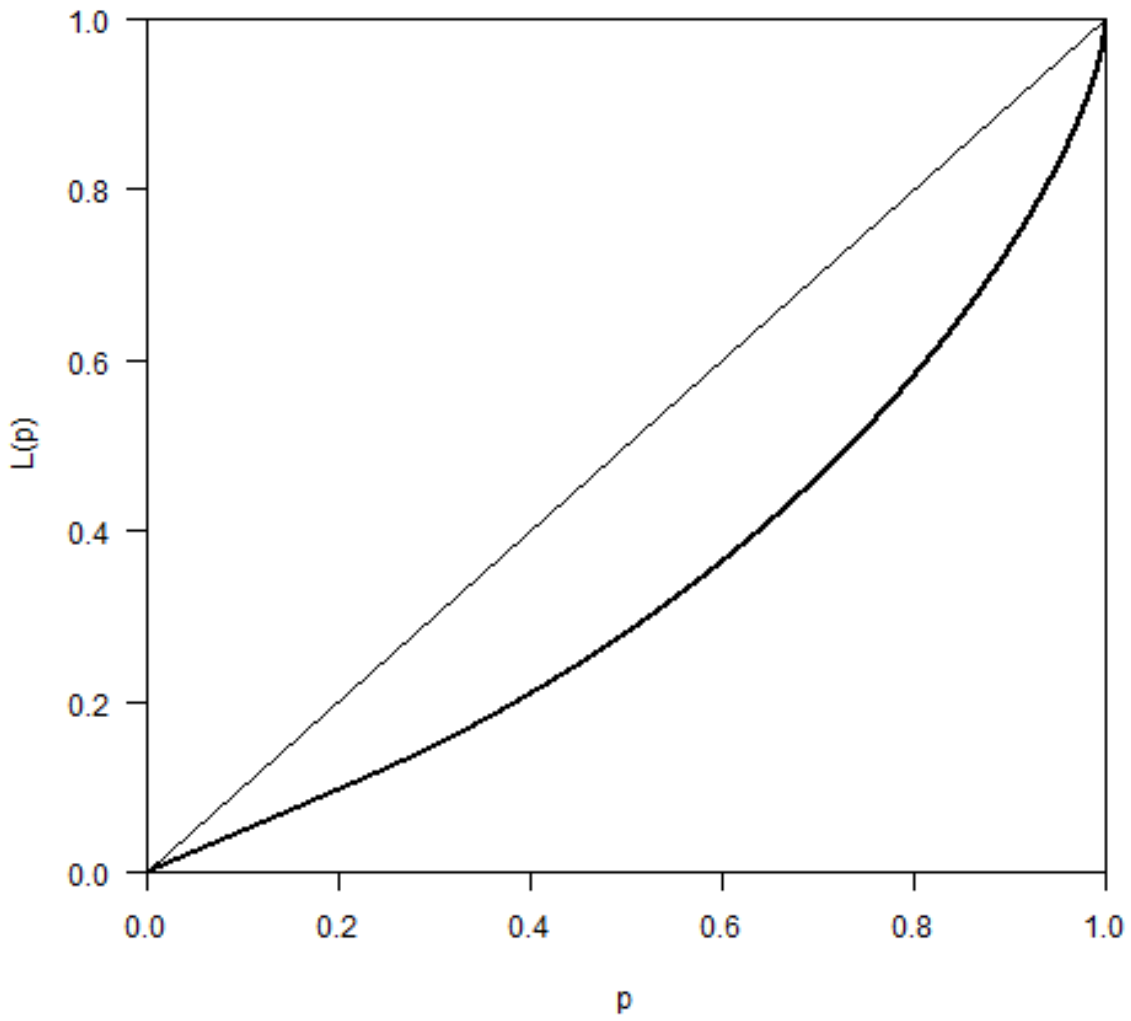
2017 Yılı Gelir Transferi Öncesi ve Sonrası Lorenz Eğrileri

Lorenz Curve of Variable YILKULGEL

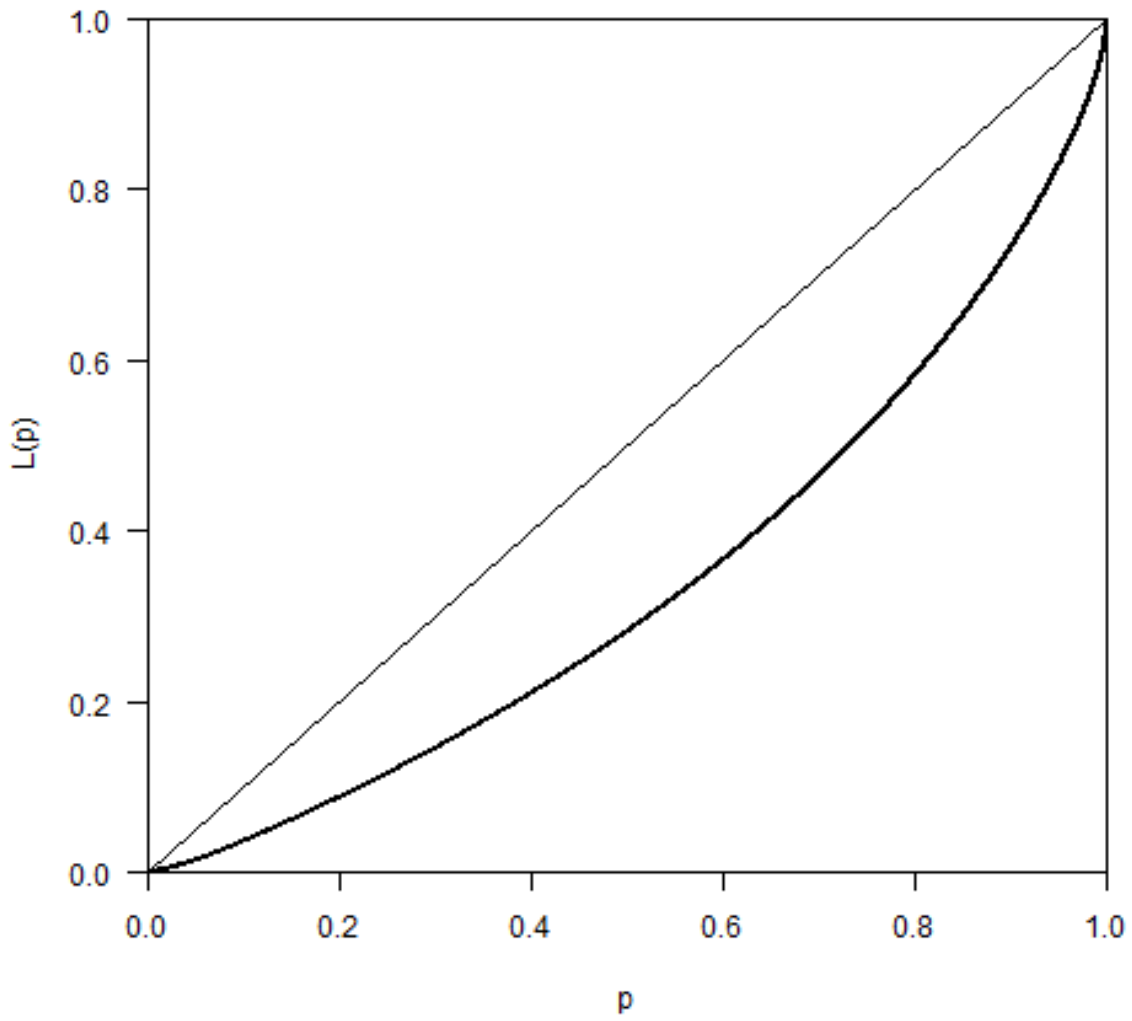
2017 Yılı Gelir Transferi Öncesi Gelir Dağılımı
Gini:0,362

Lorenz Curve of Variable ygelirtr25

2017 Yılı Yoksulluk Açığına Göre Gelir Transferi Sonrası Gelir Dağılımı
Gini:0,324

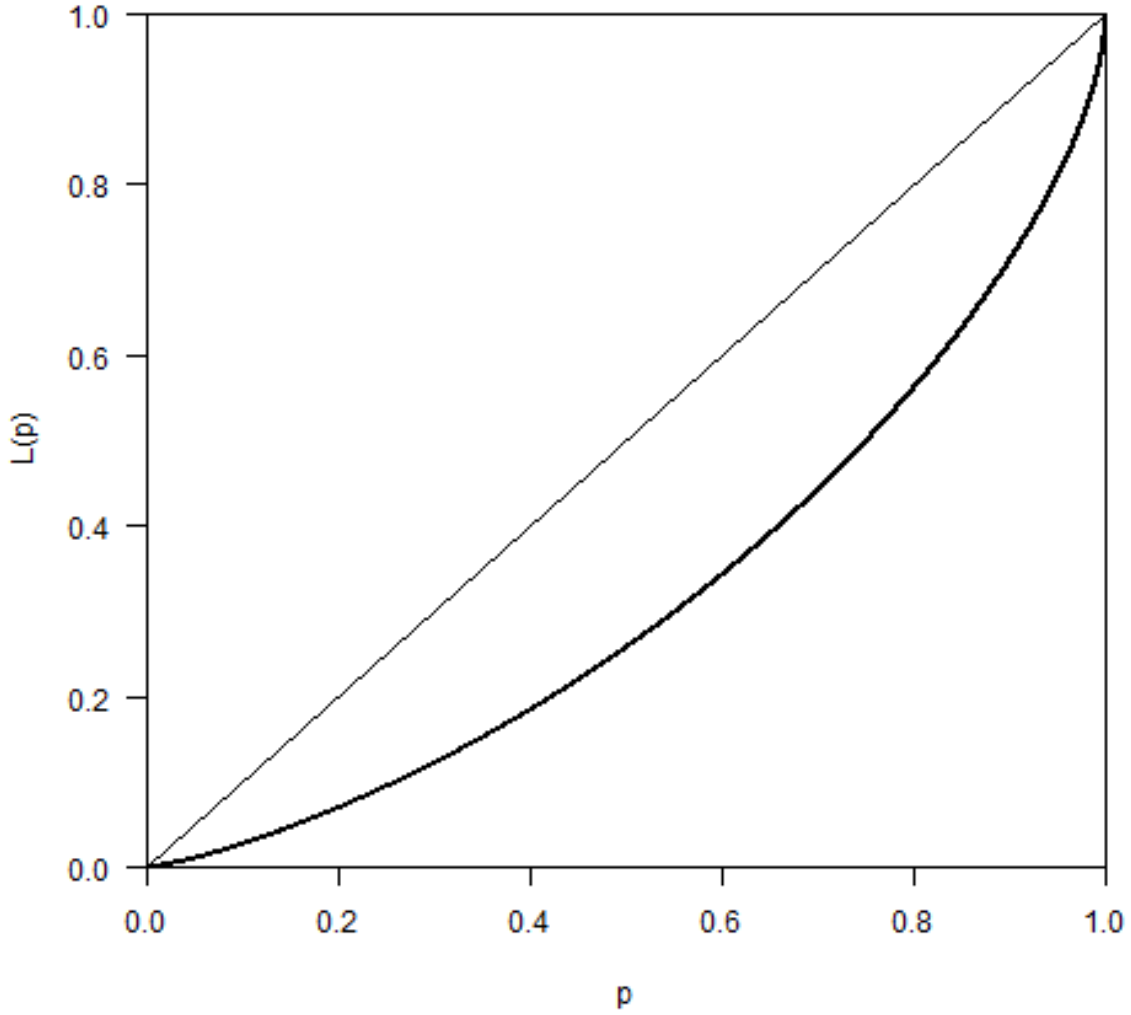
Lorenz Curve of Variable ygelirtrhhb

2017 Yılı Hane Büyüklüğüne Göre Gelir Transferi Sonrası Gelir Dağılımı
Gini:0,327

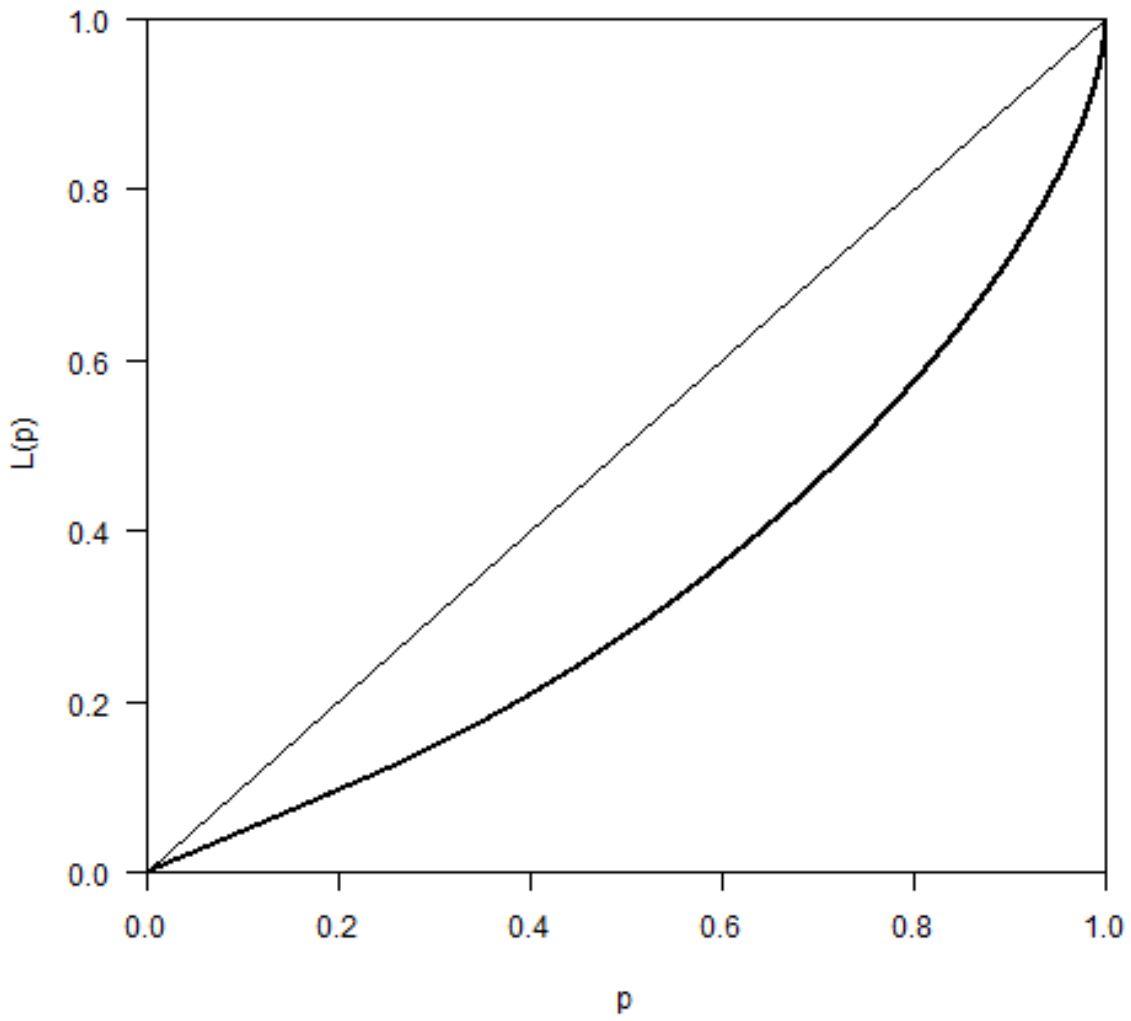
2018 Yılı Gelir Transferi Öncesi ve Sonrası Lorenz Eğrileri

Lorenz Curve of Variable YILKULGEL

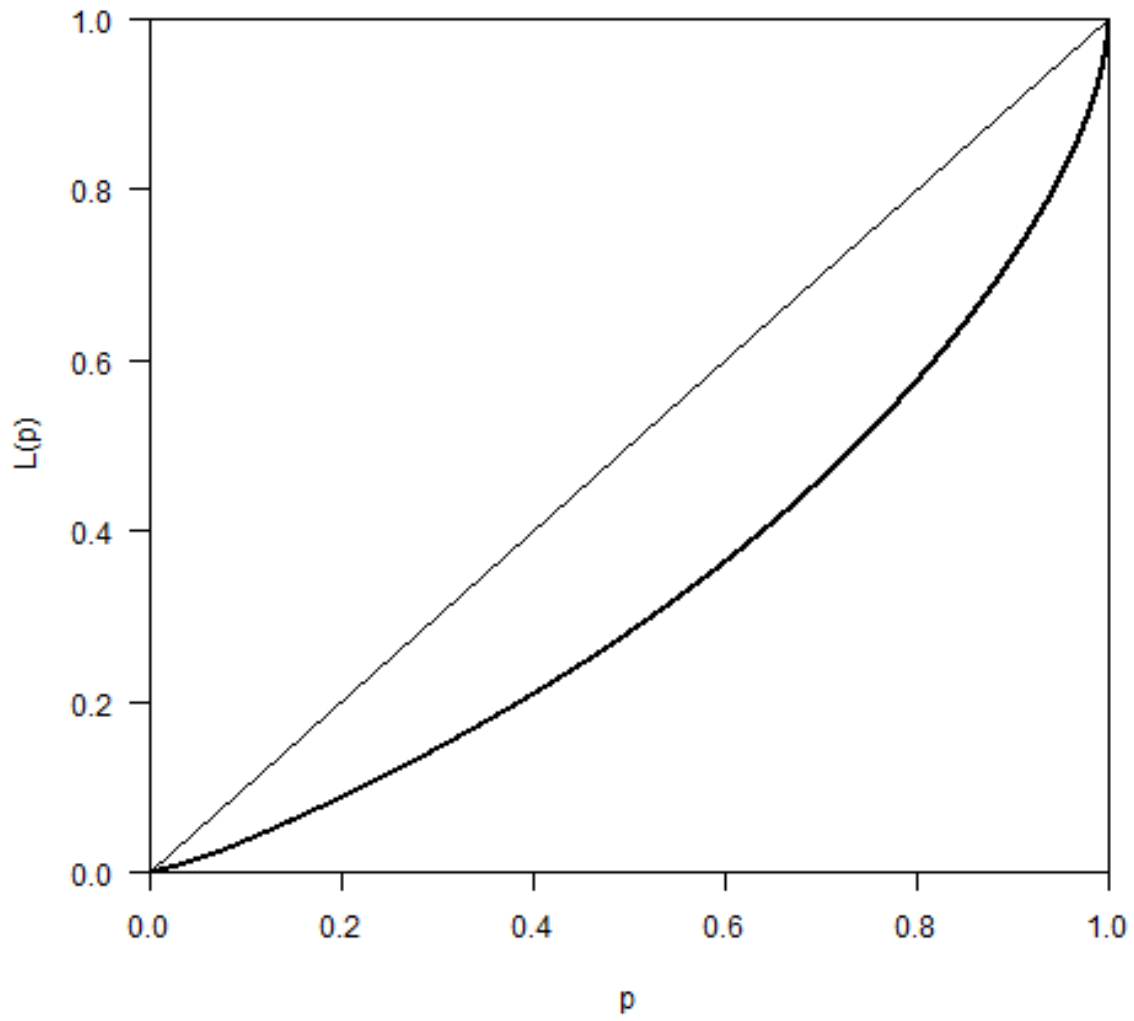
2018 Yılı Gelir Transferi Öncesi Gelir Dağılımı
Gini:0,366

Lorenz Curve of Variable ygelirtr25

2018 Yılı Yoksulluk Açığına Göre Gelir Transferi Sonrası Gelir Dağılımı
Gini:0,331

Lorenz Curve of Variable ygelirtrhhb

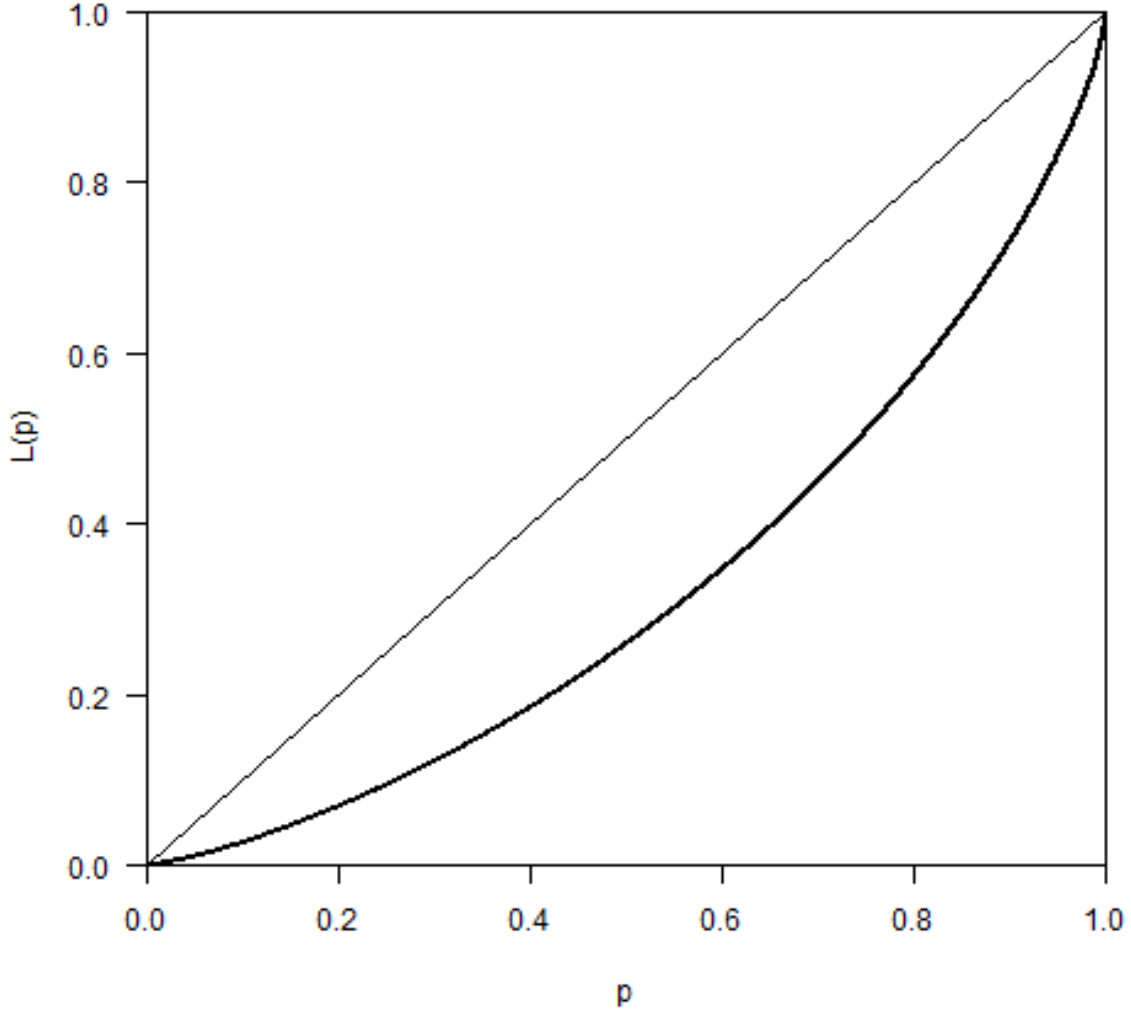

0

2018 Yılı Hane Büyüklüğüne Göre Gelir Transferi Sonrası Gelir Dağılımı
Gini:0,334

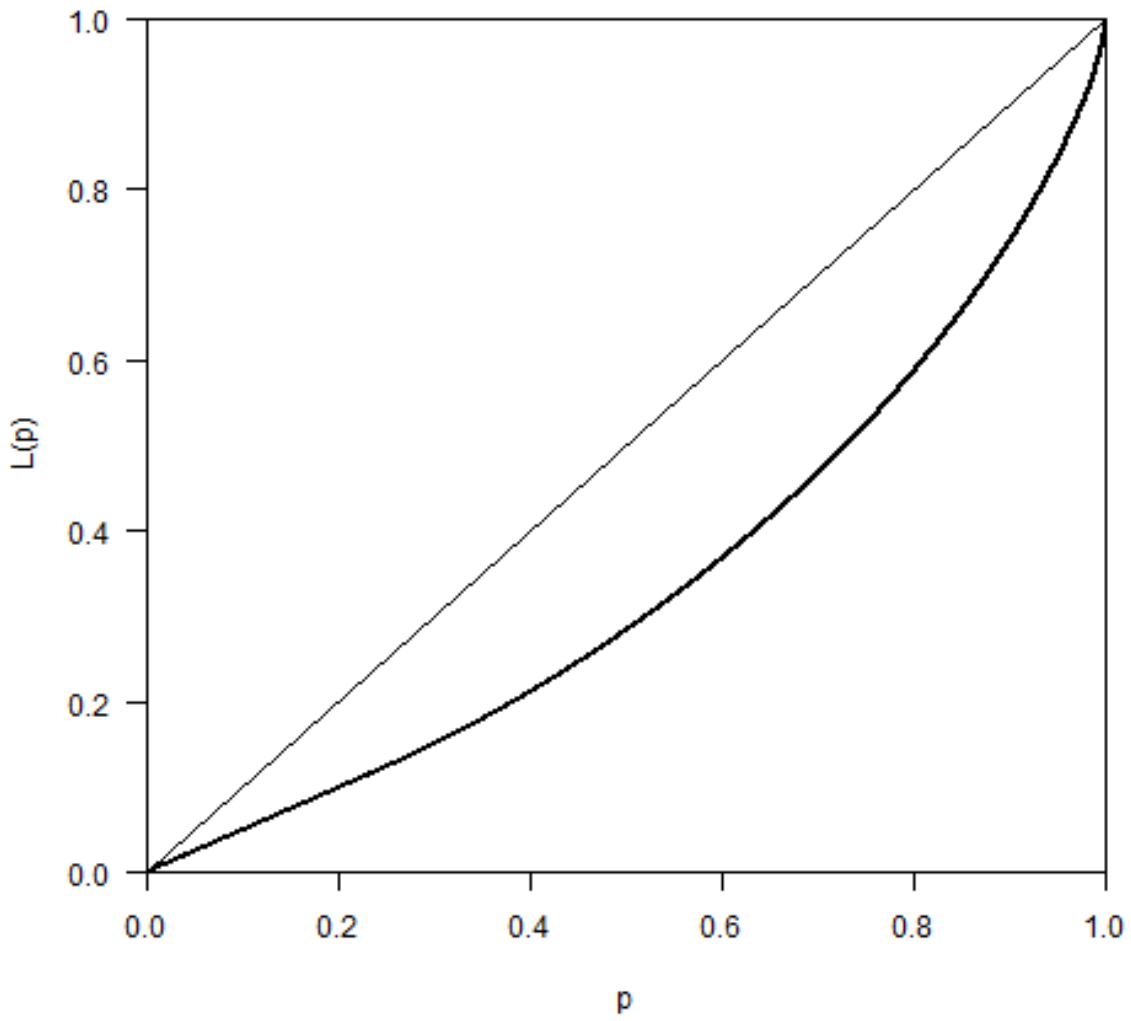
2019 Yılı Gelir Transferi Öncesi ve Sonrası Lorenz Eğrileri

Lorenz Curve of Variable YILKULGEL

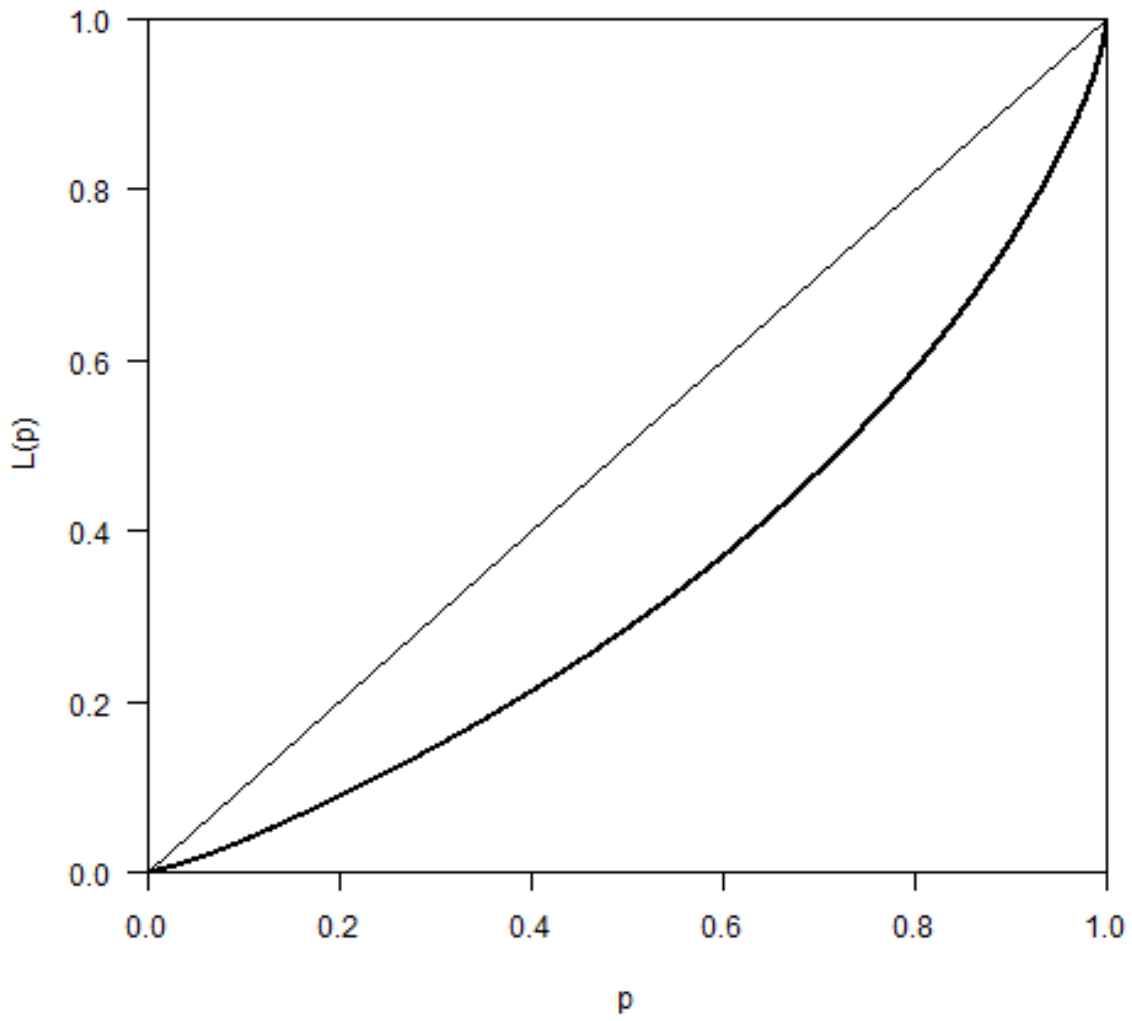
2019 Yılı Gelir Transferi Öncesi Gelir Dağılımı
Gini:0,356

Lorenz Curve of Variable ygelitr25

2019 Yılı Yoksulluk Açığına Göre Gelir Transferi Sonrası Gelir Dağılımı
Gini:0,316

Lorenz Curve of Variable ygelirtrhhb

2019 Yılı Hane Büyüklüğüne Göre Gelir Transferi Sonrası Gelir Dağılımı
Gini:0,321

EK 7**Veraset ve İntikal Vergisi Tarifesi (2023)**

Matrah	Veraset yoluyla intikallerde	İvazsız intikallerde
İlk 1.100.000 TL için	%1	%10
Sonra gelen 2.600.000 TL için	%3	%15
Sonra gelen 5.500.000 TL için	%5	%20
Sonra gelen 10.900.000 TL için	%7	%25
Matrahın 20.100.000 TL'yi aşan bölümü için	%10	%30

EK 8

Fransa'da Dayanışma Vergisi Tarifesi (2017)

800.000 €'ya kadar	0%
800 000 € ile 1 300 000 € arası	0.5%
1.300.000 € ile 2.570.000 € arası	0.70%
2.570.000 € ile 5.000.000 € arası	1%
5.000.000 € ile 10.000.000 € arası	1.25%
10.000.000 €' dan fazlası	1.50%

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de servet dağılımını ölçmek ve buna bağlı olarak uygulanacak bir servet vergisinin dağılımsal etkilerini analiz etmektir. Bu amaçla öncelikle servet kavramı, servet dağılımı açıklanmakta, servet ve gelir dağılımı arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Ardından servet dağılımını ölçme yöntemleri ile ilgili literatür ve çeşitli yöntemlerle yapılmış servet dağılımı çalışmaları tartışılmaktadır. Bunun yanında teoride ve pratikte servet vergileri incelenmektedir.

Türkiye’de 2003-2019 yılları arasında hanehalkı servet dağılımını ölçen bu çalışmada kapitalizasyon yöntemi kullanılmaktadır. Başvurulan temel veri kaynakları TÜİK’in Hanehalkı Bütçe Araştırması, Finansal Yatırım Araçlarının Getiri Oranları veri seti ve TCMB’nin Hanehalkı Finansal Bilançosudur. Buna ek olarak, 2005 yılı sonrası için, oluşturulan veri setlerine Forbes dergisinin zengin kişiler listesi de eklenerek hanehalkı servet dağılımının üst kuyruğu düzeltilmiştir. Ulaşılan sonuçlar anılan dönemde Türkiye’de servet dağılımının bozulduğunu göstermektedir. Bu çalışma en yüksek servetli haneleri hedefleyen bir net servet vergisinin servet dağılımında ihmal edilebilecek bir iyileşmeye yol açacağını, ancak bu vergiden elde edilecek gelirin yoksul haneleri hedefleyen bir sosyal transfer programında kullanılmasının gelir dağılımında önemli iyileşmelere yol açabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Servet Dağılımı, Kapitalizasyon Yöntemi, Servet Vergileri, Sosyal Transferler

ABSTRACT

The aim of this study is to measure the distribution of wealth in Turkey and to analyze the distributional effects of a wealth tax. For this purpose, firstly, the concept of wealth, wealth distribution are explained and the relationship between wealth and income distribution is discussed. Then, the literature on the measurement methods of wealth distribution and published studies employed with various methods are discussed. In addition, wealth taxes in theory and practice are examined.

This study, which measures household wealth distribution in Turkey between 2003-2019, employs the capitalization method. The main data sources are TURKSTAT's Household Budget Survey, Rates of Return of Financial Investment Instruments dataset and the CBRT's Household Financial Balance Sheet. In addition, for the period after 2005, the upper tail of the household wealth distribution is adjusted by adding the rich people list of Forbes Magazine to the data sets. The findings reveal that the wealth distribution in Turkey deteriorated in this period. This study suggests that while a net wealth tax targeting the wealthiest households would lead to a negligible improvement in wealth distribution, however, the use of the revenue from this tax in a social transfer program targeting poor households could lead to a significant improvement in income distribution.

Keywords: Distribution of Wealth, Capitalization Method, Wealth Taxes, Social Transfers